

జీవిత చరిత్ర

స్వర్ణ పత్రములు

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠప్రసాద్ స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీరామ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020120035903

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

భారతీహాసమందలి

స్వర్ణపత్రములు

మూలం :

స్వాతంత్ర్యవీర

శ్రీ వి. డి. సోమరెడ్డి.

అనువాదం :

మహాకవి, సరస్వతీపుత్ర

శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు.

నివేదన

శక, హూణాది విదేశీ దురాక్రమణదారు లందరినీ తరిమికొట్టి జాతినీ రక్షించిన చంద్రగుప్త, పుష్యమిత్ర, విక్రమాదిత్య, యశోధర్మాది భారతవీరుల విజయ గాథలను అభివర్ణించే స్ఫూర్తిప్రదమగు చారిత్రక పరిశోధక గ్రంథం వీర సావర్కారు మరాఠీభాషలో రచించిన “భారతీయ ఇతిహాసాంతిల్ సహసానేరీ పానే”. భారతచరిత్ర రచనలో ఒక నూతనాధ్యాయాన్ని సృష్టించిన అట్టి అమూల్య గ్రంథాన్ని తెలుగు పాఠక లోకానికి అందించుటకు ఆనందిస్తున్నాం. అనువదించి ప్రచురించడానికి అనుమతించిన వీరసావర్కారుగారికి, చక్కని తెలుగు అనువాదాన్ని చేసి ఇచ్చిన ప్రసిద్ధ కవులు శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారికి, అడిగినదే తడవుగా ఉపాధ్వాతాన్ని పంపిన ప్రముఖ చారిత్రకపరిశోధకులు డాక్టరు పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులుగారికి ఈ శుభసమయంలో మా హార్షిక ధన్యవాదాలను అర్పిస్తున్నాం.

ఉపోద్ఘాతము

భారతదేశ చరిత్ర రచన విన్న మొన్నటి వరకును ఆంగ్లేయుల ప్రభావమునందే యుండుటవలన సంతృప్తికరముగ నుండలేదనియే చెప్పవచ్చును. విన్ సెంట్ స్మిత్ రచించిన ఆక్స్ ఫర్డు ఇండియా చరిత్రయు, పలువురు పాశ్చాత్యులు కలిసి రచించిన కేంబ్రిడ్జి ఇండియా చరిత్రయు భారతీయ దృక్పథమునకు ఎంతమాత్రమును అవకాశము నొసగలేదు. సత్యచరిత్రయనియు, పక్షపాతములేని రచన యనియు యెంత గట్టిగ నొక్కి చెప్పినను పాశ్చాత్యులే తమతమ దేశ చరిత్రలను రచించినపుడు అన్యదేశముల దూషణకును (అవి పాశ్చాత్య దేశములే యైనను) అతిశయోక్తి ఉత్పేక్షలకును తా వొసంగుదురు. అందువలననే ఫ్రెంచి వారురచించిన జర్మనుదేశ చరిత్రనుగాని, జర్మనీవారు రచించిన ఫ్రాన్సు దేశ చరిత్రనుగాని చదివి సత్యచరిత్ర లభ్యమైనదని తలచుటకు సాధ్యముగాదు. అట్టిచో బానిసలుగనో, కనీసము తక్కువ జాతులవారిగనో భావించిన ప్రాచ్యదేశముల చరిత్రలను పాశ్చాత్యులు సంతృప్తికరముగ రచించిరని చెప్పట ఆసాధ్యము.

ఇటీవల భారతీయులే తమ చరిత్రను పరిశోధించుటకును, రచించుటకును బానుకొనిరి. కాని విన్న మొన్నటి వరకును భావదాన్యమున మునిగి తేలుచు పాశ్చాత్య ప్రభావమునకు సమగ్రముగ లోనై యుండిన కొందరు విద్యాధికులును, చరిత్రకులును (వారు భారతీయులైనను) పాత వారి అడుగుజాడలనే త్రొక్కుచు, ఒకటి రెండు విషయములతో తాము క్రొత్తదారిని త్రొక్కినంతమాత్రాననే తమ రచనకు ఒక ప్రత్యేకత వచ్చినదని సంతసిల్లుచున్నారు. మరి కొందరు ప్రధానవిషయములను వదలివైచి చిల్లర విషయములపైనే దృష్టి కేంద్రీకరించి యెంతయో చాతుర్యముతో గొప్ప గృంథములను రచించి పండితాదరమును బడసిరి కాని వీరి రచనలు జనసామాన్యమునకు రక్తిగట్టింపవాయెను. ఇంకను

కొందరు చరిత్రకాధారములను సేకరించుటయందే కాలము గడుపుచు ఇంకను చరిత్ర రచనకు పూనుకొనరైరి.

భారతీయ రచనకు అవసరమైన భారతీయ దృక్పథము యింకను చరిత్ర రచయితలలో అలవడలేదనియే చెప్పవచ్చును. ప్రాంతీయ దృష్టితోగాని; జాతి, మత దృష్టితోగాని రచన సాగినపుడు భారతీయ చరిత్ర సౌష్ఠ్యముగ రచింపబడినదని చెప్పుటకు వీలులేదు. విశాల భారత దేశమునందున్న నానాప్రాంతమువారును ఎవరికివారే తమ ప్రాంత చరిత్ర యందలి ఉజ్వల ఘట్టములనుమాత్రము స్మరించుకొనుచు అన్య ప్రాంతము లందలి లోపములను మాత్రము స్మరించుకొనుచు చరిత్ర రచన సాగించినయెడల సమగ్ర భారతదేశ చరిత్ర రచింపబడదు. అందు వలననే ఇటీవల కొన్ని ప్రాంతముల చరిత్ర ప్రచురితమై ఆయా ప్రాంతీయుల ఆదరాభిమానములకు లోనైనను సమగ్ర చారిత్రక దృష్టితో గాని, యావద్భారత దృష్టితోగాని చూచినపుడు అసంతృప్తికరముగ గాన్పించుచున్నది. మతదృష్టితో చరిత్రను రచించి; అశోకచక్రవర్తి బుద్ధమతస్థుడు గాదనియు, జైనమత మవలంబించెననియు అతని శాసనములకు విపరీత వ్యాఖ్యానముచేసి నాలుగు సంపుటముల మహాగ్రంథమును ఒక రచయిత ప్రచురించెననగా ఇక ఇట్టి మూర్ఖప్రయత్నములనుగూర్చి చెప్ప నవసరమే లేదు. అట్టి మూర్ఖులను ప్రతిఘటించుటకు బయలుదేరిన మరొకొందరు అశోకుడు చేసిన బౌద్ధమత ప్రచారమును అతిశయముగ వర్ణించుటతో తృప్తినొందక అతడు భారతదేశమునకు చేసిన మేలు మరి యెవ్వరును చేయలేదనియు, అతడుచేసినదంతయు, మంచియే అనియు వాదించుచు లోపము లేవైన ఉన్నవా యని ఎవరైన పరిశీలించుటకు బూనుకొనిన యెడల దేశద్రోహి అని అగ్రహించుటకూడ కలదు.

శాస్త్ర దృష్టితో పరిశీలించిన యెడల భారతదేశ చరిత్రను రెండు ప్రధాన భాగములుగ విభజింపవచ్చును. మొదటిది - అనాదిగ సుమారు ఐదు లేక ఆరు వందల సంవత్సరముల వరకును (కొన్ని ప్రాంతములలో ఒకటి రెండు వందలు యింకను అధికముగ నుండవచ్చును) వేల కొలది సంవత్సరములుగ వెలసిన స్వతంత్రయుగము. రెండవది - ఇటీవల

కొన్ని శతాబ్దాలుగనున్న దాస్యయుగము. మహమ్మదీయులకును పాశ్చాత్యులకును ఈరెండవ యుగము ప్రధానమైనది. ఏలయన - వారి సామ్రాజ్యము మన దాస్యముపై నాధారపడి యుండెను. అందునను ముఖ్యముగ ఇంగ్లాండువారు మనల నోడించి మనదేశమును కైవసము చేసికొనిన పిదపనే సకలైశ్వర్యములను సంపాదించి ప్రపంచమున అగ్రస్థానము నాక్రమించుకొనిరి. కాబట్టి వారు రచించిన చరిత్రలలో ఈభాగమునకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యము నొసగి చాలవరకు మన దేశచరిత్ర ఈ దాస్యయుగ చరిత్రయే అను అపోహ ప్రబలుటకు కారణభూతులైరి. వారి యడుగుజాడలుత్రొక్కిన మనలో చాలమందికూడ ఈరీతిగనే స్వతంత్రయుగచరిత్రను కొలదిగ స్మరించి చాలవరకు దాస్యయుగ చరిత్రకే ప్రాధాన్యత యొసగుచున్నాము. భారతదేశ చరిత్ర గ్రంథములను పరీక్షించిన ప్రథమ భాగము సంగ్రహముగ రెండు మూడు వందల పుటలలో పూర్తిచేసి దాస్యయుగ చరిత్రకు ఏడెనిమిది వందల పుటలు కేటాయించినట్లు కనబడును. విశ్వవిద్యాలయములందును. పాఠశాలలయందును భారత దేశ చరిత్ర పఠనయందుగూడ ఈ విశేషము గాన్పించుచున్నది. ఐచ్చిక భాగమును ఏరుకొనునప్పుడుగూడ ఉజ్వల చరిత్రను వదలివైచి దాస్యయుగమునందలి వివిధ భాగములనే ఏరుకొనుచున్నారు.

స్వతంత్రయుగచరిత్ర రచనగాని. పఠనగాని అంత సులభ సాధ్యమైన పనిగాదు. కాని అంతమాత్రముచేతనే దానిని వదలివైచుట ప్రాజ్ఞులకు తగదు. ఎన్నియో స్వర్ణయుగములతోను, ఉజ్వల ఘట్టములతోను వెలయుచున్న భారతదేశ స్వతంత్రయుగచరిత్రను సరిగ అవగాహన చేసికొనుటకాని, సింహావలోకన మొనర్చి ఆ స్వరూప, స్వభావములను గుర్తించుటగాని కొంత అధికశ్రమకు లోనై గతానుగతి కముగ వచ్చిన భావములను వదలించుకొని, యావద్భారత దృష్టిని, శాస్త్రీయ చారిత్రక దృష్టిని అలవరచుకొని సత్యాన్వేషణకు పూనుకొనిన గాని సాధ్యముగాదు. అట్టిపని పూనుకొనుటకు తగు మేధావులు భారత దేశమున ఎందరో గలరు. వారి పరిశీలనయు, రచనలున్న ఇంకను జనసామాన్యమునకు అందకుండుటకు కారణము మనలో ఇంకను

ప్రబలియున్న పాశ్చాత్య వాతావరణమే. అట్టివారిలో మేటి యనదగు వీరుడు సావర్కారు. వీరి జీవితము భారతీయుల అధునాతన చరిత్రయందు మహత్తర ఘట్టమనియే చెప్పవచ్చును. చరిత్ర రచయితలలో ముందంజవేసి, భారతీయ దృక్పథము ఒకటి ఉన్నదని ప్రజలలో నాటి జెప్పిన టోను మొదలగువారిలో సావర్కారు అగ్రగణ్యుడు. ఇతని గ్రంథములు ప్రథమమున ఇంగ్లీషులో వ్రాయబడినను ఇతర భాషలలోను అనువాదమునొంది పండితులను, సామరులనుగూడ ఆకర్షించి ప్రసిద్ధిపడసినవి. స్వర్ణపత్రములను గ్రంథము ఇంతవరకును తెనుగులో ప్రచురింపబడకుండుటయే ఆశ్చర్యకరము. నేటికి ఈ తీరని లోపము నివారించబడి సుప్రసిద్ధ తెనుగు రచయితలు శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారి అనువాదక నైపుణ్యమువలనను, జాగృతి ప్రచురణ కర్తల చారిత్రకాభిమానమువలనను ఆంధ్ర సారస్వతమున ఒక అమూల్యగ్రంథము ప్రచురితమైనది.

ఈ గ్రంథమునందు భారతదేశ చరిత్రయందలి స్వతంత్రయుగమునకు చెందిన నాలుగు ప్రధాన ఘట్టములు చర్చింపబడినవి. మొదటి ఘట్టము - అలెగ్జాండరు దండయాత్రవలన మన దేశమునకు సంభవించిన పరాజయము; అనతి కాలములోనే మౌర్యచంద్రగుప్తుడును, ఆచార్య చాణక్యుడును అనమానమైన పరాక్రమముచేతను రాజనీతిచేతను భారత దేశమునందలి పశ్చిమోత్తర భాగమునకు కలిగిన పరదాస్యమును పోగొట్టి యావద్భారతమునకును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వహించుటకు ప్రయత్నించి చాలవరకు సఫలముచెందుట; రెంతవది - పుష్యమిత్రుడు యవనుల దండయాత్రలను ఎదిరించి స్వాతంత్ర్యమును సుస్థిరముచేయుట. మూడవ ఘట్టము - శక, కుషాణాది విదేశీయుల నెదిరించి చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడు భారతదేశమున గుప్తసామ్రాజ్యము స్వర్ణయుగమని ప్రసిద్ధిగాంచుటకు ఒనరించిన మహాకార్యములు. నాలుగవది : ప్రాచ్య పాశ్చాత్య దేశములం దంతటను కూరాతి కూరులని పేరుగాంచిన హూణులను ఎదుర్కొని దేశ స్వాతంత్ర్యమును నిలబెట్టిన యశోధర్ముని అప్రతిహత పరాక్రమగాథ.

సావర్కర్ గారి గ్రంథము చిన్నతరగతి పాఠ్యపుస్తకముకాదు. ఇది పండితులకును, పామరులకునుకూడ మన దేశ చరిత్రయందలి ఉజ్వలి ఘట్టములను తెలిసికొనగోరువారికి సువిశదముగ చర్చించి విశదీకరించిన సారస్వత విశేషము. సావర్కరుగారి చారిత్రకజ్ఞానము, అకుంతితమైన ప్రతిభ, దేశప్రేమ, స్వాతంత్ర్యాభిరుచి - ఇవన్నియు ఈ గ్రంథమునందు సువ్యక్తమగుచున్నవి. నట్టికివినుండి లెక్కలేనన్ని చెట్లను చూచి చూచి విసుగుజెంది అడవి వైశాల్యమునుగాని, పొడవు వెడల్పులనుగాని గుర్తించలేనట్లుగ అగాధమగు చారిత్రక వాదములలో బడిపోయి ప్రధాన విషయములను సరియైన దృక్పథముతో గాంచలేని పండితులకును. విషయ విభజనలేక విషయబాహుళ్యమువలన విసుగు జెంది అసలు చరిత్రయే వలదని ఔదాశీన్యము వహించు రాజకీయవేత్తలకును ఈ గ్రంథము అమూల్య ఔషధము. ప్రతి భారతీయుడును తప్పక చదివి మననము చేయవలసిన గ్రంథ మీ చిన్నపుస్తకము.

ఆంధ్రప్రజలు ఈ పుస్తకము నాదరించి రచయితలకును, అనువాదకులకును, ప్రచురణ కర్తలకును ఇతోధిక కృషి యొనర్చుటకు ప్రోత్సహించెదరని ఆశించుచున్నాను.

హైదరాబాదు, } పుట్టిపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు.
1-10-'60. } ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ చారిత్రక విభాగ ఆధిపతి;
కార్యదర్శి; శాస్త్ర విజ్ఞానము, చరిత్ర, తెలుగు, ఉర్దూ
ఎకాడమీ, హైదరాబాదు.

విషయ సూచిక

- * చంద్రగుప్తుడు - చాణక్యుడు
- * యవనాంతకుడు - పుష్యమిత్రుడు
- * శక, కుషానాంతకుడు - విక్రమాదిత్యుడు
- * హూణాంతకుడు - యశోధర్ముడు

భారతేతిహాసమునందలి

స్వర్ణ పత్రములు

చంద్రగుప్తుడు - చాణక్యుడు

నేటివఱ కుపలబ్ధమైన షరిశోధన సామగ్రి ననుసరించి భారతదేశ 'రాష్ట్రీయ జీవన' మనిడు నుషఃకాలము అయిదు వేల సంవత్సరములు లేక పదివేల సంవత్సరములకుఁ బూర్వమే మొదలైనది. చీనా, బాబిలోనియా, గ్రీస్, మొదలగు దేశముల ప్రాచీన రాష్ట్రీయ జీవనము వాని పురాణ కాలముతోఁ జేరిపోవును. అట్లే భారత రాష్ట్రీయ జీవన వృత్తాంతమునకుఁగూడ పురాణములతో లంకె. పురాణముల యందలి యితిహాసములలో కట్టుకథలు, అతి మానవుల యొక్క క్రీడలు, లాక్షణికములైన వర్ణనలు, అడుగడుగు నను చోటుచేసికొన్నది - నిజము. కాని యీ ప్రాచీన పురాణములు మన ప్రాచీనేతిహాసములయొక్క మూలస్తంభములనుట మరచిపోదగిన విషయము మాత్రముగాదు. ప్రచండమైన యీపురాణ వాఙ్మయము, మన సాహిత్యము, విజ్ఞానము, కర్మత్వ వైభవము మొదలగు వానినిఁ దెలుపు నొక యమోఘమైన కోశముమాత్రమే కాదు. మన జీవన వృత్తాంతముల యొక్క అస్తవ్యస్తమైన సరికలనముగూడ.

ఇంతకునుఁ బురాణములు కేవలము మన యితీహాసములు మాత్రమే గాదు. కొంత కల్పనగూడ. అందుకే నే నిపుడు పురాణములను గురించి పేర్కొనుటలేదు. తమకు విన్నవింపఁబోవు సువర్ణమయ పత్రగాథ మన చరిత్రనుండి గ్రహించినది.

భారతీయేతిహాసముయొక్క యారంభము

ఇతిహాసమనగా నేమి? వానిలోని వర్ణనలు, ఘటనలు, స్థలము, కాలము మొదలైనవి కొంతకుఁ గొంతయైనను నిశ్చయముగఁ జెప్పటకు సాధ్యపడవలెను. వానిలోని సంఘటనలు యిట్లే జరిగియు డెననుటకు - స్వకీయములుగాని, బరకీయములుగాని - సాక్ష్యములు సాధ్యమైనంత వఱకు సమకూరవలెను.

ఈ యొటపిడి రాయితోఁ జూచినప్పుడు, మనకు దొరకు పుష్కలమైన సామగ్రి బుద్ధునికాలమునుండియే! అందుకే యనేకులు భారతీయ, పాశ్చాత్య పండితులు భారతీహాసము బుద్ధునికాలమునుండియే యారంభమయ్యెనని పలుకదురు. కాని మన ప్రాచ్య విద్వాంసు లంతఁబో వదలలేదు. అవిశ్రామముగఁ బనిచేయుచున్నారు. వారి పరిశ్రమలకు ఫలముగ మనము 'బురాణ యుగ' మనుకొను కాలమున జరిగిన కొన్ని సంఘటనలుగూడ, యితీహాస కాలమునందే జరిగినవని చెప్పటకు వీలుపడు గడియలు రావచ్చును. వారి ప్రయత్నములు పూర్ణముగ ఫలించువఱకును, జౌద్ధయుగమే మన చరిత్ర కారంభకాలమని యంగీకరింపక తప్పదు.

ఆ యుగమునందును మన ప్రాచీన రాష్ట్రీయజీవన చరిత్ర “యిదమిత్థ” మని నిర్ణయించుటకు, నాటి సమకాలికులైన యితర రాష్ట్రీయులు వ్రాసిన వ్రాతలపైఁగూడ నాధారపడవలసినదే. వారి సాహితీ విచారములు గూడ మన కుపయోగపడు సామగ్రియే. మన యితహాస స్వరూపమును నిర్ణయించుటకు, చంద్రగుప్తుని కాలమునుండి, సమగ్రమైన సామగ్రి దొరకుచున్నది. ఇతర రాష్ట్రీయుల వ్రాతలు గూడ యీవిషయమున మనకు కావలసినంత యుపకారముఁ జేయుచున్నవి. కారణమేమన, అలెగ్జాండరు మన దేశముపై దాడివెడలిన తదుపరి గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసిన వ్రాతలలో, తదనంతరము ఇచ్చుటకు నచ్చిన వైనాయాత్రికుల వ్రాతలలో - ఆనాటి మన చరిత్రకు సంబంధించిన విషయములనేకము లుపలబ్ధములగును.

సువర్ణపత్ర మెట్టిది ?

నే నిపుడు జెప్పదలచుకొన్న చరిత్రలోని సువర్ణాధ్యాయము లేవి ? నేను వాని కంత గౌరవమిచ్చుటకుఁ గారణమేమి ? ఈ విషయములు విమర్శించుచుఁ బోయినచో, నాయుగములందలి మన సాహితీ సంపద, సంగీతము, వైభవోన్నతి, విపులైశ్వర్యము, ఆధ్యాత్మిక సంఘత్తి మొదలగు విషయములనేకములు మన కనుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచు బయటఁబడును. ఒక దేశముయొక్క రాష్ట్రీయ జీవనము పారతంత్ర్యమువంటి ప్రాణసంకటమునకు లోఁబడును. ఆ దేశమును లోఁగొన్న శత్రువులు దాని రాష్ట్రీయ జీవనమును నలిపివేయుదురు. అప్పుడా దేశము తన పరాక్రమము ద్విగుణి

కృతమొనర్చికొని, పారతంత్ర్యమునుండి ముక్తి నొందుటకు శతవిధములఁ బ్రయత్నించును. ఆ దేశము స్వరాజ్యమును బునరుజ్జీవన మొనర్చుకొనుటకై జేసిన పోరాటము, దానిలో వీరాభిమన్యులై విహరించిన స్వాతంత్ర్యయోధులు, వారి వృత్తాంతములు - యివియే చరిత్రలోని సువర్ణపత్రములు. ఏ దేశమందైనను వారి చరిత్రకు గౌరవమునుఁ గూర్చున విట్టి ఘట్టములే! అమెరికా దేశమునే జూతముగాక! ఆ దేశము రణాంగణమున 'నింగ్లండును' జయించి యేనాడు తమ స్వాతంత్ర్యమును నిలువద్రొక్కుకొన్నదో విజయోత్సాహ పూరితమైన యానాటినుండియే వారి దివ్యచరిత్ర యారంభ మైనది. ఆయుద్ధోదంతమే వారి దేశచరిత్రలో సువర్ణపత్రము

విశాలములు, ప్రాచీనములైన రాష్ట్రములన్నియు

ఒకప్పుడు పరుల యధికారమునకు లొంగినవే !

ఇంతయైనను అమెరికాయొక్క రాష్ట్రీయజీవనము ప్రాచీనమైనదా? దానిచరిత్ర సంపదయే గోరంత. ఆ యింత చరిత్రలో పరకీయులు వారినాక్రమించిన దొకమారే! వారు దిరుగఁబడినదిగూడ యొకటేసారి. కనుక దాని రాష్ట్రీయ జీవనోదంతమునం దేమియు ససిలేదు. కాని చీనా, బాబిలోనియా, పర్షియా, ఈజిప్టు, ప్రాచీన పెరూ, ప్రాచీనమెక్సికో, గ్రీస్, రోము మొదలైన పురాతన రాష్ట్రములు సహస్రవర్షములుగ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించినవి. అత్యుజ్వలమైన వారి స్వాతంత్ర్యజీవనము నరికట్టుటకుఁ బరులొనర్చిన ప్రయత్నములుగూడ నొకమారు, రెండుమారులుగాదు; అనేక

పర్యాయములు. అప్పు డవి మరలమరలఁ జారతంత్ర్యమును సడలించికొని యుద్బుద్ధము లయ్యెను. వారి శత్రువు లెన్నియో సారులు పూరిమేసిరి. సహస్రావధి వర్షములుగ దా మనుభవించుచు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యము, ప్రాబల్యము - వీని నరికట్టుటకై యపుడపుడు పరదేశవాసు లొనర్చిన బ్రయత్నములలో నాదేశవాసులు మఱల స్వాతంత్ర్యసంపాదనకై జేసిన యుద్ధములు, సాధించిన విజయములు - యివి యొకదానికంటెను మరియొకటి జాజ్వల్యమానములైన సువర్ణపత్రములు. ఇంక భారతదేశముయొక్క యితీహాసమన్ననో - ప్రాచీనతమ కాలమునుండి నేటివఱకు విచ్చిన్నమైన యొకతేధార. పురాతనకాలమునం దొకనాఁడు అత్యంతవైభవములతో వెలిగి పోయిన యనేకరాష్ట్రములు, రాజ్యములు నేటికి నామావశిష్టములే! నేఁడు కాలకబళితములై పోయిన యా రాష్ట్రములను గుఱించి యేమైనను బల్కుటకు చీనాదేశమున కొకదానికి మాత్రమే యధికారము కద్దు - అదియును - మన దేశము వలెనే ప్రాచీనతమమైనది గనుక.

చీనా, భారతము - ఈ రెండు రాష్ట్రములును నతి విస్తృతములు. ప్రాచీన కాలమునుండి ధారావాహికముగ నేటివఱకును దమ స్వాతంత్ర్యము నివి సంరక్షించుకొని వచ్చుచున్నవి. అందుచే నిట్టి యీ రెండు రాష్ట్రములపై యనేక సమయములందు శత్రువు లాక్రమించు కొనుటయు, బరధాస్యమనెడు ప్రాణసంకటము సంభవించుటయు గలిగినది. అట్లు గలుగుటలో నాశ్చర్యము లేదుగూడ. సుఖ దుఃఖములు చక్రనేమి క్రమమున సంభవించునను న్యాయము

దేశములకుఁగూడ వర్తించును. హిందూస్థానముపైకి శకులు, హూణులు, మొగలులు మొదలగుజాతులనేకసారులు దండెత్తి వచ్చినవి. అట్లే చీనాపైకి వీరును, మరి యితరులుగూడ దండనడిపిన పర్యాయములనేకములు. హూణులతో సంభవించిన ప్రళయమునుండి దమ్ము రక్షించుకొనుటకుఁ జీనాదేశస్థులు జగత్ప్రసిద్ధమైన కోటనేగట్టిరి. దానికి Chinese wall (చైనా గోడ) అని ప్రసిద్ధమగు పేరు. కాని యది గూడ వారిని రక్షింపలేదు. శత్రువులు దమ బలముతో దాని నుల్లంఘించి చీనాదేశమును బాదాకాంత మొనర్చికొను నుటకును వదలినవారుగారు. ఒక్కొక్కసారి యంశభూతముగ, నొక్కొక్కసారి సంపూర్ణముగఁ జీనాదేశము పరదేశస్థుల పరిపాలనమునకు లోబడి కుములవలసినవచ్చెను. కాని యప్పుడప్పుడే యది మరల నూత్నమైన తేజస్సును, చైతన్యమును ద్విగుణీకృతమొనర్చికొని యా పరకీయ బలమునుండి విముక్తమైనది. తమజీవితము, సత్త్వము, స్వాతంత్ర్యము - వీనిని నిలువద్రొక్కుకొని నేటికిని మరల నొక స్వతంత్రరాష్ట్రముగ వెలయుచున్నది. ఐతిహాసికముగ నిది గొప్పయాశ్చర్యమే ! భారతీయేతిహాసముయొక్క వెలను నిర్ణయించుటకు నొకపిడి రాయిగఁ బనికివచ్చునది చీనాదేశ మొక్కటే ! కాని యాంక్లేయులదాస్యమునఁబడి హిందూదేశము మూల్గుచున్నప్పుడు పాలకులైన యాంక్లేయులు భారతేతిహాసకథల నత్యంతవికృతరూపమున జిత్రించిరి. వారి యధికారమందున్న పాతశాలల యందు, కళాశాలలయందు ఆ తప్పుడుచరిత్రలను మాటిమాటికిని వల్లంపఁజేసిరి. చరిత్ర కీ వికృతరూప మిచ్చుటలో వారు

బ్రదర్నించిన సామర్థ్యము నిజముగ మెచ్చుకోదగినదే! కారణ మేమనఁగా వానినిఁ జదివి సభ్యదేశములందలి యెందరోమేధావులుగూడ నా తలతిక్కకు లోఁబడిరి. అంతేగాదు; భారతీయులలోను జాలమంది కవి బుద్ధిభంశమును గలుగఁజేసినవి. హిందూస్థాన చరిత్ర యనఁగా వారి దృష్టిలో భారతీయుల సతత పరదాస్య చరిత్రయే! పరాభవములపై జరిగిన పరాభవములయొక్క చిట్టాలే యీ ప్రభువులు చరిత్ర యనుపేర బోధించినది. అసత్యము లల్లుటలో వారు మహానిపుణులు. వా రాశ్రయించిన హేతువులు దుష్టములు. కాని వారి చాక చక్య మేమనఁగా పరదేశస్థులేగాక భారతీయులుగూడ నా కథలు నిజములని నమ్మునట్లు చేయుటయే! కల్లల పుట్టయైన యీ చరిత్రకు సమాధాన మొసఁగుట - రాష్ట్రీయ దృష్టితోనేగాక యైతిహాసిక దృష్టితోఁగూడ నావశ్యకమైనది. ఈ ప్రయత్నమును గొంతవరకు నితరులు - యితిహాసజ్ఞులు జేయుచునేయున్నారు. కాని వాని నెక్కువ బ్రచారమునకుఁ దెచ్చుటయు నొక గొప్ప పనియే. అందుకై - “యెపు డెపుడు శత్రువులు హిందూస్థానము నాక్రమించిరి? అక్రమించి వారి రాజ్యసత్తా నెపుడెపుడు లోఁగొనిరి? అట్టి యా పరదాస్య సంకటమును జీర్ణించికొని హిందూరాష్ట్రము మరల నెప్పుడెప్పుడు విముక్తమైనది? విజయవంతములైన యాయా ఘట్టములు, ఆయా విజయములకు ప్రతీకములై, యందుకుఁ బోరాడిన యుగప్రవర్తకులైన వీరుల చరిత్రలు” వీనిని నివేదించుటయే యిప్పటి నా పని.

అలెగ్జాండరు దండయాత్ర

ఇంతకుముందు భారతదేశముయొక్క యైతిహాసిక కాల మెప్పటినుండి యారంభమగునో గొంత దెలిపితిని. ఆ దినములలో భారతముపై తొలిసారి దాడి జరపినది యలెగ్జాండరు. క్రీస్తు పూర్వము 327 వ సంవత్సరమున నీ దండయాత్ర జరిగెను. ఆనాడైరోపాఖండమున నేటి యింగ్లండు, ఫ్రాన్సు, జర్మనీ మొదలైన రాష్ట్రములు బుట్టినేలేదు. రోమక సామ్రాజ్య స్థాపన జరుగనేలేదు. యూరోపునం దొక గ్రీకుదేశమే గొంత గర్జించుచుండెను. గ్రీకు నందలి చిన్న చిన్న నగర రాజ్యములు (City States) స్వతంత్రముగ నుండినవి. వానిలో స్పార్టా, యెథెన్స్ మొదలగునవి ప్రముఖములు. వానిపైఁ బారశీక సామ్రాజ్యాధిపతి దండెత్తెను. పారశీక పై న్యము సుసంఘటితము, విస్తృతము, బలాఢ్యము నైనది దానిముందు, విశకలితములై “యెవరికి వారు, దామే నాయకుల” మనుకొనుచున్న స్పార్టా మొదలైన చిన్న నగర రాజ్యములు నిలువలేకపోయినవి. పరుల నెదిరించుట కీ నగర రాజ్యములు (Republics) గొప్ప ప్రయత్నమునే జేసెను. కాని పారశీక సేనా సముద్రముముందు వారి బలము నిలువలేదు. గ్రీకులు పారశీకులనుండి గుణపాఠములు నేర్చుకొన్నారు. “చిన్నచిన్న యీ నగర రాజ్యముల నన్నిటినిఁగలిపి యొక సామ్రాజ్యముగ నిర్మించి, యేకముఖముగఁ బారశీకుల నెదిరింపవలె”నను తీవ్రమగు పట్టుదల వారికిఁ గలిగెను. ఈ పట్టుదలతో మెసిడోనియా రాజైన ఫిలిప్ గ్రీకుదేశముయొక్క చిన్నచిన్న నగర రాజ్యముల

జయింప మొదలు పెట్టినాడు. కాని యీ యత్నము నెరవేరక ముందే యతడు మరణించెను. వాని తరువాత వచ్చిన కుమారుడు దండ్రుడికంటెను నూజింతలు బట్టుదలగలవాడు. అతడు జయిష్ఠువు - అతడే యలెగ్జాండరు. సమస్త గ్రీకు సామ్రాజ్యము నతడు నిర్మించి నవచైతన్యమును బూరించెను. తెగువగల సైన్యములఁ జేర్చెను. అప్పటి పారశీక రాజ్యాధిపతియగు దరాయన్ పైకి యలెగ్జాండరు కాలు ద్రవ్వెను గ్రీకుల సైన్యము సుసంఘటితము. దరాయన్ సైన్యము బహుసంఖ్యాకమైనను క్రమశిక్షితముగాదు. అందుచే 'పారశీకులు' గ్రీకులకుఁ జిక్కిరి. విజయోద్దీప్తుడైన యలెగ్జాండరు, పారశీక రాజధానిపైఁ గత్తిదూసి జయించెను. తాను షర్షియా రాజని యలెగ్జాండ రెలుగెత్తి చాటినాడు. ఈ విజయముతో నాతని రాజ్యతృప్తి పెరిగినది. గ్రీకు, పారశీక సామ్రాజ్యములు తన చేతిలోనికి వచ్చుటతో నుత్సాహము పెరిగిన యాతడు జగత్తు నంతటిని జయించి - తాను జగజ్జేత ననిపించుకొనవలెనని మురిసినాడు. ఆత్మ విశ్వాసము ఉన్నాడమైనది. అతని కన్ను భరతఖండముపైఁ బడెను. దుర్దమ్యమగు నీ మహత్వాకాంక్షతో నతడు భారతము జయింపఁ దలంచి ప్రబలమైన సైన్యమును జేర్చి కొన్నాడు. అతని కాలుబంట్లే యొక లక్షపై నిరువదివేలుండెనట! పదునైదువేల గుఱ్ఱపు దళము! అపజయమును మాట అలెగ్జాండ రెరుంగనే యెరుంగఁడు. ఆతని విజయపరంపరను జూచి యాశ్చర్యముఁగొన్న గ్రీకుసైనికులు అలెగ్జాండరు దివ్యపురుషుడని దలంచిరి, అతఁడుఁగూడ తాను ద్యు(ద్యుః) దేవతయొక్క పుత్రుడనని భావింపఁ దొడఁగెను.

నాటి భారతదేశ స్వరూపము

ఈ సంఘటనము జరిగినది 2500 ల సంవత్సరముల ముందు. నాడు సింధునది కావైపు 'యిరానీ' దేశమువలకును భారతీయుల నివాసములు, రాజ్యములు వ్యాపించియుండెను. నేడు మనము, హిందూకుళ పర్వతము లనువానిని, నాటి గ్రీకులు "పరోపనిసస్" (Paropnisus) అని పిలిచిరి. నేటి ఆఫ్ఘనిస్తానము నాడు గాంధార మనుపేరుతో నుండెను. మన ప్రాచీనులు దానిని 'అహిగణస్థాన'మన్నారు. కాబూలు నందలి నదిని మనవారు కుభా యని పిలిచిరి. నాడు హిందూ కుళ పర్వతములవలకును భారతీయుల చిన్న, పెద్ద రాజ్యములు వరుసగా నుండెను. అక్కడనుండి మాలిక్ గ సింధునది సముద్రమునఁ బడువలకు నిరువైపుల నాక్రమించి యున్నవి భారతీయ రాజ్యములే! వానిలో వైదిక ధర్మమే ప్రచారమున నుండెను. అవి యన్నియు స్వతంత్ర రాజ్యములే! వానిలో ననేక రాజ్యములు బ్రజాసత్తాకములు. వాని నప్పుడు గణ రాజ్యము లనెడివారు. వాని పరిస్థితి యించుమించు నేటి ప్రజాపాలనము వంటిది. వీనిలోఁ గొన్ని రాజసత్తాకములైన రాజ్యములు గూడ నుండెను. అవి రెండు మూడు మాత్రమే! వానిలో పౌరపుండు శాలించుచున్న రాజ్య మగ్రగణ్యము. ఇతనినే గ్రీకులు 'పౌరస్' అన్నారు.

డాక్టర్ జాయిస్వాల్ యొక్క "Hindu Polity"

యను గ్రంథము

డాక్టర్ జాయిస్వాల్ లండనున "నభినవభారత" మనెడు ప్రాంతికారక సంఘమందు 1907 నుండి 1910 సం॥

వఱకు నొక ప్రముఖ సదస్యులుగ నుండిరి. తరువాత తమ ప్రాతలతో ప్రాచ్య విద్యా విశారదులలో గొప్పకీర్తిని పొందిరి. వీరు వ్రాసినదే 'హిందూ పాలిటీ' యను గ్రంథము. దీనిలో సింధునది సముద్రమునఁ జేరువఱకును, దాని కిటు వైపులనుండిన, భారతీయ గణరాజ్యములయొక్క లోక సత్తాక రాజ్యపుటన భిన్నరీతుల - విపులముగఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. ఆ విషయములన్నియు, గ్రంథకర్త యెంతయో బరిశోధించి వ్రాసినవి.

అత్యంత ప్రాచీనమైనకాలమందు, సింధునది కావలి గట్టున, గాంధారదేశమువఱకు వ్యాపించిన జనపదములలోని యార్యులలో నొకశాఖ గ్రీసుదేశమువైపు బ్రయాణించెను. వారి వంశజులే గ్రీకులు. ఇది యా గ్రీసుదేశస్థుల విశ్వాసమే! వారి పురాణములుగూడ నిట్లే జెప్పును. అలెగ్జాండరుయొక్క విపులసేనావాహిని, ఆ భారత భూభాగమునఁ బ్రవేశించినది. అక్కడిజనుల నాతఁడు జూచెను. వారిండుమించు గ్రీకులవలెనే యాతనికిఁ బూజఁ జేసినారు. అక్కడనున్న యార్యులుగూడ వారిని విభిన్నముగ చూడనంతటి సారూప్యము వారి యాచార వ్యవహారములలో నుండెను. తమ ప్రాచీనుల మూలదేశ మిదియే యని యలెగ్జాండరు మనస్సునకుఁ దట్టినది. అతనికి, నతని పై న్యమునకును దమ పూర్వుల నివాస భూమిని గాంచినపుడు గలిగిన యానంద ముట్లోలమై పోయినది. వారు గొన్ని దినములు యుద్ధము నాపుసేసి గొప్ప యుత్సవము లొనర్చికొనిరట! తమ దేవతలను సంతోషపఱచుటకై యజ్ఞము లొనర్చి హవనములుఁగూడ జేసిరి.

గ్రీకు దేవతలకు, వైదిక దేవతలతో నత్యంత సాదృశ్యమున్నది. వారు దేవతల కిడుకొన్న పేరులు, సంస్కృత శబ్దముల యప్రభంశరూపములే! వారును యజ్ఞము లొనర్తురు; హవింతురు. గ్రీకుల నితరులయోనియనులని పిలచుటయు గద్దు.

‘అయోనియను’ అను పేరునుండియే

యవనశబ్దము గలిగెను.

యయాతికి ‘అను’ వనెడు నొక పుత్రుఁ డుండెను. ఇతఁడే గ్రీకులకు మూలపురుషుఁడగునా? అన్వాయన శబ్దమునకు ‘అయోనియన్’ అనుట యప్రభంశరూపము గావచ్చును. కాని దీని నింకను బరిశోధకులు సాధింపవలసియున్నది. దీని విషయ మెట్లున్నను, ఒకటి మాత్రము నిజము. గ్రీకులను ప్రాచీనకాలమునుండియు, భారతీయులు యవనులనియే బిలచుచు వచ్చిరి. సంస్కృత సాహిత్యమును జూచినను, స్థిరపడున దీ విషయమే! ‘యోన’ యనునదియు, యవన శబ్దమునకు సంకరరూపమే! ఈ రెండును ‘అయోనియన్’ అను శబ్దమునుండి బుట్టినవే!

నాడు గాంధార పంచనదములనుండి సింధు పర్యంతము

బౌద్ధమతపు పొలకువయే లేదు !

నాడు గాంధారమునుండి పంచనదముల వఱకు నిలువైపుల సింధునది పొడవునను భారత రాజ్యములు వ్యాపించియుండె నంటిని. అలెగ్జాండరు భారతము పైకిదండెత్తినప్పుడతనితోఁగూడఁ గొందఱు గ్రీకు విద్వాంసు లుండిరి.

వారు నాటి భారతదేశముయొక్క పరిస్థితిని విపులముగ వర్ణించి వ్రాసినారు. ఆ వ్రాతలనుబట్టి చూచినచో, నాఁ డీ ప్రాంతములలో, బుద్ధునకును, బౌద్ధమతమునకును, బ్రచారము అణుమాత్రముగూడ నున్నట్లు దోచదు. ఆ భాగములందున్నవారందఱు, వైదిక ధర్మానుయాయులే! గ్రీకుల వ్రాతలే గాక ఇతరుల వ్రాతలనుబట్టి చూచినను స్థిరపడున దీ విషయమే! నాడు భారతము నందలి 'శతద్ర' నది కావల బౌద్ధమతముయొక్క గంధము సోకనేలేదు. అనగా బుద్ధుని మృత్యువు తరువాత నిన్నూరు, మున్నూరు సంవత్సరముల పర్యంతము బౌద్ధము మగధ దేశమునందు మాత్రమే వ్యాపించి యుండెననియు, నా దేశమును దాటి దాని కెక్కువ ప్రచారము లేదనియు స్పష్టము. ఈ విషయ మితర కారణములచేతఁగూడ తదుపరి నిరూపితమగును.

యవను లనగా గ్రీకులే! ముసల్మానులు గారు.

పరరాష్ట్రీయులై ఆక్రామకులైన గ్రీకులను, భారతీయులు యవను లన్నారు. వార లంశతః పరధర్మీయులు. క్రమముగ నా యవన శబ్దము పరరాష్ట్రీయులై, యాక్రామకులైన సర్వులకును వాడఁబడినది. ఇది పొరపాటు. అందును విశేషించి, ముసల్మానులకు యవన శబ్దమును వాడుట పెద్ద పొరపాటు. గ్రీకు లానా డాక్రామకులైనను, బరరాష్ట్రీయులైనను వారు సుసంస్కృతులు, సభ్యులు, విద్యావంతులు. కాని కొన్ని నూర్ల సంవత్సరములకు తర్వాత భారతముపైకి దండెత్తిన ముసల్మానుల కిట్టి ప్రవృత్తి యున్నట్లు తోపదు. కనుక వీరిని యవను లని పిలుచుటకు వీలులేదు. మన పూర్వులు

ముసల్మానులను 'మేచ్చ'లనియే యనుచుండిరి. యవనులని పిలచినట్లు గానరాదు.

సికందరు ముస్లిముకాడు! అతని నాపేరునఁ బిలచుట పొరపాటు.

ఈ విషయమునం దనేకులకు భ్రాంతిగలదు. అలెగ్జాం డరను పదమునకే షర్షియను భాషలో సికందరని పేరు. గ్రీకు సామ్రాజ్యము, షర్షియా నాక్రమించుకొన్నప్పుడు, పారశీకు లలెగ్జాండరుయొక్క యలొకికమైన పరాక్రమమునకు మోహితులైరి. అపుడు సికందరను పేరు తమ పుత్రులకు వారు బెట్టుకొనిరి. తరువాత షర్షియనులు ముసల్మానులై నారు. కాని వారిలో 'సికందర'ను పేరు నిలచిపోయినది. భారత దేశమునందును, ముస్లిములలో నిదే వ్యవహారము జరగినది. హిందూస్థానమందలి తురుష్కుల కీకథ తెలియదు. వారు సికందరొక మహాపురుషుఁడనియు- దురుష్కుఁడనియే భావించిరి. కనుక సికందరు మహమ్మదీయుఁడనుట భ్రాంతిఁగూడిన యొక కల్పన. సికందరున కించుమించు వేయి సంవత్సరములకుఁ బిదపనే మహమ్మదు పైగంబరు జన్మించెను. మరి యాతనికి వేయి సంవత్సరములకు ముందున్న సికందరు మహమ్మదీయు డెట్లయ్యెనో ఊహించుటగూడ కష్టసాధ్యము.

అలెగ్జాండరు సామ్రాజ్యమునకు నాడు హిందూకుళ పర్వతములే యెల్ల. అతఁడు వానిని దాటి, విపులసైన్యములతో తక్షశిలను సమీపించెను. తక్షశిలయొక్క రాజైన

యంబుజుడు (అంభి) యుద్ధము సేయకయే, యలెగ్గాండరు నకు మాండలికుఁ డైపోయినాడు. అంబుజునకు పౌరపునకును ప్రతిస్ఫర్ధలుకద్దు. ఆపౌరవరాజయొక్క స్వాతంత్ర్యమును బడగొట్టుటకే యంబుజుడు అలెగ్గాండరును పిలచెనని గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసిరి! అదియే నిజమైనచో అంబుజుడు స్వజన ద్రోహ మొనర్చి దానికి ప్రాయశ్చిత్తముగ మాండలికుఁ డయ్యెను.

తక్షశిలయందలి విద్యాపీఠము - ఒక విలక్షణమైన యోగము

నాడు తక్షశిలయం దొక జగత్ప్రసిద్ధమైన విద్యా పీఠముండెను. దానియందు దేశదేశములనుండి వచ్చిన విద్యార్థులు వసించెడువారు. వారు నేర్చుచున్నది కళలు - శాస్త్రములు. ఇంతమాత్రమేగాదు. అక్కడకు దేశదేశములనుండి యనేకులు రాజపుత్రులును వచ్చెడువారు. వారి కచ్చట, రాజనీతియు, యుద్ధమర్మములును, నేర్పబడుచుండెడివి. అలెగ్గాండరు తక్షశిలా రాజ్యమును దమనమొనర్చి సస్సైన్యముగ భారత భూమియందుఁ బ్రవేశించెను. ఇదియొక విచిత్రమైన దైవయోగము. ఆసమయముననే, తక్షశిలా విద్యా పీఠమం దొక నవయువకుఁ డున్నాడు. అతఁడు మహాతేజస్వి. ఆ ముఖ ముత్సాహమునఁ బొంగులు వోపుచుండెను. అతఁ డీ భారతేతిహాసమునందు సువర్ణపత్రమునుఁ గల్పనసేయబోవు ధీరుఁడు. ఆ యువకుఁ డచట, రాజనీతి - యుద్ధమర్మములు, వీనిని నేర్చుకొనుచుండెను. అతనిపేరు చంద్రగుప్తుఁడు. ఆ తక్షశిలా పరిసరములందే చాణుక్యుఁ డుండెను. అతఁడు వివిధ

శాస్త్ర పారావార పారంగతుడు, రాజనీతి నిష్ణాతుడు, మహాప్రౌఢుడునైన బండితుడు.

సికందరుయొక్క దండయాత్ర చేసిన కల్లోలములలో నెవ్వరి చేతగాని వీ రిర్వురసామాన్యులుగ భావింపబడలేదు. వారు నిపురుగప్పిన నిష్పలవలెనే యుండిరి. సికందరు భారతమునందలి రాజకుమారుల మకుటములను, వెంటవెంట పనివట్టి రణరంగమున నేలకడ గూల్చెను. అతడొ కిరీటముల నన్నిటిని, స్వయముగఁ దాను ధరింపఁ గోరినాడు. భారత దేశపు సామ్రాట్టు అనెడు మహామకుటము దనతలపై ధరించుకొన నువ్విఘ్నముచుండెను. ఆ సందర్భమున సికందరు, శిరస్సున వెలుగఁబోవు నాకిరీటమును బలవంతముగ లాగి- తన శిష్యుని తలపై నుంచుట కొకానొక యాచార్యుడు తీవ్రముగ యోచించుచున్నాడు. అతడనేకములైన వ్యూహ భేదములను, మనస్సునందే నిర్మించుకొనుచుండెను. ఆ యాచార్యుడే చాణక్యుడు.

పౌరవుని యుద్ధము

తక్షశిలకు రాజైన యంబుజుడు, యుద్ధములేకయే లోబడిపోయెను. తక్కిన రాజులెల్లరు నీకృత్యము నెంతయో నిరసించిరి. అంబుజుడు తాత్రధర్మమునకుఁ గళంకమని వారెంచిరి. సాహసోద్దీప్తులైన, వారందరునుఁ జేరి అలెగ్జాండరు నరికట్ట నూహించినారు. కాని దుర్దైవవశమున వారిలో నొక గొప్పపౌరపాటు గలిగెను. వారెల్లరు నొకచోట గుమిగూడి యొకనాయకునిక్రింద బనిచేసియుండిన బాగుండెడిది.

ఈ విషయము వారి మదికిఁ దట్టనేలేదో? లేక సైన్యముల నొకచోట సమీకరించికొనుట కవకాశము లేకపోయెనో చెప్పలేము. అలెగ్జాండరు తక్షశిల నోడించి దానికి ప్రక్కనేయున్న రాజ్యాధిపతులను తనకు మాండలికులు కమ్మని ఆజ్ఞాపించెను. వారిలో పౌరవుఁడు దానికి నిరాకరించి ఆతనితో యుద్ధమునకుఁ దలపడెను. పౌరవుని యుద్ధసామగ్రిలో ముఖ్యమైనవి రథములు, గజములు. అలెగ్జాండరుయొక్క ముఖ్య సైన్యము - గుట్టపుదళము. ఈ యిటు వాగులకును, నడుమ వితస్తా నది (జీలం) యుండెను. ఇటు సైన్యములును యుద్ధమున కెదురు చూచుచుండినవి. ఇంతలో బ్రహ్మాండమైన వాన లారంభమైనవి నది యుప్పొంగ నారంభించెను. అలెగ్జాండరు కనుగలిగి నదిని శోధించుచునే యున్నాఁడు. ఒకనా డనుకూలమైన రేవును జూచికొని, యాచక్రవర్తి నదిని చాటి వెనుకవైపునుండి పౌరువుని సైన్యముల నడ్డెను. ఇది యకస్మాత్తుగ జరిగిన సంఘటన. కాని పౌరవుఁడు చలించనేలేదు. అతఁడు తెగించి పోరెను. కాని వానల సందడిచే రణాంగణమం దెక్కడ జూచిన నొక్కటే బురద. అందుచే పౌరవుని రథములు, గజములు, బురదలోఁ జిక్కికొని తికమకలాడ నారంభించినవి ఈ యదను చూచి యలెగ్జాండరు బ్రహ్మాండముగ విజృంభించెను. ఆ సమయమున గజారూఢుడై యుద్ధము సేయుచున్న పౌరవునకుఁ బలమైన గాయము తగిలినది. అతఁడు గ్రీకు చక్రవర్తి చేతికి దొరకినాఁడు.

కౌతుకముతోఁగాదు - రాజకీయ ప్రయోజనము కౌటకు

పౌరవరాజు నలెగ్గాండరు బందీగాఁ గొన్నాఁడు. 'నేను నీతో నెట్లు వర్తింపవలెనని నీవుఁ గోరుదువు?' ఈ ప్రశ్న యలెగ్గాండరు పౌరవ మహారాజునకు వేసినది. పౌరవుఁడు వెంటనే "యొక రాజు మఱియొక రాజుతో వ్యవహరించునట్లు" అని సమాధాన మిచ్చెను. పౌరవుఁడొసఁగిన యీ యుత్తరమును విని, గ్రీకు చక్రవర్తి యబ్బురఁ పడినాడు. అందుకై యితఁ డాతనినిఁ జంపలేదు. కేవలము దన కంకితునిగాఁ జేసికొని యాతని రాజ్యము నాతని కిచ్చెను? ఈ వ్రాతలు కొంద రాంగ్లేయ చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. ఈ చరిత్రయే భారతదేశ కళాశాలలలోని పుస్తకములలోని కెక్కినది. వీరికి వారిమాట వేదాక్షరము.

స్వప్నమున రాజ్య మొసఁగెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి మేలుకొన్న తర్వాతఁగూడ నా మాటకుఁ గట్టువడి, నేలను ధారాదత్త మొనర్చునంతటి యమాయకుఁడుగాఁడు గ్రీకు చక్రవర్తి. ఇట్టి ధర్మములన్నియు భారతీయులవి. పౌరవు నలెగ్గాండరు వధించి, యీ రాజ్యమును లాగికొని, యచ్చట నొక యవనుని క్షత్రపునిగా నియమించినచో, స్వాభిమాన మునఁబొంగులువోవు భారతీయులు దిరుగఁబడి కల్లోలమొనర్తురని యాతనికి స్పష్టముగఁ దెలియును. భారతదేశమునకు ముఖ్య పట్టణమైన పాటలీపుత్రమునరకును బోవలెనని యవనచక్రవర్తి యాశ. ఈ నడుమ నిం కెందరినో - శత్రుల జయింపవలసియున్నది. ఈ మహాకార్యమును కేవలము గ్రీకుపైఁకు లొక్కరే నిర్వహింపలేరు. దానికి స్వదేశీయుల

తోడ్పాటుగావలెను. అందుకై యాతఁడు వేసిన యెత్తిది! తక్షశిలా రాజైన యంబుజునిపై జూపిన కృత్రిమమైనదయ్యె, గ్రీకు చక్రవర్తి పౌరవునిపైఁగూడఁ జూపినాడు. ఇట్టి పద్ధతులతో దన పాటలీపుత్ర మార్గము సులభతర మగునని యతని తలఁపు. కనుక పౌరవునకు గ్రీకు చక్రవర్తి రాజ్యము వెనుక కిచ్చుట, భారతీయ రాజయొక్క ధీరోదాత్తతనము ప్రశంసించి మాత్రమేగాదు—ఆ దానము వెనుక గొప్ప యాశ యున్నది. ఇంతమాత్రమేగాదు. పౌరవ రాజ్యమునకు చుట్టుపట్టులనున్న చిన్నచిన్న సంస్థానముల నన్నిటిని గ్రీకుచక్రవర్తి పౌరవుని రాజ్యముతోఁ జేర్చెను. చేర్చి, యా భూభాగమునకుఁ దన తరపున పౌరవుని క్షత్రపునిగా నియమించినాఁడు. పౌరవున కీయెత్తు దెలియకపోలేదు. కాని యతనికి కాలము ప్రతికూలముగ నుండినది. ఇపుడు విజృంభించి లాభములేదు. అందుకై యాతఁడు ‘తావత్కాలం ప్రతీక్ష్యేతాం’ అను ధర్మము నాశ్రయించెను. అలెగ్జాండ రొసఁగిన రాజ్యమును పౌరవుఁ డంగీకరించినాఁడు. ఈసమ్మతి భారతీయులకు విషాదమునుఁ గలిగింపలేదు; క్షత్రపుఁడైన పౌరవుఁడు త్వరలోనే యెట్లు గ్రీకు చక్రవర్తిపైఁ బగ దీర్చుకొనెనో ముందు దెలుపుదును.

అలెగ్జాండరు గ్రీసు దేశమునుండి నైన్యమును రప్పించెను

పౌరవుని యుద్ధము ముగిసినంతనే అలెగ్జాండరు చుట్టుపట్ల నున్న చిన్న చిన్న సంస్థానముల జయించి, వాని నొక్కవ్యవస్థకుఁ దెచ్చుటకై యచ్చటి జనవృత్తమునుగురించి తెలిసికొన నారంభించెను. హిందూకుశ పర్వతములనుండి—యింత మేర భారత దేశము, జయించుకొని వచ్చుటలో నాతని

పైస్య మెంతయో నష్టమైనది. దానినిఁ బూరించుటకై యాతఁడు బాబిలోనియా, గ్రీకు దేశములలోని తన సామంతులకు కొంతపైస్యములను పంపవలసినదని వర్తమాన మంపెను. ఆతని పైనికు లెందరో గాయపడిరి. కొంద రంగవికలు లైనారు. వారిని స్వదేశమునకుఁ బంపెను.

భారతీయ యతులు, యోగులు

గ్రీకు చక్రవర్తి దేశమున నలువైపులకును జారుల సంపుచుండెను. జయించిన- జయింపవలసిన - దేశములలో వారు సంచరించి వచ్చి, యక్కడి స్థితిగతులనుఁ జక్రవర్తికిఁ దెలిపెడువారు. వారు దెచ్చిన వృత్తాంతములలో నరణ్యముల నేకాంతవాస మొనర్చు - తపస్వులు, తపో వనములు; నిస్సంగులు; గ్రామైకరాత్రముగఁ దిరుగు తత్త్వచింతకులు- వీరి వర్ణనములుఁగూడ నుండెడివి. గ్రీకు చక్రవర్తికి స్వయముగ తత్త్వజ్ఞానమునం దభిరుచిగద్దు. ఆతఁ డరిష్టోటిలు శిష్యుఁడు. భారత దేశమునందలి యిట్టి నిస్సంగులైన పురుషుల విషయమున గ్రీకు దేశమునందే మెంతయో యాదరముండెడిది. భారతదేశమునకు రాకముందే వీరికి క్రియలెగ్జాండరు చెవుల కెక్కినది. గ్రీకు దేశస్థు లిట్టి యతులు మొదలైనవారిని దమ భాష లో (Gymnosophist) జిమ్నోసోఫిస్ట్ అని పిలచెడువారు. ఇట్టివారిని ప్రత్యక్షముగఁ జూచి వారితో మాటాడవలెనని గ్రీకుల కెంతయో యాశ. అరణ్యములఁదపమొనర్చుకొను సన్యాసుల నెందరినో యలెగ్జాండరు దనకడకు రప్పించుకొనెను. కొన్నియెడలఁ దానే పోయి వారినిఁ జూచెను. ఇట్టిసన్నివేశముల గురించిన కొన్ని కథలు

గ్రీకుచారిత్రకులు వ్రాసిరి. వానిలో నొకటి రెండు కథల నిట నుద్భవీకరించును. ఈ యుదాహరణములతో గ్రీకులు - భగవంతుని పుత్రుఁ డనుకొన్నయలెగ్జాండరు వ్యక్తిత్వము గూడ మనకు బోధ పడఁగలదు. గ్రీకుచక్రవర్తియొక్కనాఁ డొక యతినిఁ గలసికొన్నాడు. అతని నితఁడు “నా కీ దిగ్విజయములో సంపూర్ణ యశస్సు లభించునా లేదా?” యని బ్రశ్నించెను. దాని కా సన్వాసి యేమియుఁ బదు లివ్వలేదు. అతఁ డొక కృష్ణాజినమును దెచ్చియిచ్చి దీనిని బరచికొని కూర్చుండుమని చక్రవర్తితో నన్నాడు. ఆ కృష్ణాజిన మరటియాకువలె ముడిచికొని పోయినది. దానినిఁ జక్కఁగా నేలపైఁ బరచి కూర్చొన వలసినదని యతి యన్నాఁడు. దానిపై నలెగ్జాండరో- లేక యతని యాజ్ఞతో మరి యొక్కరో- గూర్చొనుటకై యత్నించెను. కాని దానిని బరచికొను టెట్లు? ఒకవైపునుండి సరి జేసిన మరియొకవైపునుండి యది ముడుతలు వడుచువచ్చును వా రెంతయో బ్రయత్నించిరి. దాని ముడుతలు బోగొట్టుటకు సాధ్యముగాలేదు. ఆ యవస్థఁ జూచి యా యతి పక్కన నవ్వినాఁడు. అపు డాతఁ డనెను. “చక్రవర్తీ! భారతదేశ దండయాత్రవలన నీకుఁ గలుగబోవు లాభ మింతే! నీ వొక వైపునుండి ముందుకు సాగిపోవునప్పుడు నీచే జితములైన రాజ్యములు మరల నూత్నశక్తిని సంపాదించుకొని నీపైఁ బడును. వారిని జయించుటకు నీవు వెనుదిరిగినప్పుడు జయింపవలసిన రాజ్యములు నీపైఁ బడును. నీ వెట్లును భారతదేశ సామ్రాట్టువు గాఁజాలవు.

దండామిన్ను వృత్తాంతము

‘దండామిన్’ అనునది గ్రీకునామము. దీనికి సంస్కృతీ కరణ మెట్లొ? ఈ పేరుగలవాఁడొక బ్రాహ్మణ సన్యాసి. ఇతఁడు తక్షశిలా ప్రాంతములయందుండెను. ఈ బ్రాహ్మణుని బిలిపించుకొని సంభాషింపవలెనని గ్రీకు చక్రవర్తి కిచ్చగలిగినది. ఆ బ్రాహ్మణుఁడు పయోవృద్ధుఁడు, జ్ఞాన వృద్ధుఁడు. అతఁడున్న దవధూతస్థితి. తనకడ కాలఁడు రావల సినదని, చక్రవర్తి కబురుఁ బంపినాడు. ఆ సన్యాసి పోలేడు. అపు డలెగ్జాండరు ‘సెక్రేటస్’ అను పేరుగల తన యధికారి నొక్కని నా విప్రునికడ కంపినాడు. అతఁడు వోయి యా సన్యాసితో నిట్లనెను: “జగజ్జేతయగు చక్రవర్తి నిన్ను రమ్మనుచున్నాఁడు. అతఁడు ‘ద్యు’ దేవతయొక్క పుత్రుఁడు. నీ వీసారికూడ రానన్నచో నీ శిర సిచ్చటనే ఖండింపబడును.” ఈ బెదరింపును విన్న యా బ్రాహ్మణుఁడు పక పక నవ్వి నాఁ డట! ఆ సన్యాసి బదులిచ్చెను: “మీ యలెగ్జాండరు ‘ద్యు’ దేవత పుత్రుఁడుగదా! నేనుగూడ నా దేవతా పుత్రుఁడనే! మీ యలెగ్జాండరు జగజ్జేత యంటివి. నీ మాటలకు నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది. అతఁ డింకను వ్యాసనదిని చాటి పోనే లేదు. దానినిచాటి యనటనున్న శూర భారతీయులతో, దానికిఁ బైనున్న మగధ సామ్రాజ్యమునందలి మహావీరు లతో, జేతులఁ గలిపినప్పు డా జగజ్జేతృత్వమెట్టిదో తెలిసి వచ్చును. మావంటి సన్యాసులు మీ ధనధాన్యములఁ జూచి దగ్గరకు రారు. అట్టి పదార్థములకు మాదృష్టిలో వెలలేదు. మా మాతృభూమి యేమి యొసఁగునో యదియే మాకుఁ

జాలును. అది కేవలము గాలియైనను దృష్టియే. మీ చక్రవర్తి నా శిరస్సు నటకనచో నాశిరస్సు మాత్రమే నటుకంటె బడునది. మట్టితో నేర్పరుపబడిన యీ శరీరము మరల దానిలో నైక్యమై పోవును. కాని నాయాత్మను ఖండించుటకు మాత్రము మీ చక్రవర్తికి శక్తి లేదు. అది యచ్ఛేద్యము, అమరము. ఎవ్వరు సువర్ణమునకుఁ దాసుగో- మృత్యువునకుఁ భయపడుదురో- వారిపై నిట్టి బెదరింపులు పనిచేయును. మీ చక్రవర్తితోఁ జెప్పము. మావంటివారియెదుట మీ యలెగ్గాండరుఁగూడ నొక మనుష్యచూత్పఁడే ఒక మనుష్యుని మరియుఁకఁ డేమిచేయును? నేను మీ చక్రవర్తి కడకు రాను; పొమ్ము!” ఇవి యా సన్యాసి చక్రవర్తి కొసఁగిన యుత్తరములోని కొన్ని మాటలు! ఈ కథను గ్రీకు చరిత్రకారు లెంతయో విపులముగ వర్ణించినారు. ప్లూటార్కు మహాశయుఁడుఁగూడ నీవృత్తాంతమును వ్రాసెను. గ్రీకు చరిత్రకారు లెందరో యీ కథ నుటంకించి యా బ్రాహ్మణుని నిర్భయములైన, వీరోచితములైన వాక్యముల బ్రశంసించి యున్నారు. కడకు వారీ మాటలను వ్రాసిరి: “అలెగ్గాండ రెన్నియో రాష్ట్రముల జయించెను. అతఁడు జగజ్జేత అట్టి వానినిఁగూడ ధూళితో సమానముగఁ జూచినవాఁడీ బ్రాహ్మణ సన్యాసి యొక్కఁడే!”

అలెగ్గాండరు బ్రాహ్మణులను క్రాంతి కారకులని తలచి
వారికి ప్రాణదండనము విధించుట

ఇట్లు తత్త్వజ్ఞులు, సన్యాసులు-వీరోచితము
ముదురుకొలదియు నలెగ్గాండరున కొక విషయ మనుభవము

నకు వచ్చెను వారేదో పనిలేక దారులు దిరుగుచుండు దద్ద
మ్మలుగారు. నిస్సంగులు- నిశ్చయులు- నిస్పృహులై దిరుగు
చుండు నా యోగులే, భారతీయుల గణరాజ్యములు-యేక
సత్తాకరాజ్యములు- వీనికి మూల స్తంభములు. ఈ రాజ్య
సంచాలకులపై వీరి యుపదేశముల ప్రభావ మమితముగఁ
బడుచుండెను. రాజకీయ విషయములపై వీ రొసంగు నభి
ప్రాయములను రాజులు, ప్రజలునుఁగూడ గౌరవించుచుండిరి.
భారతదేశమునందలి క్షత్రియుల ఖడ్గధారవంటిదే యీ
సన్యస్త బ్రాహ్మణుల వాగ్ధారగూడ. ఈ రెండును తీక్ష
ణములై పరకీయులైన గ్రీకుల దురాక్రమణకుఁ దీవ్రముగ బ్రతి
కార మొనర్ప యోచించుచుండినవి క్షత్రియుల ఖడ్గములు
బ్రత్యక్షముగ నలెగ్జాండరు నెదిరించుచుండెను. హైందవ
సన్యాసుల పలుకులు గుప్తముగ గ్రీకు చక్రవర్తిపై విప్లవ
ముల సృజించుచుండెను. ఈ విషయ మనుభవమునకు వచ్చిన
వెంటనే మొట్టమొదట వారితో మాటాడవలెనని యలెగాం
డరుకున్న కౌతుకమంతయు మారిపోయెను. నాటినుండి గ్రీకు
చక్రవర్తి సన్యస్తులైన బ్రాహ్మణులను దీవ్రముగ ద్వేషింప
మొదలువెట్టినాఁడు. అట్టివారినిఁ గొందఱు నాతఁ డురిదీయిం
చెను. ఇట్టి బ్రాహ్మణు నొకని నురిదీయుటకు చక్రవర్తికడకుఁ
దీసికొనివచ్చిరి. అతని నలెగ్జాండ రిట్లు బ్రశ్నించెను: “నీవు
మాకు విద్రోహకరములగు వాక్యము లేల బ్రచారము సేయు
చున్నావు?” ఆ సన్యాసి సమాధానమున కేమియు దడుము
కొననేలేదు. అతఁ డన్నాఁడు: “ఓయి రాజా! మేము బ్రతి
కీసచో గౌరవముగ బ్రతుకుదుము; చచ్చిన గౌరవముగ
జత్తుము!” (Plutarch. LXIV)

పౌరవరాజును బరాభవించిన తరువాతఁ జుట్టుసట్లనున్న సామంతరాజులందరును భయపడి తనకు శరణు జొత్తురని యలెగ్గాండ రనుకొన్నాడు. కాని యది కేవలము భ్రమ. అతఁడు వితస్తానదినిఁదాటి ముందుకు ముందుకు సాగిపోవు కొలఁదియుఁ ద్రోవలో ననేకములు బెద్దవి, చిన్నవి గణరా జ్యము లాతనిపై వరుసగా కత్తి ఝళిపించినవి. రణదేవతకు బలితర్పణము లేనిది యేక్షత్రియుఁడుగాని గ్రీకు చక్రవర్తికి శిరస్సు వంచినవాఁడుగాడు. ఎడతెగని యీ యుద్ధ సంరం భములలో గ్రీకుపై న్యము లనేకములు జచ్చెను. చావగా మిగిలినవారికి సాహసమును, సత్తువయు సమసినవి.

గణరాజ్యములతో యలెగ్గాండరు గావించిన యనేక యుద్ధములు గ్రీకుచరిత్రలో ననేక స్థలముల వర్ణింపఁ బడి యున్నవి. వీని నన్నిటిని విపులముగ వర్ణించుటకును, సంక్షేప ముగ సూచించుటకును, నిచ్చటఁ జోటులేదు. కాని, సమస్త భారత దేశమును పాదాక్రాంత మొనర్చికొని మగధ సామ్రాజ్య మహా కిరీటమును దలపైఁ ధరింప నెంచి యాశా దృక్కులతో వచ్చిన జగత్ప్రసిద్ధుడైన దేవసేనాని యలె గ్గాండరు చక్రవర్తికి భారతీయ గణరాజ్యములను జయించు టంత సులభముగఁ దోచలేదు. వారు విజృంభించిన కంఠీర వమువలె వీర విక్రమ విహారములు సల్పిరి. వారి యంగణ ములనుండియే బోవలసిన యవస్థగూడ నలెగ్గాండరునకుఁ బట్టినది. అట్టి వీరవరుల చరిత్రము లొకటి రెండైనను దలఁ పక పోవుట వారియెడల మనము జూపించు కృతఘ్నత. ఆ దోషమును బాపికొనూటకై యొకటి రెండైన దడవుదముగాక!

సౌభూతి, కర గణరాజ్యములు

ఈ రెండు గణరాజ్యములను ప్రజాసత్తాకములు, స్వతంత్రములు. ఈ రెంటియందును సర్వసగరములయందలి రాజ్యవ్యవస్థయు-సర్వహితకారకమై బ్రశంసనీయమై యుండెనని 'డా. యోడోరన్' అను గ్రీకు చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. ఆవాక్యము లివి: "They were governed by laws in the highest degree salutary and their political system was admirable." ఈ రాజ్యములయందు దొక యాచార ముండెడిది. ఆ యాచారము రాష్ట్రమునందున్న ప్రజల యోగక్షేమముల సంరక్షించు దృష్టితో నొసర్పఁ బడినదే. ఆ రాజ్యములలో సుందరులై బలిష్ఠులైన యువకులు జన్మింపవలెనని యా ప్రజల యాశ. అందుకై వా రొక నిబంధనము నొసర్చినారు. వివాహసమస్య వారిదృష్టిలో నొక వ్యక్తికి మాత్రమే సంబంధించినదిగాదు. అది రాష్ట్రసమస్య. వారు శారీరక సౌందర్యము, అంగనిర్మాణ సౌష్ఠవము- వీనిపై నెక్కువ లక్ష్య ముంచెడివారు. ఆ వివాహములలోఁ గట్టుముల గలాటాలేదు. వధూవరుల శరీర సౌష్ఠవము - సౌందర్యము - బలిష్ఠమగు సంతానము నుత్పాదన మొనరించు యోగ్యత - వయస్సు - వీనిపై ననే నాటి వివాహ నిర్ణయములు జరగుచుండెడివి. అందుపై యా వివాహ తీర్మానములు గణరాజ్యాధిపతుల యెదుట జరిగెడివి. ఈ విషయములలో రాజనియంత్రణ గొంత తీవ్రముగనే యుండెను. సంతానము జన్మించిన వెంటనే యా శిశువును మూడు నెలలలోపల గణరాజ్యాధిపతులకడకు గొనిపో

వలెను. వా రా శిశువుయొక్క శరీర పరీక్షను జాగ్రత్తగ నొనర్తురు. ఆ శిశువు జన్మలోనే గురూపిగనో - రోగగ్రస్త గనో యున్నచో - గణరాజ్యాధిపతి - దానిని నిస్సంశయ ముగ ఛేదించెడువాడు. ఈకరోరమైన నియమము రాష్ట్ర ట్టేమమునకై గావింపఁ బడుటచే బ్రజలు సంతోషముగ సహించెడివారు.

గ్రీసు దేశమునందలి స్పార్టా మొదలగు నగర రాజ్య ములలోఁగూడ నిట్టి యాచారమే యుండెను. ఈ యాచారము పరంపరయొక్క గుణసాకల్యమును రక్షించుట కేర్పరుపఁ బడినది. సాభూతి, కఠ రాష్ట్రము యీ రెంటియందున్నంత తీవ్రముగ లేకున్నను - నితర గణరాజ్యములుగూడ నీ నియమము నంతయో యింతయో యనుసరించినవి. ఈ యనుసరణ దేశక్షేమమునకే వృష్టిగణమునందుఁగూడ నీ యాచారముండెను. తమ వంశములందు గొప్పవాఁడును, బలిష్ఠుఁడునైన పురుషుఁడు జన్మింపవలెనని గోరు నాచార మా వృష్టిగణమున జాల ప్రాచీనమైనదే! ఈ వృష్టిగణము నందు జన్మించినవాఁడే జగద్విఖ్యాతుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడు. ఈతని శరీర సౌష్ఠవము - బలాధ్యత - వీనికి సంబంధించిన ఖ్యాతి జగత్ప్రసిద్ధమైనదే! ఇతని సుతులుగూడ నన్నివిధముల గృష్ణునివంటివారే! పురాణములన్నియు నీ విషయమునే జెప్పను.

ఆయుధ జీవి గణరాజ్యములు

పంచనద ప్రాంతములు సింధునది కిఱువైపుల దాని సముద్ర సంగమమువఱకు వ్యాపించిన గణరాజ్యములు

ముఖ్యముగ నాయుధమే జీవికగాఁ గలవి వీరు శస్త్రోపజీవులు. వీరిలో నున్న వైశిష్ట్య మేమనఁగా - బురుషులేగాక స్త్రీలు గూడ సైనిక శిక్షణము నందెడువారు. ఆ శిక్షణ వారి కనివార్యము. యుద్ధములలో స్త్రీలును రణాంగణముల కురుకుచుండిరి. ఈ గణరాజ్యముల వ్యవస్థలు గొంత బరస్పరము భిన్నముగ నున్నను వీని ధ్యేయము మాత్ర మొక్కటే! ప్రజాసత్తాకరాజ్య నిర్మాణము. ఈ రాజ్యములలోఁ గొన్ని చిన్నవి, కొన్ని పెద్దవి. అయినను - ఎవరి స్వాతంత్ర్యము వారిది.

యోధేయ గణరాజ్యములు

ఈ రాజ్యములు విస్తృతములు- సుభిక్షములైనవి ఈ వర్గములలో ప్రతియువకుఁడును 18 సం॥ మొదలు 21 సం॥ల వఱకును శస్త్రవిద్య నభ్యసించియే తీరవలె నను నియమ ముండెను. పురుషులే గాక యనేకమంది స్త్రీలును శస్త్రవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. ఇట్టి సాహసములే పరదేశ చరిత్రకారులు “A nation in arms” అను స్తుతిగీతములతో బాగడిరి. తమదేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యమును రక్షించుటకై ప్రాణములను తృణప్రాయముగ నెంచి యుద్ధము సేయుట మహాకర్తవ్యములలోఁ గర్తవ్యము. దానినిమించిన కీర్తి లేదు. ఇది యాగణరాజ్యముల విశ్వాసము. ఇట్టి గణరాజ్యములు పంచనద ప్రాంతములందు, వ్యాసనదీపీతభూములలో వ్యాపించియుండెను.

పౌరవునిఁ జయించి - చుట్టుపట్టులనున్న చిన్నచిన్న రాజ్యములతోఁ బోరి - వారిని నిర్జించుచు గ్రీకుచక్రవర్తి

వితస్తా (జీలం) చంద్రభాగ (చీనాబ్) యనెడు నదుల నుత్తరించి వ్యాసనది నాక్రమించుటకై వచ్చుచున్న సంరంభమును జూచి యానది సమీపముల నివసించుచున్న యాధేయగణములు యుద్ధము నాహ్వానించెను. “శరణుజొందుఁడు”ని యలెగొండరు బంపిన యాహ్వానము నవి తిరస్కరించినవి. ఇంతయైనను మగధదేశపు సామ్రాట్టని పేరువెట్టికొన్న పరాక్రమశూన్యుడైన ‘ధనానందుఁడు’ నిద్ర మేల్కొనలేదు వాని కనులఁ గప్పిన తెర మాయనేలేదు. ఆతని యీ యుపేక్షాభావము యాధేయ గణరాజ్యముల సాహసమున కేమియు నడ్డువచ్చినదిగాదు. వారుమాత్రము వీతశంకులై బోరుట కారంభించిరి. వారు కేవలము తమ బలముపై ననే యాధారపడిరి.

సికందరుని బలములు భయపడినవి

పంచనద్రప్రాంతములందు సింధు, వితస్త, చంద్రభాగ-యీ నదులను దాటుటకుఁ బోరుచుఁ బోరుచు వచ్చుచున్న గ్రీకుపై న్యము వ్యాసనదీతీరమును జేసినది. వారపుడు ఆ నది కావైపు ‘యాధేయ గణరాజ్యములు’ దమ స్వాతంత్ర్య రక్షణార్థమై కత్తి ఝళిపింపఁ బోవుచున్నవని దెలిసికొనిరి. వారి పై న్యశక్తియొక్క ఖ్యాతిగూడ గ్రీకుపై నికుల చెవికి సోకినది. ఇంతమాత్రమేగాదు. యాధేయగణముల నొకవేళ జయించి ముందుకేగినను- దానిపై గంగోపకంఠమున గొప్ప గొప్ప రాజ్యములు యుద్ధమొనర్చుటకుఁ దయారుగ నున్నవను వార్తగూడ వారి కర్ణములకుఁ సోకెను. ఇంతవరకును ‘పంచనద’ ప్రాంతములలో భారతీయులతోఁ బోరి పోరి యలసి

పోయినవాడుగాన 'వ్యాసనది'ని దాటి సమగ్ర విక్రములైన యాధేయ గణరాజ్యములతోఁ బోరు తెగువ లా గ్రీకుసైనికులకు లేవు.

కాని- గ్రీకుచక్రవర్తి ధైర్యమునకు మేరువు. ఆతఁడు జయశీలుఁడు. అతఁడే సేనాపతియై సైన్యముల నడపుచుండును. ఆతని యుద్ధవిపాస యిప్పటికిని శేశమాత్రము దగ్గిరదిగాదు. వ్యాసనదిని దాటి-యాధేయగణములఁ దాటి-మగధ రాజ్యము నతిక్రమింపవలెనని దినదినము సైనికుల నాతఁడు హెచ్చరించెడివాఁడు. అడుగడుగునను- గ్రీకు చక్రవర్తి యొనర్చుచున్న రణఘోష రాఁగరాఁగ వారి కసంతోషమునే గల్గించినది. వారిలో గుసగుసలు బయలుదేరెను. వారి కీ యుద్ధ మిష్టములేదు. అందరుజేరి యేకకంఠమున “యుద్ధము మాచేతగా”దని చెప్పటకై సన్నద్ధు లగుచుండిరి. అలెజాండరు “ఝ్య” దేవతయొక్క పుత్రుఁడని సమ్మతించుటలో వారికి లవలేశము సందేహము లేదు కాని యాతని రాజ్యశ్రష్టపై వారికిఁ బ్రీతిలేదు. ఈ గుసగుసలు గ్రీకుచక్రవర్తి చెవుల కెక్కినవి. వారి నుత్తేజిత మొనర్చుటకై యాతఁ డన్నమాటలివి: “గ్రీకుసైనికు లజేయులు. ఈ కీర్తి సర్వజగత్తులను వ్యాపించినది. దానివైపు దిలకింపుఁడు. భారతదేశమున మీరు బ్రవేశించినవెనుక మన కపజయము గల్గినదిలేదు. అయినను మీ రింతవరకు బోరినది చిన్నచిన్నశత్రువులతోనే. పెద్దయుద్ధములు ముందున్నవి. వ్యాసనదికావలనున్న యొక గణరాజ్యము మనల శరణువొందక యుద్ధమునకు సిద్ధపడుచున్నది. దాని తలవంచి- యాపై నున్న గంగాప్రాంతము

లందలి సుభిక్ష రాజ్యములను జయించి- గ్రీసు దేశముయొక్క దిగ్విజయ ధక్క- యన్నిదిక్కులయందును ప్రమోయింతురు గాక !”

కాని యుద్ధేకపూరితములైన గ్రీకుచక్రవర్తి యీ వాక్యములు వారిలో సాహసము నుద్దేశింపఁ జేయలేదు. విరుద్ధ ఫలమునుగూడ గల్గించినవి. “ఇంతవరకును మీ రొనర్చిన యుద్ధములు చిన్నవే. ఇకముందు పెద్దయుద్ధము లున్నవి.” ఈ మాట యలెగ్జాండరు నోటినుండియే వెలువడి నది. ఈ వాక్యములు తలఁచుకొన్నవెంటనే యా సైనికుల గుండెలు చెదరెను. డా॥ “జయస్వాల్” మహాశయుఁడు తమ “Hindu Polity” యను గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసిరి: “The greek army refused to move an inch forward, to face the (Bharathiya) nations whose very name, according to Alexander struck his Soldiers with terror.”

గ్రీకుసైన్యము చాల యలసినది. యశాధేయ గణ మన్నంతనే దానికి భయ మావరించినది. దానిపై నింకను గొప్ప రాజ్యముల! ఇవన్నియుఁ దలఁచి గ్రీకు సైన్యము వ్యాసఁదినఁ దాటుటకుఁ దమ యసమృత్తినిఁ దెలుప నూహించు చుండెను. తన యాజ్ఞలనే యది ధిక్కరింపఁ బోవుచున్నది ! ఈ విషయము గ్రీకుచక్రవర్తి యూహించుకొనెను. అలెగ్జాండరు సర్వశక్తుఁడైన యోధుఁడు మాత్రమేగాదు. క్రియా కళలుఁడు - గూడ. అతని మనస్సున గోపము, నిరాశ, దుఃఖము మొదలగు నెన్నియో భావము లాక్రమించినవి.

ఆతఁడుఁ దన గుఱారములోనికి వెళ్లెను ఎవ్వరితోడను బలుక లేదు. మూఁడు దినము లా చక్రవర్తి గుఱారమునుండి బయటికి రానేలేదు. తరువాత - నాల్గవదినమున నాతఁడు సైన్యమునంతయుఁ దన గుఱారము సిదుట జేర్చెను. వారితో నన్నాఁడు: “వ్యాసనదిని దాటి ముందునకు బోవు నభిప్రాయమును నేను వదలుకొన్నాను. మనము మన దేశమునకు మరలి పోదముగాక!” ఈ వాక్యమును విన్న సికందరు సైన్యమున కానందమే యానందము!” కాని - వెనుకకుఁ బోవుటెట్లు? “భారత దేశము నంతయు జయింతు”నని యాతఁడింతవరకు డంబములు గొట్టుచు వచ్చెను. ఇప్పుడు వెనుదిరిగినచో - దారిలో నున్న దేశములన్నియు నాతనిని బరిహసించి తీరును. అలెగ్జాండరు భయపడినాఁడని నిశ్చయించును. అందుకై యాతఁడు భూమార్గమున దిరిగి పోవుటకు సమ్మతింపలేదు. సింధునదిలో బ్రయాణించి - యటనుండి సముద్రమార్గమున “యిరానీ” దేశమునకుఁ బోవుటకై నిశ్చయించు కొన్నాఁడు. మరల దండెత్తి వచ్చి కొన్ని గంగోపకంఠ రాజ్యములను జయించి భారతదేశ దిగ్విజయమును బూర్తి సేయవలయునని చక్రవర్తి యాశ.

అలెగ్జాండరు మరల నొకసారి భారతదేశముపై దండెత్తి వత్తునన్నాఁడట! ఈ మాట నిజమే గావచ్చును. కాని - గ్రీకు సేనాపతీ! యింకొకసారి యసఁగా నెప్పుడు? గంగోపకంఠరాజ్యము లింకను - నిన్నెదిరింపనేలేదు. నీవు జయించినవి భారతదేశపు టెల్లలలో నున్న కొన్ని చిన్న రాజ్యములను మాత్రమే! అవి మరల స్వతంత్రములైనచో!

లేదు. నీవు పలికిన యా “యింకొక్కసారి” యనుకాలము రాకముందే నీవు మృత్యుగ్రస్తుడవైనచో “ద్యు” దేవత యొక్క పుత్రుడను నేనని పలుకుచు పలుకుచునే నీవస్తమించి పోదువు. మరి - గ్రీకు దేశమునకు నీచే గలిగిన మేలు?

భారతదేశముపైకి మరల దండెత్తి వత్తునని - భయ పెట్టిన గ్రీకుచక్రవర్తి కెవ్వడేని యొక సన్యాసి - లేక యతి యిట్లు బదులొసంగు ననుకొందము. ఈ యుత్తర మస్తానపతితము కాదుగదా!

అలెగ్జాండరు తిరోగమనము

పైకి వేయి ప్రగల్భములు గొట్టుచున్నను - వ్యాస నదీ తీరములనుండు యశాధేయూది భారతీయ దళముల పరాక్రమము నెదుట నిలచుటకు గ్రీకుసైనికులకు గుండెలులేవని యలెగ్జాండ రెఱిగియే యుండెను. అవక్రమైన భారతీయ విక్రమము - గ్రీకుయోధుల గుండెలపై బల్లెమైనది. ఎట్లకేల కలెగ్జాండరు వెనుదిరుగ నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆతడు స్వయముగ వెనుదిరుగ నిచ్చగింపలేదు కాని - భారతీయుల పరాక్రమ మాతనిని వెనుకకు నెట్టినట్లయ్యెను. ఇది యైతిహాసిక సత్యము. పగటి యెండవంటి యీ సత్యమును గప్పిపుచ్చుటకు పాశ్చాత్య - గ్రీకు చరిత్రకారు లెంతయో బ్రయత్నించిరి. వారిట్లు వ్రాసిరి: “సికందరు వ్యాసనదిని గడచి వచ్చియుండినచో యశాధేయగణములనేమి - మగధ దేశమునుగూడ జయించి యుండెడివాడు. మాగధులు, యశాధేయులు - గ్రీకుచక్రవర్తి నెదిరించి పోరిరి. కాని -

యాతనిని వా రెప్పుడును విజితుని గావింపలేదు.” ఇట్టి యవక తవక మాటలతో భారతీయ విక్రమమును గప్పిపుచ్చుట కా చరిత్రకారులు యత్నించినారు. వారి కీ క్రింది శ్లోకమే యుత్తరము —

శ్లో॥ కాకథా బాణసంధానే జ్యౌశద్వేనైవ దూరతః

హుంకారేణైవ ధనుషః స హి విఘ్నా న్యపోహతి॥

శరాసనముయొక్క హుంకారముతో సమానమైన “జ్యౌ” శబ్దముతోడనే యాతఁడు విఘ్నముల బోధింపఁబడును. ఇంక శరము దొడిగిన నేమి చెప్పవలెను?

అలెగ్జాండరు దన సైనికుల కెన్నియో వీరప్రలాపముల నూరిపోసెను. కాని - భారతీయ రణ విక్రమమునకు ముందు నిలచు గుండెలేవీ? అతని యీ ప్రతాపములుగూడ - మగధాదులైనవా రెదిరినపుడు - మట్టసముగ - మాయమగును. చంద్రగుప్తుఁడు రణాంగణమున కవతరింపఁ బోవుచున్నాఁడు

అలెగ్జాండ రొక బలాఢ్యమైన నావికాదళమును నిర్మించెను

వ్యాసనదిని దాటుటకు సైనికులు సిద్ధముగ లేరు. అందుచే నలెగ్జాండరు సింధునదీద్వారమున తిరోగమించుటకు నిశ్చయించికొన్నాఁడు. ఏదారు వందల నావలు దయారు చేయఁబడెను. వానిపై శత్రు సజ్జతులై గ్రీకు సైనికు లెక్కినారు. అవి గదల నారంభించినవి. ఇంతలో దారిమధ్యనే “బేబిలోనియా” నుండి వచ్చుచున్న రెండు క్రొత్త సైన్యములు వారిఁ జేరెను అవి యలెగ్జాండరునకు సహాయ మొనర్చు

టకై బంపబడినవి. వానినిఁ జూచి గ్రీకు సైనికుల కొక యుత్సాహము రేగినది.

సికందరు వెనుదిరిగి పోవుచున్నాఁడన్న వార్త దేశమున వ్యాపించెను. గాంధారమునుండి “వ్యాసనదీ” పర్యంతమున్న భారతీయ జనపదములు తిరుగఁబడ నారంభించినవి. ఈకథ విపులముగ ముందు వచ్చును. అలెగ్జాండరు “నేను మరల భారతదేశముపై దండెత్తి వత్తు” నన్నాఁడుగదా ! ఈ మాటలు ప్రగల్భములని భారతీయ రాజ్యములకు స్పష్టముగఁ దెలిసిపోయినది. అతఁడు సింధునదిలోఁ బ్రయాణించునపుడు - దాని కభయతీరములందున్న గురు లఘువులైన గణరాజ్యములు గ్రీకుసైన్యముపైఁబగదీర్చుకొనుటకుఁ-దయారయ్యెను. ఆ గణరాజ్యము లన్నియు - నేకత్ర సజ్జితములై యెదిరించియున్న బాగుండెడిది. కాని - యతఁడు దారస్సెల్లిన చోటు - వేఱువేఱుగనే పోరుట కవి నిశ్చయించుకొన్నవి. గాంధారమునుండి పంచనదపర్యంత మిట్టి యుద్ధములేగదా జరిగినవి. వీనివల్ల అలెగ్జాండరుకు అధికశ్రమ కలిగిననూ, ఇవి తమ అనైక్యతవలన అతనిని ఆటంకపరచలేకపోయెను. ఎదిరిన ప్రతి స్వతంత్ర గణరాజ్యమును ఘోరమైన విక్రమమునే బ్రదర్శించినది. వానిలో రెండు గణరాజ్యములయొక్క వీరగాధ గ్రీకుచరిత్రకారులుగూడ ముక్తకంఠమునఁ బ్రశంసించిరి. ప్రశంసంపక వారికిఁ దప్పదయ్యెను.

మాళవ - శూద్రక గణరాజ్యములు

ఈ రెండును సింధుతీరము నందున్న బ్రత్యేకములైన రాజ్యములు స్వతంత్రములు, సంపన్నములు, ప్రజాసత్తాకములు వీనికున్న స్వాభిమాన మద్వితీయము. ఈ రెంటియందును - మాళవరాజ్య మనేకకాలమునుండి విఖ్యాతమైనది. ఈ రెండు రాజ్యములనడుమ గొన్నివైరములుగూడ నుండినవి కాని - సికందరు శాహి నావికాదళముతోఁ దరలిపోవుచున్నాడన్న వార్త వారి చెవుల సోకెను. గణరాజ్యములు విశకలితములుగ బోరుటచేతనే యాతఁడు వారిని జయించికొని రాగలిగెననియు వారు గ్రహించిరి. స్వార్థాభిమానములకంటెను - రాష్ట్రీయమైన ధర్మనిర్వహణకు వారు బ్రాధాన్య మొసఁగిరి. ఆ రెండు గణరాజ్యములును యేకత్ర మిళితమై యొకనాయకునిక్రింద బోరుటకు నిశ్చయించికొన్నవి. ఇంతమాత్రమేగాదు. వారు దమలోఁదాము సామాజికములైన సంస్కరణములుగూడ జేసికొనిరి. ఈ రెండు జాతు లొకటిగాఁ జేరిపోవలెనని వారి యాశ. ఈ రెండు నేకమై ఒకే రక్తము, ఒకే బీజముగలిగి - షరస్పర హితకారకమై వర్ధిల్లువలెనని దీప్రముగ వారు భావించినారు. అందుచే - వారిలో వారికి - సామూదాయిక వివాహము లారంభమయ్యెను. ఒక్కపెట్టున వేలాది వివాహము లాజాతులు బరస్పర మొనర్చికొన్నవి.

మాళవ శూద్రకములు అలెగ్జాండరు నెదిరించెను. తుముల సంగ్రామమైనది. ఈ యుద్ధమున నా గణరాజ్యముల

నగరము నొకదానిని సికందరు ముట్టడించెనట ! దానిపేరు స్పష్టముగ దెలియవచ్చుటలేదుగాని- యదియొక బ్రధాన నగరము. భారత వీరులు- బ్రాణములకుఁ దెగించి పోరిరి. గ్రీకు సైనికులు వెనుకంజ వేసిరి. ఈ యవసూసము గ్రీకు చక్రవర్తి సహింపలేకపోయెను. అతఁడు నిచ్చెనలువైచికొని కోటపై కెక్కి పొరవలసినదిగా దనసైనికులను గోరెను.

“వ్యాసనది” ను త్తరింపుఁడన్నప్పు డా సైనికులకు గలిగిన యసంతృప్తియే యీయాజ్ఞానోను గలిగెను. క్రొత్తయుద్ధములు వారి కిష్టములేదు. ఇండ్లకుఁ బోవలెనని ప్రాణములు దహతహలాడుచున్నవి. అందులకే వారీ మార్గమును బట్టినది. ఇక్కడగూడ వారికి యుద్ధములు దప్పలేదు. చక్రవర్తియొక్క రాజ్యతృప్తి యా సైనికులకు శాంతి దక్కనిచ్చుటలేదు మాళవ - శూద్రకములు సామాన్యములు గావు. గ్రీకుసైనికుల సహనశక్తి యెండిపోయినది. వారందఱు జక్రవర్తికిఁ దమ యసమ్మతిని దెలుపవలెనని కోరుచుండిరి.

(When the Macedonian soldiers found that they had still on hand a fresh war, in which the most warlike nations (Xia) would be their antagonists, they were struck with unexpected tenor and began again to up-braid the king in the language of sedition. (Curtius as quoted in “Hindu Polity”)

ఎంతగా బ్రయత్నించినను- ఆనగర మాతనికి లోబడినదిగాదు. గణరాజ్యములు బ్రాణములకుఁ దెగించి పోరుచుం

డెను. ఈ దృశ్యము గ్రీకు చక్రవర్తికి సహింపరాకుండెను. అతడు వారితో నిచ్చెనపై కెక్కి దూకి పోరాడమన్నాడు. దానికి సరియైన సమ్మతిని పైనికు లిచ్చినట్లులేదు. అలెగ్జాండరు తానే వారికి గుణపాఠము నేర్పదలచెను. అందఱి కన్నను ముందు తానే నిచ్చెనపైకి దూకి యలెగ్జాండరు ముందుకు నడచినాడు. ఎంతసాహసము? ఈ దృశ్యమును జూచినవెంటనే గ్రీకుపైనికు లుత్తేజితులైరి. చీమల బారుల వలె వారు గబగబ సోపానములపై కెక్కిరి. అందరును నిచ్చెన నుండి దూకినారు. నగరములో బ్రవేశించిరి. ఇరువాగుల పైనికులును యెవ్వరెవ్వరికినిఁ దీసిపోక బోరుచున్నారు. ఇంతలో - ఒకానొక భారతీయవీరుఁడు ధనస్సున విషలిప్త మైన బాణమును సంధించి యాకర్ణాంతము లాగి వదలెను. అది వడివడిగావచ్చి స్వర్ణకవచధారియై పైనికుల నుత్తేజిత మొనర్చుచు ముందునడచు గ్రీకు సామ్రాట్టు - సేనాపతి యలెగ్జాండరును సమీపించెను. ఆశరమును వదలిన మహా వీరుని పేరేమో!

అది శరముమాత్రము గాదు. మూర్తిమంతమైన భారతవీరుల శ్రోధము. మహారాష్ట్ర కవులలోఁ బ్రసిద్ధుడైన “మోరోపంతు” యీక్రింది శ్లోకమును వ్రాసెను.

“త్రో శర్ గరధర వరసా

పవిసా రవిసా స్మరారి సాయకసా

మైచ్చ హృదంతరి ఘుసలా

‘వల్మీకా మాంజి నాగ నాయకసా’

భారతవీరుఁడు బ్రయోగించిన యాబాణ మట్టిదియే !
అది బ్రవేశించిన విధమును నట్లే !

ఆ బాణముచే నలెగ్గాండరు గాయపడి క్రిందఁబడెను

భారతవీరునిచేత వదలఁబడిన యాశరము నేరుగ గ్రీకు చక్రవర్తి వక్షస్థలమున దూరినది. అతఁడు నేల్పైఁబడి పొరలాడ నారంభించెను. ఈ దృశ్యమును జూచి యొకానొక గ్రీకు పైనికుఁడు- తన డాలుతో నాతనిని కప్పినాఁడు. అలెగ్గాండరు రణభూమియందుఁ బడి మూర్ఛిల్లెనన్న వృత్తాంతము పైనికులలో జిచ్చువలె వ్యాపించినది. వెంటవెంటనే గ్రీకు పైనికు లాతని చుట్టును మూగిరి. ఆ చక్రవర్తి వారి శిబిరము లోనికిఁ గొనిరాబడెను. ఆ పైనికులకు చక్రవర్తి వక్షస్థలమున గుచ్చుకొన్న బాణము బయటికిఁ దీయునప్పటికిఁ జాల ప్రయాస యయినది. ఓరంత ప్రౌద్ధున కలెగ్గాండరు గన్నులు దెరచెను. తల్లడిల్లుచున్న పైనికులకు ప్రాణములు గుదుటఁ బడినవి. ఆ గాయము బాగుపడుటకు గొన్ని దినములు పట్టెను. ఆ దినములలో నలెగ్గాండరు హృదయమున నెన్ని తలఁపులు మెదలెనో !

అలెగ్గాండరునకు గలిగిన యీ యవస్థ-“బాబిలోను” మొదలు గ్రీకు దేశ పర్యంతము శరవేగమున బర్వెత్తినది. సికందరువంటి మహావీరుఁడు యుద్ధమునఁ బడిపోయెను. ఈ వార్త విన్నదే తడవు గాంధారమునందును, “ఇరాను” దేశము నందును విప్లవములు మొలకెత్తెను. చక్రవర్తి క్షతగాత్రుఁ డమృతేగాని- “చావలేద”న్న వార్తయును మరల దేశము

లందు వ్యాపించినది. ఈ వార్తతో నా రెండు దేశములలోని కల్లొలములు గొంత శాంతించెను.

ఇట్టి పరిస్థితి భారతదేశమున - సందునను - వీర్యవంతములైన మాళవ - శూద్రక గణరాజ్యములందు శత్రువులకు గల్గుట గర్వకారణమే! భారతీయులు పౌరవరాజును - గ్రీకులు యుద్ధమున నేనాడు జయించిరో - తుతగాత్రుని జేసిరో నాటనుండియే బ్రతీకారమునకుఁ బూనుకొన్నారు. పౌరవ విజయముతో నలెగ్గాండరునకుఁ గలిగిన గర్వమునకు మితిలేకపోయెను. ఆతఁడు పౌరవయుద్ధసూచకముగ దనప్రత్యేక నాణెములను ముద్రింపించెను. వానిపై పౌరవరాజును యుద్ధ భూమిలో దాను జయించిన చిత్రము ముద్రింపఁ బడినది. నాణెము లిప్పటికిని దొరకును. భారతవీరులు గ్రీకురాజును యుద్ధరంగమున బడవేసి, నాటి యవమానమునకు అక్షరశః ప్రతీకార మొనర్చిరి. భారతీయుల రక్తమును ద్రావిన యా మ్లేచ్ఛ “సమాట్ట” అలెగ్గాండరుపై నాతని రక్తమును రణాంగమున గార్చి భారతవీరులు గసిదీర్చుకొన్నారు.

భారతవీరుని బాణము చక్రవర్తి పక్షస్థలమున గుచ్చుకొన్నట్లు బాణవిధుఁడైన యలెగ్గాండరు రణ భూమిని బొరలాడుచున్నట్లు చిత్రములు ముద్రించిన నాణెములను గణరాజ్యములుగూడ నాడు ముద్రించినేమో! చరిత్రకారులు శోధింపవలెను

అలెగ్గాండరు యొక్క రణసీతి మహాకూరమైనది. తన్నెదిరించిన రాజ్యములం దాతఁడు జూపిన నిర్దయ సామాన్య

మైనదిగాదు. కాని - తన్నెదిరించిన ప్రతివీరులతో సామ వాక్యములాడి - తన కార్యమును సాధించుకొను నటనల యందుఁ గూడ నాతఁడు నిష్ఠాతుఁడే! మాశప - శూద్రక రాజ్యము లాతనికి లోబడలేదు. భారతీయుల శర మాతని గన్నుల దెరచెను. అందుపైఁ బ్రతివీరసేనాపతులతో నాతఁడు సామవాక్యములు బలుక నారంభించినాఁడు. “శత్రుసంధి జరుగవలెన”ని బ్రతిపాదించెను. ఈ సంధిపై - శత్రుపక్షము నుండి వందమంది గణనాయకుల నాహ్వానించెను. భారతీయ ప్రతినిధులను సమ్మానించుటకై - దన శిబిరమున గ్రీకు చక్ర వర్తి యొనర్చిన యేర్పాటులకు లెక్కలేదు. ఆ నాయకులు చక్రవర్తి శిబిరమును జొచ్చినంతనే వారి కనర్హముగ నాహ్వా నము జరిగెనట! ఈ సన్నివేశమును గ్రీకు చరిత్రకారులు వేటువేటుగ - విపులముగ - వర్ణించిరి. స్థలాభావముచే వానిని సమగ్రముగ నుద్ధృతీకరింపఁ దలఁప లేదు. ఆ సన్నివేశ మసాధారణముగ నుండెనట! గణరాజ్య నాయకులు వీరులు. వారి శరీరములు మహోన్నతములు. వారి వేషములు గంభీర ములు, వైభవోపేతములు. వారి మీ కేదారములలో వజ్ర ములు, ముత్యములు జిగజిగ మెరియుచుండెను. ఒక్కొక్క నాయకుఁడును దృఢమై, యలంకృతమై - బంగారు తగడులు గప్పిన రథములపైఁ గూర్చొని వచ్చిరి. ఒక్కొక్కరి వెంటను - భూషితములైన గజరాజములు గదలివచ్చెను. ఆయెనుఁగులు గ్రీకుల గజములకంటె యెంతో యాకర్షకముగ నుండెనట!

“ఈ ప్రతినిధులలో నొకరి బాణమే దన వక్షస్థలమున గుచ్చుకొనెన”ని గ్రీకు చక్రవర్తి యెఱుఁగును. వారి విక్ర

మము నాతఁ డూహించెను. అందుచే నుదారమనస్కృతను బ్రకటించి యలెగ్గాండరు వారికిఁ దన రాజ్యవైభవమును బ్రదర్శించినాఁడు. ఆ నాయకులకు భోజన సమారంభము లేర్పాటు చేయఁబడినవి. వారి కేర్పరుపఁబడిన పీఠికలు రత్న ఖచితములు. వేణువేణుగఁ గ్రీడోత్సవములు - గాయన వాదన ములు - నర్తనాదులు ఏర్పాటుజేయఁబడెను. కడ కలెగ్గాండరునకు - మాళవ - శూద్రక గణరాజ్యములకు సంయుక్త సంధి జరగినది.

ఈ సంధి వివరములను గ్రీకుచరిత్రకారులు భిన్న భిన్నములుగ దెలిపిరి. వారి యా వ్రాసెలన్నియు సమన్వయ పరచి చూచినచోఁ దేలెడు విషయము లివి: ఉభయక్షేత్రము లును యుద్ధము నాపవలెననుట యొకషరతు సింధునదీ మూలమున గ్రీకుసైన్యములు బ్రయాణించునపుడు మాళవ-శూద్రక దేశములలో నాతని కేవిధమైన బాధయు రాకుండునట్లు జూచుకొనుట రెండవ షరతు. ఈ రెండు గణరాజ్యములలో మాళవరాజ్యముయొక్క ప్రసక్తి యికపై నిఁగూడ రాబోవును. తరువాతి చరిత్రలోఁగూడ నా రాజ్యము శకులను, మ్లేచ్ఛ శక్తితో పోరి అమోఘవిక్రమమును బ్రదర్శించెను. ఆ సంఘటనములనుబట్టి కొన్ని శతాబ్దముల వఱకును - మాళవ దేశ ప్రభ వెలుఁగుచుండెనని మన మూహింపవచ్చును.

భారతీయేతిహాసములోని - కొన్ని వీరగాథలు యీ ప్రకరణమునకే సంబద్ధములైనను స్థలాభావముచేతను - గ్రీకులు వానిని దడవక పోవుటచేతను - యిచట విపులముగ

వర్ణింపఁబడలేదు. వానిలో రెండు మూఁడుమాత్ర ముదాహరింతును.

“మాసాగా” పై హఠాత్తుగ నాక్రమణ

‘మాసాగా’ యనుచోట- నలెగ్జాండరు నేడువేలపైనికులెదిరించిరి. వారందఱును ఆతని చేతికిఁ జిక్కినారు. అందులో ననేకులు స్త్రీలుగూడ. “మీరందఱు నా పై న్యముతోఁ గలసి పోవలెను. నాతోఁ జేరి నన్నెదిరించు భారతీయులతో మీరుఁ గూడఁ బోరాడవలయును. ఈ షరతునకు మీ రంగీకరించుచో - మిమ్ముఁ బ్రదుకనిత్తును. లేనిచో నురి దీయింతును. మగవాండ్ర నందఱ నూడిగళాండ్ర నొనర్తును. ఆడువారి నూడిగఁపుగఁ తెలుగ నొనర్తును”. యని గ్రీకుచక్రవర్తి వారితోఁ బలికెను. ఆ సేనలోని ముఖ్యులు యలెగ్జాండరు నభిప్రాయమున కంగీకరించిరి. కాని- “మా రొకరాత్రి యవధి యొసఁగినచో మే మందఱ మొకచోటఁ జేరి - విషయమును దేల్చికొని మా సమ్మతి నెఱిగింతు” మన్నారు. “అట్లే” యని యలెగ్జాండ రొకరాత్రి గడువొసఁగెను. అలెగ్జాండరు సేనా శిబిరమున కెనుటఁ దొమ్మిదిమైళ్ళ దూరములోపల యారాత్రి వారు నివసించుటకు చక్రవర్తి యొడఁబడెను ఈ సన్నివేశమును “విన్ సెంట్ స్మిత్” తన గ్రంథములో నిట్లు వర్ణించెను:

“The Indian being unwilling to aid the foriegners in the subjugation of their countrymen desired to evade the unwelcome obligation.” ఆరాత్రి భారత పైనికు లొకచోట గుమిగూడిరి. వా రిట్లు

నిర్ణయించికొని వచ్చిరి. “స్వశరీరముల రక్షించుకొనుటకై గ్రీకులవంటి షరరాష్ట్రీయులతోఁ బాత్తుగల్పుట యనుచి తము. పైగా వారితోఁ జేరి మనజాతివారిపైఁ గత్తి దూయుట ఘోరపాపము ! అట్లు జేసినచో మనరాజ్యము వారికి సర్వధా లోఁబడి పోవును. ఎట్టి విషమస్థితిలో నైనను నీ పాపము మన మొనర్పరాదు తెల్లవారులోపల నా సైనికులు శత్రువుల కన్నుగప్పి దారి కొకఁడు బసవెత్తి పోవుటకు నిశ్చయించికొనిరి. ఇట్లు నిర్ణయించికొన్నతర్వాత వారు గొంతసేపు నిద్రించిరి. ఇంతలో వీరి నిర్ణయము సికందరు శాహికిఁ దెలిసినది. గ్రీకుసైన్యము వీరిపై వచ్చి పడిను. నిద్రావస్థయందున్న భారతీయులను - గ్రీకు సైనికులు నిష్కరుణముగఁ జంప నెంచిరి. ఇంతలో వారు దెప్పిల్లుకొన్నారు. శత్రుములు సరుదుకొనిరి. ఆసైనికులు దమమధ్య జక్రాకారమైన యొక వ్యూహమును రచించి - తమతో నున్న స్త్రీలను, శిశువులను ఆమధ్యఁ జేర్చినారు. సైనికులు ముందుకు రణమునకై దూకినారు. కొందఱు స్త్రీలుగూడ గ్రీకుసైన్యములతో ధైర్యముగఁ బోరాడి మరణించిరి. కడకా సైన్యమంతయు గ్రీకుల చేతులలో మరణించెను--

“The gallant defenders met a glorious death which they would have disclaimed to exchange for a life with dishonour” (Early History of India by V. D. Smith, Page 51).

అగ్రశ్రేణి

ఇది యొక భారతీయ ప్రజాసత్తాకరాజ్యము. ఈ రాజ్యము - చాల చిన్నదే. కాని - సికందరుశాహి కిది లోఁ బడలేదు. అతని నావికాదళము సింధునదిని దాటి పోవు చున్నప్పుడు-క్షత్రధర్మానుసార మా దేశము, వారి నెదిరించి నది. ప్రాణాంతకమైన యుద్ధము జరిగెను. గ్రీకుసైనికులు వారి రాజధానియొక్క మేరలఁ బ్రవేశించి యుద్ధముసేయ నారంభించిరి. భారతీయసైనికులు నగరమును దాటి వెలికి వచ్చి-రక్షణ లేర్పరచికొని యుద్ధముజేయ మొదలిడిరి. ఎంత బోరాడి నను - నగర మలెగ్జాండరునకు స్వాధీనము గాలేదు. వారికిని యలెగ్జాండరు దాడి నోర్చుట జాల కష్టమైనది. కడకు - “According to Curtius when those brave fellows could not further resist the odds, they (the Agrashrenies) set their houses on fire and their wives and children and all threw themselves into the flames,” “కర్బిస్” అను యైరోపీయ చరిత్రకారుని మాట లివి: బహుసంఖ్యాకమైన గ్రీకుసైన్యము నెదుర్చుట కెప్పు డగ్రశ్రేణి కశక్యమయ్యెనో వా రపుడు దమ గృహములకును - భార్యలకును నిప్పంటించిరి. శిశువుల నాయగులలోనికిఁ ద్రోసిరి. వా రంద రా బూదిలో హతమైరి. ఇట్లు చేయుటకు నేటిభాషలో “జోహార”ందురు.

నేటి “జోహారు” నాటి “జయహర” శబ్దమే.

ఈ “జోహారు” సంప్రదాయము రాజపుత్రులలో నారంభమయ్యెనని యనేకులు దలఁతురు. కాని గ్రీకుచరిత్రకారు లిట్టి సంఘటనము లనేకములు వారు వ్రాసిన చరిత్రలలో వర్ణించిరి. ఇట్టి త్యాగములకు గ్రీకు లెంతయో యబ్బురఁ పడినారు. దాని భావమేమి? ఈ జోహారు సంప్రదాయము మనలోఁ బ్రాచీనము. అనఁగా - రాజపుత్రులను నామ మేర్పడుటకంటెను - ప్రాచీనము చరిత్ర కెక్కని పూర్వకాలమునుండియు - భారతయోధులు తేజోవంతమైన యీ సంప్రదాయము ననుసరించుచు వచ్చిరి “జోహార్” యను నీ శబ్దము - “జయ హర” యనుదానికి వికృతియేగావచ్చును. జయహరశబ్దము పురాతనయోధు లొనర్చుచుండిన రణఘోషలలో నొకటి. ప్రళయము - మరణము, మరణరంగము. మరణమునకు సంబంధించిన సర్వమునకును భారతీయాభిప్రాయము ననుసరించి యధిదేవత హరుఁడు. ఈ విశ్వాసము - తోనే భారతవీరులు యుద్ధములలో “జయ హర” యనుచు ముందునకుఁ దూకెడువారు.

మహారాష్ట్రవీరుల యుద్ధగర్జనగూడ “హర హర మహాదేవ” యనునదే. యుద్ధమునఁ జయించుట కశక్యమైనప్పుడు పరధర్మీయ- పరరాష్ట్రీయ హస్తములలో దమ మానములు నిలుచుట యరుదైనపుడు మనవా రాశ్రయించుచుండిన కడపటి యస్త్రమిదే! ఈ యాగ్నేయాస్త్ర మమోఘమైనది. పరధర్మములకు బానిసలై బ్రతుకుటకంటెను, స్వధర్మము

నకై, స్వరాష్ట్రమునకై మరణించుట యుత్తమోత్తమమైన ధర్మము. యుద్ధము సేయుటకు శక్తిగల మగవారందఱును రణరంగమునందు శత్రువులను నఱకి నఱకి మరణించు చుండగా వీరాంగనలు దమశిశువుల నెదలకుఁ గట్టికొని తామే యగ్ని నంటించికొని “జయ హర! జయ హర!” ఘోషలతో మరణించుచుండిరి. ఇట్టి- భయదసుందరమైన యాచారమే “జోహారు!” ఈ యాచారము కేవలము వాఙ్మాత్రముగాదు. మనచరిత్రలో నీయాచారము ననుసరించిన ఘట్టములు నూఱు లకు నూఱులు. క్షత్రియుల కిది యంతిమధర్మము.

యుద్ధములు జరగుచున్నప్పుడు శత్రునగరములలో నీ యగ్నిజ్వాలలు గన్నడినదే తడవు శాత్రులు హతాశులగు చుండిరి. కారణమేమనఁగా - వారి కింక దోచుకొనుట కే మున్నది? దాసులుగనో - దాసీలుగనో బాలించుకొనుటకుఁ బాత్రులైన వ్యక్తు లేరీ? సికందరు- అల్లాయుద్దీను మొదలైన రాక్షసహృదయులకు నిరాశను గల్పించు నుత్తమోత్తమమైన యస్త్రము భారతీయ స్త్రీ లాశ్రయించిన యీ యగ్ని కవచమే!

గ్రీకులు భారతదేశమున యుద్ధము లొనర్చినపుడు ఇట్టి సన్నివేశము లెన్నియో జరిగెను. గ్రీకులచేతికిఁ దొరకి మానహాని ననుభవించుటకంటెను- అగ్నిప్రవేశమే యుత్తమ ధర్మమని యాస్త్రీలు నిర్ణయించికొన్నారు. గ్రీకు చరిత్ర కారుల కీ త్యాగములు బరమాశ్చర్యకరములయ్యెను. వారెంతయో జ్ఞాపించుచు నిట్టి ఘట్టములను వర్ణించిరి వారు

గావించిన వర్ణనలలో నొకటియే పై నుదహరించిన యగ్ర శ్రేణుల గాథ!

బ్రాహ్మణక జనపదములు

గ్రీకులపై న్యములు యుద్ధములు జేసికొనుచు సింధునదీ ముఖమునకు వచ్చినవి. వారి నక్కడి భారతీయ స్వతంత్ర గణరాజ్యము లెదిర్చెను. ఈ జనపదములలోని వీరు లగ్నిని బోలిన విక్రమము గలవారు. ఈ గణరాజ్యములన్నియుఁ జిన్నచిన్నవి. అలెగ్జాండరు నెదిరించునంతపాటి బలము వానిలో నొకదానికిని లేనిమాట వాస్తవము. కాని-యక్కడి బ్రాహ్మణక జనపదములు గ్రీకులకు లోఁబడక సాహసముతో నెదిర్చెను. పాణిని మహర్షి దన వ్యాకరణములో “బ్రాహ్మణకో నామ జనపదః” యని వచించియున్నాఁడు. ఆప్రదే శము అదియే యని “డా॥ జయస్వాల్” గారి యభిప్రాయము. పంచనద ప్రాంతములలో ఖోరాడునప్పుడు వేదాంతులపై యలెగ్జాండ రెంత వికృతముగఁ బగ దీర్చుకొనెనో ముందే వివరించితిని. వారికి సంబంధించినవే యీ బ్రాహ్మణక జన పదములు. ఈ వార్త విన్నవెంటనే యలెగ్జాండరు రెండింత లుగ మండెను. వారిపై నాతఁడు జరపిన యత్యాచారములు ఘోరములు. “ప్లూటార్క్” మహాశయుఁడు అలెగ్జాండరును గురించి వ్రాయుచు నీవాక్యములు బలికినాఁడు: (“These Philosophers were specially marked down for reveng by Alexander as they gave him no less troubles than the mercenaries, they reviled

the princes who declared for Alexander and encouraged free states (in India) to revolt against his authority". చిన్నచిన్న యీ జనపదములుఁ గూడ స్వాభిమాన ప్రేరితములై యలెగ్జాండరుతోఁ గడవరకుఁ బోరి మడ సెను.

పట్టణ ప్రస్థము

దీనినే నేఁడు మహమ్మదీయులు “సింధు హైదరా బాదు” అని పిలుతురు. సముద్రముఖమునందును - పెద్దపెద్ద నదీముఖములందును గల నగరములను బట్టణములని సంస్కృతమున వ్యవహరింతురు. ఆంగ్లమున వీనిని “Port” అని పిలుతురు. ఈ యాంగ్ల శబ్దము పట్టణ శబ్దభవమే గావచ్చును. సికందరు సముద్రమును దరియుచున్నా డన్నవార్త యీ ప్రాంతములకుఁ దెలిసినది. ఆ గణరాజ్యములకు వాని యధికారము సమ్మతించుట యంగీకారము గాదు. గ్రీకుల నెదిర్చి గెల్చుటయు నశక్యమని వా రెఱుఁగుదురు. వారు మూఁడవ మార్గమును వెదకిరి. ఆ గణరాజ్యములు సాముదాయికముగ దేశత్యాగ మొనర్చెను. గృహద్వారములను- మాతృభూమిని వదలి స్వధర్మరక్షణకై వారు దేశాంతరములకు వెళ్ళిరి. అప్పుడు వారి హృదయము లెంత బాధపడెనో! హృదయ బాధ కంటెను ధర్మనిర్వహణమే యా జనులకుఁ బ్రయమగు పదార్థము!

సింధు సాగరమును బ్రవేశించినంతనే . సికందరు

స్వదేశమునకు మరలెను

సింధునది సముద్రమునఁ జేరు ప్రదేశమును సింధు సాగరమని పిలుచుట యుక్తము. ఇట్లే - గంగానది - సముద్రమున సంగమించు స్థలమును గంగాసాగర మందురు.

తన నావికాదళము సింధు సాగరమును సమీపించి నంతనే సికందరుశాహి దానిని- రెండుభాగము లొనర్చెను. ఒకభాగము నేడు “బెలూచి స్థాన”మని పిలువఁబడు దేశము దిక్కుగా భూమార్గమున “నీరాను” దేశమును జేరినది. ఆ మార్గము లానాఁడు - అతివికటములైన యరణ్యములతోఁ గూడి యుండెను. గ్రీకుసైనికుల కా త్రోవ లపరిచితములు. దారిలో వా రెంతయో గష్టపడి కడ “కిరాను” దేశమును జేరికొన్నారు. వేరొక భాగమునకు దానే నాయకుఁడై నడపించుచు క్రీ॥ పూ॥ 325 సం॥ ముందు సికందరు సముద్ర మార్గమున “నిరాను” జేరెను. ఆనాటి “కిరాను” దేశ మంతయు గ్రీకులకు లోబడి యుండెను. అందుచే నటనుండి సులభముగ నలెగ్గాండరు “బాబిలోనియను” నగరమునఁ జేరి కొన్నాఁడు. అంతకు రెండేండ్లకుముం దాతఁడు భారతదేశము నంతయు జయించి దానికి “సమ్రాట్టు” నగుదు నను నాశ లతో వచ్చెను. కాని మరలిపోవునప్పటి కా యాశలు బూరింపఁ బడనేలేదు. భారతదేశపు సమ్రాట్టు గాకున్నను కేవల సమ్రాట్టైనను నాతఁడు గాలేదు భారతదేశముపైకి యాతఁడు దండు పెడలుటతో గ్రొత్తగా సంపాదించికొన్న

దొక మనోవైకల్యము మాత్రమే! అలెగ్జాండరు భారత దేశముపైకి సేనాపతిగ దండెత్తివచ్చెను. మరలినదియు సేనాపతిగనే!

‘ఇరానీ’ సామ్రాజ్యమునువలె భారతీయ సామ్రాజ్యమునుఁ గూడ స్వాధీనమం దుంచుకొనుటకు సాధ్యము గాలేదు

గ్రీకులైనారు-తమదేశమునకంటె యత్యంత విస్తృతమైన ‘ఇరానీ’ సామ్రాజ్యమును - స్వాధీనపరచుకొన్నారు. అలెగ్జాండరు దొక యలొకిక్కుడైన సేనాపతియనియే వారు దలచిరి. రెండు మూడు యుద్ధములతోనే వారు విశాలసామ్రాజ్యములను - పడిపోయిన గుడారములవలె స్వాధీన మొనర్చుకొనుచు వచ్చిరి. ఈ యద్భుత విజయములతో వారికిఁ దమ విక్రమములగురించి యొక యున్నాద మేర్పడినది. దానితో వారలెగ్జాండరును దేవసేనానియని యెంచిరి. ఈ గర్వములెగ్జాండరునుగూడఁ గలసికొన్నది. విజయవంతములైన దన సేనలతో నాతఁడు జగజ్జేత నగుదునని దలచెను. ఇరాను దాటినవెంటనే - భారతదేశ మున్నది. అందుచే నాతఁడు ఇరాను దేశమువలెనే భారతముఁగూడ జయించి, దానికి ‘సమ్రాట్టు’ నగుదునని యూహించెను. కాని, భారతదేశ రాజ్యములు, ఇరానీదేశ మంతసులభముగా స్వాధీనమునకు వచ్చెడివి గావు. ఇరానీవలె భారత మంత సులభముగ లొంగునా?

అతని యనుభవముఁగూడ నీ విషయమునే స్థిరపరచెను. భారతమునం దడుగడుగున నాతనిని శత్రువు లడ్డగించిరి.

జరిగిన యుద్ధములలో గ్రీకు సైన్యములు గెలచినది నిజమే యైనను- నవిరళ సంగ్రామములతో నాసైన్యము లలసి పోయినవి. ఇరానీ వలెనే సమస్త భారతమును జిటీకెలో లోఁగొందుమన్న గ్రీకుల పలుకులు ప్రగల్భములుగనే నిలచిపోయినవి. ఎంతశ్రమించినను సింధునదీప్రాంతములవఱకు జయించుసరికి వారికిఁ దలపాణము తోకకు వచ్చినది. స్వదేశమునకు మరలక తప్పలేదు. మనోరథము విఫలమాయెను.

గ్రీకు చక్రవర్తి ఉత్సాహ మారిపోయెను. ఆతని ధైర్యముమాత్రము నశించలేదు. తాను జయించిన రాజ్యములలో - నొకవ్యవస్థ నేర్పరచి - 'సిరియా - ఇరాను - బాబిలోనియా' - మొదలగువానివలెనే సీదేశమును బూర్తిగా స్వాధీనపరచుకొనుట కలెగ్జాండరు యెత్తులెత్తెను. కాలాంతరమున వచ్చి భారతమును పూర్తిగా జయింపవలెనని యాతఁడెంచినాఁడు. ఈ రెండునుఁ గలలే యైపోయినవి.

భారత దేశమున దాను జయించిన చోటులలో సికందరు దన క్షత్రపులను నియమించెను.

హిందూకుశ పర్వతములనుండి గాంధారపర్యంతము-తక్షశిలా ప్రదేశములో - వ్యాసనదీపర్యంతముగల పంజాబునం దర్ధభాగము- వితస్తా సంగమము మొదలుకొని సింధునదీప్రాంతములు - భారతదేశమున నింతమేర సికందరుశాహిచేతిలోఁ బడినది. తక్షశిలకు రా జంబుజుండని జెప్పితిమిగాదా! అతఁడు హిందూకుశ పర్వతప్రాంతముల క్షత్రపుఁడుగా నియమింపఁబడెను. పంచనదీప్రాంతములకు పౌరవుఁడు

క్షత్రపుఁడైనాఁడు. ఇఁక సింధు- వితస్తా సంగమము మొదలు సింధు-సాగర పర్యంతమున్న భాగములకు “ఫిలిప్” మరియు- ‘నికీయాన్’ అనువారలు క్షత్రపులుగా నియమింపఁబడిరి వీరిద్వరును - గ్రీకు సేనానులు. వీరికి సహాయులుగా గ్రీకుల గుఱ్ఱపు దళము లుండెను. ఈ సేనానాయకులు దమకై గొన్ని నగరములు నిర్మించుకొనిరేమో! వారు జయించిన యితర దేశములలో “నలెగ్జాండ్రీయా” యను పేరిట నగరములు గొన్ని గలవు. ఈ పేరుతోనే తక్షశిలా ప్రాంతములలోఁ గొన్ని నగరములను వారు నిర్మించిరేమో!

“సికందరుశాహి” మరణము

తనచే జితములైన భారతీయ రాజ్యములం దొక వ్యవస్థను- నిర్మించుటకై యలెగ్జాండరు దలఁచుచుండెను. కాని- యింతలో విజితములైన దేశములలో రాజులు దన యధికారమును మన్నించుటలేదన్న వార్తలు సవసవగా వ్యాపించినవి. సికందరు సింధుదేశ మధ్యమున నున్నప్పుడే గాంధార ప్రాంతములలో విప్లవములు బయలుదేరిన సంగతి యాతని జెవి సోకియుండును. ఆ దేశములకు దన పై న్యములను బంపవలెనని యానాఁడతఁడు నిశ్చయించికొన్నాఁడు. కాని - పంచనదీ ప్రాంతములలో విప్లవములు బయలుదేరినవన్న వార్తలును, గ్రీకు చక్రవర్తి మరలి పోవునపుడు మార్గమధ్యముననే యాతని చెవులలోఁ బడెను. అతని కేమియుఁ గర్తవ్యము దోషలేదు. యుద్ధములతో గ్రీకు పై న్యములు జాలయలసిపోయినవి. తనకుఁగూడ శరీరము జెడినది. పైఁగా

సంతత మద్వపానము దీనితో శరీరము జెడి యతఁడు క్రీస్తుకు పూర్వము కిరీతి వ సం॥ అనఁగా హిందూ దేశమునుండి మరలి పోయిన రెండు వర్షములలోనే “బాబిలోనియా”లో మరణించెను.

జాతీయ విప్లవము

అలెగ్జాండరు సింధునదీ ద్వారమున దిరిగి పోవుచున్నప్పుడు “పంచనదము”లో గ్రీకులకు విరుద్ధముగఁ గొన్ని కుట్రలు రేగినవి. గ్రీకుల చేతిలోఁ బడిన దేశములను విముక్తము లొనర్చుట వారి యాదర్శములలో నొకటి. భారత దేశమునందలి రాజ్యముల నొక కొలికికిఁ దెచ్చుటయు - నాఁడు పంచనదమున గలిగిన రాజకీయ చైతన్యములో రెండవ యాదర్శము. అలెగ్జాండరు - దా ననుకొన్నట్లు మరల భారతదేశముపైకి వచ్చియుండినచో నీ రాజకీయ చైతన్యముయొక్క రుచిని బాగుగ జూచియుండును. అట్లు జరుగలేదు. అతఁడు మరల భారతమునకు రాలేదుగదా! కాని- భారతదేశములు మాత్రము వెనువెంటనే స్వతంత్రములై నవి.

గ్రీకు గవర్నరుల శిరచ్ఛేదము

అలెగ్జాండరు ఇరువురు గ్రీకు సేనాపతుల నిచట నిలిపి పోయెను గదా! వారిరువురును ముఖ్యులైన రాజప్రతినిధులు. ఈ విషయముఁ బైన దెలిపితిని. సికందరుశాహి మృతుఁడైన వార్త భారతదేశమునఁ దెలసినది. వెంటనే- ‘యశ్వినీ’యను పేరుగల గణరాజ్యమున ‘ఫిలిప్’ అనియు గ్రీకు ప్రతినిధిని

జుట్టుముట్టి భారతీయులు శిరచ్ఛేదము గావించిరి. వానితోడ నున్న సైన్యమునకుఁగూడ నదే గతి పట్టెను. ఇంతలో వేలు ప్రదేశముననున్న “నికీయాను”నకుఁగూడ నీ యవస్థ దప్పలేదు. ఎవ్వఁడో యొక వీరుఁడు - వాని గుఱారమునఁ దూరి - చంపివేసెను. అలెగ్జాండరు మృత్యువార్తయు - నీ యిర్వురు రాజప్రతినిధుల చావును - గణరాజ్యములం దంతయు - శరవేగమున వ్యాపించినది. ఇంతకుముందు గ్రీకులకు లోఁబడిన గణరాజ్యములు - వెంటనే స్వాంతంత్ర్యమును బ్రకటించినవి. గ్రీకుల నగరములు - వారి ధ్వజములు - యింత యేల? గ్రీకుల దండయాత్రను జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చు బ్రతి పదార్థమును - భారతీయులు నాశన మొనరించిరి. పంచనదములనుండి సింధునదివఱకు - సింధునదీసీమల నుండి సింధు సాగర పర్యంతము - మఱల నన్నియు స్వతంత్రములైనవి. వీని నన్నిటి నలెగ్జాండరు ఆచంద్ర దివాకరముగ దనకు లోబరచుకొనఁ దలఁచెను. కాని వాడు జచ్చినదే తడవు - యేడునెలల లోపలనే - మరల నివి యన్నియు స్వతంత్రము లైనవి.

‘సికందరుశాహి’ గ్రీసు, సిరియా, పర్షియా, బాబిలోనియా, ఈజిప్టు మొదలైన దేశములు గెలచికొనుచు వచ్చెను. ఆ దేశములలోఁ దనపేరిట నగరములను నిర్మించినాఁడు. గ్రీకులు నివసించిన ప్రదేశములను ‘కాలసి’లందురు. అలెగ్జాండరు మరణించిన పిదపఁగూడ - నాతని ప్రతినిధు లీ దేశములను - శతాబ్దముల తరబడి పాలించిరి. నేటికిఁగూడ నితర దేశములలో - ‘అలెగ్జాండ్రీయా’ యను పేరిట - కొన్ని

నగరములు గన్పించుచున్నవి. ఇంతేగాక పాశ్చాత్య చరిత్రకారులందరును - అలెగ్జాండరు పేరు వెనుక - "The great" అను పదమును ధరించి - బ్రహ్మాండముగఁ బొగడినారు.

కాని - భారతదేశముందు రెండు వర్షము లవిరళ పరిశ్రమతో యుద్ధములు జేసిచేసి - లక్షలాది గ్రీకులు-భారతీయులు - వీరరక్తముల బారింది సాధించిన- ప్రాంతము లన్నియు వెన్వెంటనే స్వతంత్రము లయ్యెను. గ్రీకుల నగరములు, ధ్వజములు, నితర చిహ్నములు- వీనిని భారతీయులు గూల్చివేసిరి. ఇదంతయు సతఁడు మరణించిన వెనుక నేడు నెలల లోపలనే!

అలెగ్జాండరుపేరిట - నున్న నగరములవఱకు నేమి? ఆ గ్రీకుచక్రవర్తి పేరుఁగూడ - భారతేతిహాసములందు నుచ్చరితము గాలేదు. పాశ్చాత్యులు "The great" అని బ్రహ్మాండముగ - బొగడ్తులు వట్టిన గ్రీకు సేనాపతి భారతదేశమునందు బ్రవేశించెను. యుద్ధములు జేసెను. ఆ కాలమునను, దరువాతను వ్రాయఁబడిన - భారతీయుల ప్రాచీనుల గ్రంథములలో - నీ చక్రవర్తి పేరేలేదు. బౌద్ధులుగాని, జైనులుగాని, వైదికులుగాని- దమ గ్రంథములలో- నీ ఘట్టమును గుఱించి యొక పలుకైన నాడినవారుగారు. దేశమునకుఁ గళంకము నాపాదించు - నీ యుద్ధములను - జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొనుట - వారు మహాపచారముగఁ బావించిరి.

"విన్ సెంట్ స్క్రిత్" తన సుప్రసిద్ధమైన "Early History of India" యన గ్రంథమున నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు :

“ All these proceedings prove conclusively that Alexander intended the permanent annexation of those (Indian) provinces to his empire... .. But within three years of his departure from India (from 325 B. C. to 322 B. C.) his officers in India were ousted, his garrisons destroyed and all traces of his rule had disappeared. The colonies which he founded in India, unlike those established elsewhere in Asiatic provinces took no root. His campaign though carefully designed to secure a permanent conquest was in actual effect no more than a brilliantly successful raid on a gigantic scale which left upon India no mark, save the horrid scars of a bloody war. India remained unchanged. She continued her life of splendid isolation, and soon forgot the passing of the Macedonian storm. No Indian author-Hindu, Buddhist or Jain - makes even the faintest allusion to Alexander or his deeds ” (page 110)

అలెగ్జాండరు మరణానంతరము భారతదేశమును - రాజకీయ విప్లవములు జెలరేగినవని యంటిమి. ఈ విప్లవములను సడపిన ప్రముఖ నాయకు లెవ్వరో- వారిని గుఱించియు- మన చరిత్రలో నేమియు జెప్పబడలేదు. కాని వారిలో నిరువురు నాయకులు మాత్రము భారత చరిత్రలో సజరామరులుగ నిలచిపోయిరి. అలెగ్జాండరు ‘తక్షశిల’ను ప్రవేశించిన వృత్తాంతమును దెలుపు నపుడు - వారిపేరు అంతకు

ముందే యుదాహరించితిమి. మొదటివాఁడు తక్షశిలా విద్యా పీఠమున యుద్ధ శాస్త్రాధ్యయన మొనర్చుకొనుచున్న చంద్రగుప్తుఁడు. రెండవవ్యక్తి యా విద్యాపీఠమున నాచార్యుఁడుగ నుండి యనంతరముఁ జంద్రగుప్తుని రాజ్యక్రాంతికి నడిపించి-యతనిఁ గీర్తి శిఖరముల నధిరోహింపఁ జేసిన యాచార్య చాణక్యుఁడు. ఈ యిర్వరే భారతేతిహాసమును స్వర్ణాక్షరములతో జిత్రించిన మహాపురుషులు.

చంద్రగుప్తుని గాథ

ఇతిహాసమునందు చంద్రగుప్త చాణక్యులను గుఱించి యనేకములైన కట్టుకథలు బ్రచారములోనికి వచ్చినవి. ఏమహాపురుషునిగుఱించియైననూ చరిత్రలో జరగెడు పని యింతే! చంద్రగుప్త చాణక్యు విషయమునఁ బ్రచారమునకు వచ్చిన కథలలోఁ గొన్ని మనోరంజకమైనవి గూడ. వానినిఁ జదువఁ గోరువారు శ్రీరాధాకుమరముఖర్జీ వ్రాసిన (Chandragupta Maurya and his times.) అను పుస్తకమును చదువవచ్చును. జైన, బౌద్ధ, వైదిక ప్రాచీన గ్రంథములలోఁగూడ ననేక గాథ లున్నవి. వానిలో నైతిహాసికముగ మాకుఁ దోచిన గొన్నిటిని మాత్రమే యీ క్రింద నుదాహరింతుము.

గౌతమ బుద్ధుఁడు శాక్యకులమునందు జన్మించెను గదా! ఆ శాక్య వంశస్తులు గొందఱు గారణాంతరములచే దూరప్రాంతములకు వలస వెళ్ళిరి. శాక్యులు దాము క్షత్రియులమని జెప్పికొనిరి. కాని - వలస వోయిన శాక్యులు

గడుపు లోముకొనుటకై వేఱు వృత్తులనుఁగూడ నవలంబింప వలసివచ్చెను. వారు జేరిన యడవులలో మయూరము లెక్కువగ నుండెడివి. నెమళ్ళను బెంచుట - విక్రయించుట యను నీ రెండు పద్ధతులను వారవలంబించిరి. అందుచే వారికి మూర్ఖులని పేరేర్పడినది. ఈ వంశములనుండి యొకానొక కుటుంబము పాటలీపుత్రమును జేరెను. ఆ కుటుంబములో 'మూర' యనెడు నొక స్త్రీకి పాటలీపుత్ర రాజాంతఃపురమునందు దాసిగనో - యితర కారణముననో - బ్రవేశము దొరకినది. అప్పటి నంద సప్రమాట్లు మహాపద్మనందుఁడు వీనికి ధనా నందుఁడనియు పేరు. వీని కామెతో సంబంధ మేర్పడెను. 'మూర' కుమారునిఁ గన్పెది అతఁడే చంద్రగుప్తుఁడు. ఈకట్టు కథ చంద్రగుప్తుని చరిత్రకుఁ గళంక మాపాదించును. ఈ యభిప్రాయముతోనేగాఁబోలు గొందఱు గ్రంథకారులు దీని నుదహరింపక విడచిరి. వారి యభిప్రాయములో 'మురా'దేవి నందసప్రమాట్లు యొక్క దాసిగాదు మరి - యతఁడు వివాహముఁ జేసికొన్న యొక రాణి. గనుక చంద్రగుప్తుఁడు దాసీపుత్రుఁడుగాదు శత్రుయుఁడు.

మరికొన్ని గ్రంథములలో నీ రెండు కథలనుగూడ నొప్పుకొనలేదు మురాదేవికిని- నందసప్రమాట్లునకును- సంబంధమేలేదని వారందురు. మురాదేవికి స్వజాతీయందే యొకానొకనితో వివాహమయ్యెను. అతనికే చంద్రగుప్తుఁడు పుట్టి నాఁడు. తరువాత చాణక్యుని సహాయముచే దన పరాక్రమముచే నాతఁడు జక్రవర్తియయ్యెను. తాను చక్రవర్తియై సామ్రాజ్యలై న తల్లిదండ్రుల ఋణము తీర్చెను. నందవంశ

మును నాశనమొనర్చి చంద్రగుప్తుడు మౌర్యవంశమును స్థాపించెను.

పురాతనకాలమునందు ఒకానొక మనుష్యుని గౌరవా గౌరవములను వానిజాతి- కులము- వర్ణము వీనిసంబట్టి నిర్ణయించుచుండిరి. ఈ యలవాటు ప్రతి సమాజమునందు నున్నది. అందులకే గాలము గడచు కొలఁదియు మహాపురుషుల విషయములో ననేకములు గల్పనలు బయలుదేరెను. అతఁ డన్న గిట్టనివారు వాని వంశమున కపకర్షణము నాపాదించుచు గొన్ని కథ లల్లుదురు. అతని హితు లాతని గౌరవము నెచ్చించి కొన్నింటి నల్లుదురు. ఇట్లు కాలక్రమమున గాదంబరీ గ్రంథములు జనపరంపరలో వ్యాపించును. చంద్రగుప్తుని జాతినిగురించియు నింకను లెక్కలేని కల్పనలు గలవు. స్థలాభావముచే వానిని వదలుకొందము.

చంద్రగుప్తుడు దాసీపుత్రుఁడా- లేక- క్షత్రియుఁడా ! యేమో ! ఈ ప్రశ్నయే గర్జనకుఁగూడ దగులుకొన్నది. అతఁ డొక్కటే సమాధాన మిచ్చినాఁడు.—

శ్లో॥ “సూతోవా సూతపుత్రోవా
యోవా కోవా భవామ్యహం
దైవాయత్రం కులేజన్మ
మదాయత్రంతు పౌరుషం”

తనకులము నాక్షేపించువారికి గర్హంబు డొసఁగిన సమాధాన మిది. క్షత్రియుల మనుకొను వారందరును గ్రీకు సేనాపతియొక్క పాదధూళిని మస్తకమున ధరించిరి. వానికి సేవచేయు నవమా

నమున కోర్చిరి. వారికంటెను మ్లేచ్ఛులను యుద్ధభూమి
యందు ఖండించి దేశ స్వాతంత్ర్యమును నిల్పిన చంద్ర
గుప్తుడే నిజమైన క్షత్రియుడు.

మురాదేవియొక్క సుతుడే మౌర్యుడు. చంద్ర
గుప్తుడు మౌర్యుడు. చంద్రగుప్తునకుఁ దల్లిపై నాదరాభి
మానములు మెండు. అందుకే దాను సామ్రాజ్యాధిపతియైన
వెనుక మురాదేవి నామమునకుఁ జరిత్రలో దీర్ఘాయువునుఁ
బోసినాఁడు ముందు మనము జెప్పికొన్న మయూరములకు
సంబంధించిన కథయును నమ్మదగినదిగఁ దోచును. మౌర్య
సామ్రాట్టయొక్క కులదేవత నెమలియట. ఈ విషయ మనేక
శాసనములలో నున్నది. నందనగఢములోఁ దొరకిన యశోక
స్తంభముపై నను నీ చిత్రములున్నవి. అట్లే- సాంచీ స్తూపము
లలోఁ జెప్పిన చరిత్ర కథను గమనించినను స్థిరపడున
దీవిషయమే !

మగధ సామ్రాట్టు - మహాపద్మనందుడు

అపుడు మగధసామ్రాజ్యమును మహాపద్మనందుఁ
డేలుచుండెను. సప్తవ్యసనము లన్నియు వాని కుండెడివి.
అందుచే జనులకు వాఁ డప్రియుడు. వాని ధనతృప్తి
యమితము. దీనినిఁ దీర్చుకొనుటకై బ్రజల ననేక రీతుల
వాఁడు బాధించుచుండెను. అందుచేఁ బ్రజలు వానిని -
మహాపద్మనందుఁ డనక- ధనానందుడని పరిహాస
ముగఁ బిలిచికొనుచుండిరి. సామ్రాజ్యాధిపతి యగుట కొక్క
గుణమును వానికి లేదు. వానికున్న యోగ్యత యంతయు

నొక్కటే! గతించిన రాజునకు వాడు దమ్ముడు. అలెగ్జాండ్రు భారత దేశముపై దండెత్తివచ్చి “నేను మగధ సామ్రాజ్యమునకు - గా జగుదునని” ప్రగల్భములు గొట్టుచుండెను గదా! ఆ విషయము మహాపద్మనందునకుఁ దెలిసినది. వాడు గ్రీకు చక్రవర్తి నెప్పుడో దన దేశమున కాహ్వానించి రాజ్యము నొప్పించి యుండును. అట్లు చేసియున్నచో వాఁ డింకను వ్యర్థుడై యుండెడివాడు. కాని మహాపద్మనందుడు కి మ్రొనలేదు. అలెగ్జాండరుయొక్క ప్రగల్భముల కేమియు బదులు వలుకక నిశ్శబ్దముగ నున్నాడు. వేటొక స్వాభిమాని- రాష్ట్రాభిమానియైన రాజైనచో - నలెగ్జాండరున కెన్నడో - బదులిచ్చి యుండును మహాపద్మనందుడు భీరుడు, కపటిగూడ. ఆకాపట్యమే వాని కీయెడ నొక రక్షయైనది. రాష్ట్రాభిమాన పూరితములు - స్వార్థములగు - రాజకీయ చెతన్యములను - వాడు ద్వేషించు చుండెను దీనితో వానికి విరుద్ధముగఁ గొన్ని ప్రయత్నములు రేగినవి.

ఈ మహాపద్మనందునకే - మురాదేవియందుఁ ‘జంద్రగుప్తుడు’ బుట్టె నందురు. చంద్రగుప్తుని శాల్యమును గుఱించి కొన్ని కథ లున్నవి. కాని యవి కేవలమూఁ గట్టుకథలు - ఒకటి సత్యమై యుండును. చిన్ననాటనే జంద్రగుప్తుడు తేజస్వి, సాహసుడు, మహత్వాకాంక్షి. ఈ గుణములను మగధ సమ్రాట్టు ధూర్జత్వముగ నర్థమొనర్చికొనెను. తన యనంతర మా దాసీపుత్రుడు సామ్రాజ్యమును - గబళించు నేమో యన్న భయము వాని నాక్రమించినది. లేక దనకు విరోధులైన రాజకీయ నాయకులు - వీనిని ముందుంచుకొని-

తన్నే సింహాసనమునుండి - యూడ బెగుకుదురేమో యన్న
భయమును - వాని నాక్రమించిన దేమో! మగధ సింహా
సనముపై నున్న శిశునాగ రాజవంశము - నెట్లు నాశన
మొనర్చి - సందులు రాజ్య మాక్రమించికొనిరో యా కథ
లింకను - మహాఛద్మనందుని కనులమెదుట - బారాడుచునే
యుండెను ఇట్టిదేమైన దశవిషయమునను జరగినచో? చంద్ర
గుప్తు నకు మహాఛద్మనందుడు మగధరాజ్య సీమలను దాటి
పోవలసినదని శిక్ష యొసఁగెనట! దానిపై నేమి జరగెనో
స్పష్టముగ మనకుఁ దెలియదు. అటు దరువాత చంద్ర
గుప్తుడు మనకుఁ గనబడునది తక్షశిలా విద్యాపీఠమందే!
ఆతఁ డచ్చట విద్యార్థి. రాజకీయములు, పూర్వాహారచనలు-
మొదలైనవి నేర్చికొనుచుండెను అచటనే యార్య చాణక్యు
లుండిరి. చంద్రగుప్తుఁ డచట విద్య సభ్యసించుచున్నప్పుడే-
గ్రీకుల కవర్తి దండెత్తి వచ్చినది. అలెగ్జాండరుచే విజితము
లైన ప్రదేశముల వెనుకకు సాధించుటకును - భారతదేశము
సంతయు - నొక కొలికికిఁ దెచ్చుటకును - గొందరు నాయ
కులు రహస్యముగఁ బనిచేయుచుండిరి. వారికి చాణక్యుడు
నాయకుఁడు. ఆతనిని దన తేజస్సుతో నాకర్షించినది - తరు
ణుడైన చంద్రగుప్తుడు.

ఇతిహాసమునం దద్భుతమైన యర్థఘటిక

గ్రీకుల పూర్వాహారచన - శస్త్రసాధన - మొదలగు
విషయములను స్వయముగఁ జూడవలెనని - చంద్రగుప్తు
నకుఁ గోరిక గలిగెను. అతఁడు ఛద్మవేషుఁడై వాని శిబిరమున

బ్రవేశించి యటు నిటు దిరుగుచున్నాడు. ఇట్లు కొన్నిదినములు జరగెను. ఒకానొకనాడు కావలివారు వీనిని బట్టుకొనిరి. ఈ వృత్తాంత మలెగ్జాండరునకుఁ దెలిసినది. వానికా యువకుని జూడవలె ననిపించెను.

మహాప్రతాపుడైన గ్రీకుసమ్రాట్టు, చతురుడైన సేనాపతి యలెగ్జాండరును - యువకుడైన భావి భారతీయ సేనాపతియు, సామ్రాజ్యాధిపతియు నగు జంద్రగుప్తుఁడును - గలసికొన్న యాక్షణము చరిత్రలో - మహావిచిత్రమైనది. అలెగ్జాండరున కప్పుడు నలువది వర్షములు మీఠినవి. ఈ యువకుఁ డిరువది వర్షములవాడు. అలెగ్జాండరు మధ్యాహ్నమును మిరిస సూర్యుఁడు; జంద్రగుప్తుఁ డపు డపుడే-యుషః కాలము నందుకొనుచున్న ప్రభాకరుఁడు. వీ రిద్వరును గలసికొన్న దొక ఊణకాలమే !

వీ రిద్వరుఁ గలసికొన్నది నిజమని యనేక గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసినారు కాని వారేమి సంభాషించికొనిరో యొక్కఁడును దెలుపలేదు. కొందరుమాత్రము “మగధ రాజ వంశముతో నాకు సంబంధ మున్నదని-” జంద్రగుప్తుఁడు మెల్లగా గొణిగినట్లు లిఖించినారు. ఈ విభిన్నరచనల కేక వాక్యత నిట్లు గల్పించికొనవచ్చును. “అలెగ్జాండ రీతనిని గొన్ని ప్రశ్న లడిగియుండును. వానికిఁ జంద్రగుప్తుఁ డుదారముగ నుత్తరమొసఁగియుండును. ఆ యుత్తరములలోని వాడిమి సహింపలేక, గోపముగొన్న యలెగ్జాండరు వానిని శిబిరమును వెడలగొట్టుడని సేవకుల కాజ్ఞాపించెను. ఆ సేవకు లట్లే యొసర్చిరి. కాని మఱల నేమనుకొనెనో? “వానిని వెనక్కుఁ

గొనిరండని" యలెగ్జాండ రాజ్యాపిం చెను సైనికు లక్కడిక్కడ వెదకిరి. చంద్రగుప్తుడు మరి వారి కంటఁబడలేదు.

ఆర్యచాణక్యుల కులవృత్తాంతము

చాణక్యుడు బ్రాహ్మణుడు. అతని మొదటిపేరు విష్ణుగుప్తుడు. చణక గ్రామ మాతనిది. ఊరి పేరునుబట్టి చాణక్యుడైనాడు. ఈ పేరే యాతనికిఁ బ్రసిద్ధమయ్యెను. కొటి ల్యుడనియు నితనిని బిలతురు. ఇతని మౌలిక గ్రంథమైన యర్థశాస్త్రమును కొటిలీయార్థశాస్త్రమనియే జను లందురు. ఇతని గోత్రము కుటలగోత్రము. దీనినిఁబట్టి కొటిల్య నామము గలిగియుండును ఇతఁ డనేక శాస్త్రములయందుఁ బారగుడు. అందుచే నీతని ప్రసిద్ధి విని - 'తక్షశిల'లో నధ్యాపకుడుగా నియమించిరి. అచటి పండితులలోఁ జాణక్యుడు ముఖ్యుడైనాడు. కాని యితఁడు కురూపి. మహాపద్మనందునకు విరుద్ధముగ రాజకీయక్రాంతిని లేవదీసినపుడే యాతనిపేరు భారతదేశమంతయుఁ దెలసినది. తరుణ చంద్రగుప్తుని సామ్రాజ్యాధిపతిగ నొనర్చిన తరువాత చాణక్యుడు లోక ప్రసిద్ధుడయ్యెను. ఇతఁడు చంద్రగుప్తునకు మహామాత్యుడు. ప్రసిద్ధపురుషులను గుఱించి సాధారణముగఁ గాధ లల్లుట వాడుక. ఆ స్థితి యాతనికిఁ దప్పలేదు. చంద్రగుప్తు చాణక్యులు మరణించిన పిదప ననేక సంవత్సరములకు వ్రాసిన గ్రంథములలోనున్న గట్టుకథలకు లెక్కలేదు. జైన, బౌద్ధ, వైదిక గ్రంథములలో నీ గాధలు భిన్న భిన్నములుగఁ గల్పింపఁబడెను. సంస్కృత నాటక మొకటి గలదు. ఆ

నాటక కర్త కళాదృష్టితోఁ గొన్ని గాథ లల్లినాఁడు. చాణక్యుఁడు కురూపియట! అతని వికృత దంతములను గుఱించి - నాటకకారులు విపులముగ పర్ణించిరి. చంద్ర గుప్తు నాతఁ డొకనాఁడు ద్రోవలో గలసెను. నాటికిఁ జంద్ర గుప్తుఁ డొకానొక గ్రామీణ తరుణుఁడు మాత్రమే! వాని సాముద్రిక లక్షణములను చాణక్యుఁడు గమనించి యాతనిని - సామ్రాజ్యాధిపతిగ నొనర్పఁ దలఁచెనట! ఇట్టి పెన్నియో గల్పనలు! ఈ కల్పనలలోఁ గొన్ని - యైతిహాసిక - సత్య కణిక లేమైనను గన్పించునేమో జూతముగాక!

ఆర్య చాణక్యుల ప్రతిజ్ఞ - వికృత కథ

చాణక్యుల విషయమై యొకకథ ప్రచారములో నున్నది. ఈ వికృత కథనే బాతశాలలలో నేర్చునది దాని తెఱఁగిది: "తక్షశిలా విద్యాపీఠమం దార్య చాణక్యుఁడు బండితుఁడు. అతని కీర్తి గొప్పగ వ్యాపించినది. అందుచే నాతనిని మహాపద్మనందుఁడు దన వ్రాసాదమునఁ - 'దానాధ్యక్షుఁడుగ నొనర్చినాఁడు. ఒకానొకనాఁడు మగధ సమ్రాట్టు - పుబుసుబోకకయి - చాణక్యుఁడు బనిచేయుచున్న దానాధ్యక్షశాల కేతెంచెను. చాణక్యుఁడు బరిమి వికృత స్వరూపుఁడు గదా! అతని దంతములు వికృతతరములు ఇతనినిఁ జూచి పద్మనందుఁడు బరిహాసముఁ జేసెను. దానికి చాణక్యుఁడు సహింపక బదు లొసఁగెను. రాజునకుఁ గోపము వచ్చి యాతనిని జుట్టుబట్టి యిడించెను. ఆతని శిఖ వదలి పోయినది. దానాధ్యక్షపదవినుండి మహాపద్మనందుఁడు

చాణక్యునిఁ దొలగించెనట ! ఈ యవమానమునకుఁ గినిసిన యార్య చాణక్యుఁడు “నిన్నిట్లే- సింహాసనమునుండి - జట్టు బట్టి యీడ్పించి - నందవంశమును నాశనమొనర్చువఱకు నీ శిఖను ముడివేయనని” పలికి యటనుండి వెడలిపోయెను.

మహాపద్మనందునకు చాణక్యుఁడు కురూపి యని యింతకుముందే దెలియును. అతనిని దానాధ్యక్షుఁడుగ నొనర్చినది చాణక్యుని రూపమును జూచిగాదు; పాండిత్యమును జూచి అట్టిచోఁ దానై యాతని పాండిత్యమును గుర్తించి నియమించిన మహాపద్మనందుఁడు అతని రూపము బాగులేదని యా. పదవినుండి తీసివేసియుండుననుట కేవలము బరిహాసపాత్రమైన కథ. దానాధ్యక్షుపదవిని నిర్వహించుటకు సమర్థుఁడు ధర్మశాస్త్ర పారంగతుఁడుగాని రూపవంతుఁడుగాదు. నందనామ్రజ్యమును చాణక్యుఁడు నాశనమొనర్చుటకుఁ గారణము- “అతని వైయ్యక్తికమైన యవమానమే యనుట”- బాగుగఁ బ్రచారములోనికి వచ్చినది ఇది గొప్ప దురదృష్టము. మహాపద్మనందునకు విరుద్ధమైన రాజకీయక్రాంతితో - నితఁడు రహస్యముగఁ బనిచేయుచున్న సంగతి నందనమాట్టునకుఁ దెలిసియుండును. అందుకై యాతఁ డితని నవమానపఱచియుండును. మహాపద్మనందునిఁ దొలగించుట కార్య చాణక్యుఁడు ప్రయత్నించుటగూడ కేవలము అతనిపై ద్వేషముతోగాదు. భారత దేశమును బునరుజ్జీవింప జేయుటకే!-

ఇట్టిగాధలే శివాజీని గుఱించియుఁ గలవు. శివాజీ రాజకీయపు పెత్తుతో నొరంగజేబును సమీపించెను. అతఁ డతని

నవమానించి - కారయం దుంచెను. దానిచేఁ గోపించిన శివాజీ - చతురముగ నటనుండి దప్పించుకొని - స్వతంత్ర సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను. ఈ కథను గొప్పగ వర్ణించి, వర్ణించి - “శివాజీ కారంగజీబుతో వచ్చిన ద్వేషమునకు వైయ్యక్తికావమానమే గారణము”ని చారిత్రకులు నిరూపింతురు. కాని వారిద్వరి ద్వేషమునకు - శివాజీకిఁ గలిగిన వైయ్యక్తికావమానమే గారణముగాదు. శివాజీ స్వధర్మమును, స్వరాష్ట్రమును బునరుద్ధరింపఁ దలఁచెను. దీనితో వారిద్వరకును వైరమేర్పడెను. ఈ విషయము నిచ్చట జ్ఞాపక మొనర్చక పోయినచో - శివాజీ జీవితమంతయు - వికృతముగ మారి పోవును. ఇట్టిదే చాణక్యుల కథగూడ. నందరాజుపై నాతనికి వైయ్యక్తికమైన ద్వేషములేదు. నందరాజుయొక్క భోగ లాలసతను, అసామర్థ్యమును చాణక్యుడు ద్వేషించెను. దానిచే నందుఁ డతని నవమానించెను.

ఈ కథలను గొంత మార్చవలెను. శివాజీ తన కవమానము జరగెనని యారంగజీబుపై దిరుగఁబడినాడు ! అనుట సరిగాదు. అంతకుముందే శివాజీ పరధర్మము నుండి భారతమును విముక్త మొనర్చుటకై బ్రయత్నించుచుండెను. ఈ ప్రయత్నములను విన్న మొగలు చక్రవర్తికి శివాజీపైఁ గోపమువచ్చినది. ఇతని నతఁ డవమానించి బందీగా నొనర్చెను. చాణక్యులకథయు నింతే ! చాణక్యుడు క్రాంతికారకుఁడనియు నందుఁడు గ్రహించినాడు. అందుచే నందరాజీతనిని శిక్షింతునని బెదిరించి యుండును. ఆ బెదిరింపుల కుగ్రుండ్లైన బ్రాహ్మణుఁడు -

ప్రజాపీడకమైన సిరాజ్యమును నిర్మూలించి - దేశక్షేమము నొనర్చితిరెదనని - ప్రతిజ్ఞ సేసియుండును.

ఈ కథ కాధారముగ కొటిల్చుని యర్థశాస్త్రమందే గొన్ని శ్లోకము లున్నవి. అవి యీ క్రిందివి :

చాణక్య ఇతి విఖ్యాతః శ్రోత్రియ స్సర్వధర్మవిత్
యేన శస్త్రంచ - శాస్త్రంచ - నందరాజ గతాచభూః
అమర్షేణోద్ధృతాన్యాసు తేన శాస్త్రమిదం కృతం.

నందవంశమును చేచ్చింది వానిపాలనముచే నధః పతితమైపోవుచున్న రాష్ట్రశక్తిని, శాస్త్రశక్తిని, వాని భూమిని నుద్ధరించిన చాణక్యులచే సీగ్రంథము రచింపఁ బడినది. అని పైశ్లోకములకర్థము. వీనిలో వైయ్యక్తికమైన యవమానముయొక్క గొడవ సూచితమైననుగాలేదు. స్వరాష్ట్రము - స్వదేశము - స్వధర్మము వీని నుద్ధరించుటకే చాణక్యుఁడు నందరాజుపైఁ గత్తిఁ గట్టెను. వాస్తవ మిట్లుండఁగా సంస్కృతనాటకములలోఁ గొన్నికల్పనము లొనర్పఁబడినవి. అవి నాటకములు; చరిత్రలుగాదు వాని కొక గొప్ప ప్రామాణ్య మొసఁగవలసినదిలేదు.

సికందరు దండయాత్రకుముందే చాణక్యులు

రాజకీయక్రాంతి నారంభించిరి.

అలెగ్జాండరు వచ్చుటకుఁ గొన్ని సంవత్సరములకు ముందునుండియే చాణక్యుఁడు తక్షశిలా పరిసరప్రాంతములందు వసించుచుండెను. సింధునది సీమలలోనున్న రాజకీయస్థితిగతు లాతనికిఁ బాగుగఁ బరిచితములు.

భారతసీమ నానుకొనియే 'ఇరానీ' దేశముండెను. అది ప్రచండము, సుసంఘటితము, ఏకకేంద్రము, ఏకరాష్ట్రము. వీరు భారతీయులకు శత్రువులు. ఎన్నడోయొకనాడు భారత దేశముపైఁ వీరు దండెత్తినచ్చినచో హిందూకుశపర్వతముల నుండి పంచదనము - సింధుప్రాంతములయందున్న స్వతంత్ర భారతీయులు శూరులే కాని-వారివిప్రత్యేకములైన గణరాజ్యములు. వేఱు వేఱుగఁ బోరినచో నివి 'ఇరానీ' దేశము నెదిర్చి నిలువలేవు. వీని నన్నిటి నొకకొలికిఁ దేవలెను. ఈ యాలోచనలు చాణక్యుల హృదయమునుఁ గలఁచుచుండినవి.

గ్రీకుల గణరాజ్యము లిందుకే యస్తమించెను

చాణక్యుల మనస్సులోనున్న యీ యాలోచనను సిద్ధాంతపరచు సంఘటనలు గ్రీసుదేశమునందే జరిగినవి. భారతమునవలెనే గ్రీసుదేశమునందునుఁ జిన్న పెద్ద గణరాజ్యములుండెను. ఈ దౌర్బల్యము ననుకూలముగ నొనర్చికొని 'ఇరాను' చక్రవర్తి గ్రీసుపై దండెత్తినాడు. చిన్నచిన్న గణరాజ్యముల కాలఁడు నడుములు విఱుగఁగొట్టెను. 'ఫిలిప్' యీ దౌర్బల్యమును గమనించినాడు. అతఁడు జిన్నచిన్న గణరాజ్యములను జయించి యొక మహారాజ్యవిర్మాణము గావింపవలెనని దలఁచెను. అతనికొడుకైన యలెగ్జాండ రా యభిప్రాయమును గొనసాగించి గ్రీసుదేశమును సుసంఘటిత మొనర్చి 'ఇరాను' పైఁ బగదీర్చికొన్నాడు. ఈ సంఘటన ములన్నియు సూక్ష్మదృష్టిగల చాణక్యుల చూపుచుండి తప్పించుకొనిపోలేవు.

భారత దేశమునకుఁ బ్రక్కనే “ఇరాను” మొదలగు రాజ్యము లుండెనంటిని. వానితో శత్రుత్వ మేర్పడినచో భారతమునందలి గణరాజ్యములు బోరుట యసంభవము. ఈయపాయమునుఁ దప్పించుట కొక్కటే యుపాయము. విశకలితములైన యీ గణరాజ్యముల నన్నింటిని జయించి యొక మహాసామ్రాజ్య నిర్మాణ మొనర్పవలెను.

అఖండ భారత సామ్రాజ్య నిర్మాణము

నిజమే ! ఈ పని నెక్కడనుండి యారంభించుట ! గాంధార- పంచనద- సింధు ప్రాంతములనుండి యారంభించుటకు వీలులేదు. అచట నున్న గణరాజ్యములన్నియు నల్పములు. వీనిలో నొక్కొక్కదాని శక్తినిఁ జాణకుఁగడు మనసులోఁ దూచికొని యుండును అందుకే యాతఁడు దన జూపును మగధ సామ్రాజ్యముపైఁ బరపినాఁడు. ఆ భూమి యంతకుముందే భారతదేశమున గొంత బరిశ్రమించి, సామ్రాజ్యపదవిని సంపాదించుకొన్నది. అన్నియుఁ గాకున్నను గొన్నియైనను గణరాజ్యములు దానికిఁ లోబడినవి. అందుచేత భారతదేశ క్రాంతిసంఘమునకు నాయకుఁడైన చాణక్యుఁడు మగధమునుఁ దొలుతఁ గబళించి - భారతదేశము నంతయు దాని ఛత్రచ్ఛాయ క్రిందికిఁ గొనిరా నూహించినాఁడు. ఏదో యొకరీతి నాతఁడు రాజప్రాసాదమునఁ బ్రవేశము గల్పించుకొనుటకు యత్నించుచుండెను. ఇంతఁజను చాణక్యుఁడు మహాపండితుఁడని మాత్రమే మహాపద్మనందునకుఁ దెలియును. ఇంతలో దానాధ్యక్ష

పదవి ఖాళీవడినది. దానికై జాణక్యండు యత్నించెను. మహాపద్మనందుఁ దాక్షేపణముఁ దెల్పలేదు. ఈ పదవితోఁ జాణక్యండు దమ విప్లవోద్యమమునందు గొప్ప సహాయము లభించినట్లైనది.

కొంతకాలము గడచెను. చాణక్యండు పండితుండు మాత్రమే గాదు. కూటనీతిజ్ఞుండును. తనకు విరుద్ధముగ విప్లవమును రేపుచున్నాఁడు ఈ విషయములు నందరాజు చెవులఁ బడినవి. వాఁ డీతనిని మట్టువెట్టఁ దలంచెను. బెదరించెను. పదచ్యుతునిఁ గావించినాఁడు. చాణక్యండు మగధ రాజ్యము యొక్క యెల్లల కావైపు బంపివేయఁబడెను. దేశ బహిష్కృతుడైన చాణక్యండు మరల తక్షశిలకు నడచినాఁడు.

ఇంతలో చాణక్యండు మహాప్రయత్నమున కనుకూల మైన సంఘటన మొకటి జరగినది. చంద్రగుప్తుండు “తక్షశిల” యందుఁ జదువుకొనుచున్నాఁడు. అతఁడు మహాపద్మనందుని దాసీపుత్రుండు. వానికిని మహాపద్మనందుండు శిక్ష విధించినాఁడుగదా! వీ రిద్వరును తక్షశిలలోఁ గలసికొన్నారు.

చాణక్యండు చంద్రగుప్తునే యెందు కెన్నికొనెను?

నందరాజు దుర్బలుఁడు, దుష్టుండు. వానినిఁ దొలఁగించి సింహాసనముపై వేటొకని నిలుపవలెను. వాఁడు పరాక్రమశాలి గావలెను. గుణవంతుండును గావలెను. ఇంత మాత్రమే గాదు. రాజవంశమునకు సంబంధించియు నుండవలెను. కారణమేమనఁగా - నందుఁ డింత దుష్టుడైనను -

బ్రజల కావశముపైఁ భక్తి ప్రపత్తులుండెను. వారు సాంప్రదాను ప్రియులు. సామంతులలోను గొందఱు పరంపరాప్రియులుండిరి. వీరినందరిని గాదని క్రొత్త వానిని నిల్పినచో వీరుఁ గత్తిఁగట్టదురు. విరోధముఁ గొని తెచ్చుకొన్నట్లగును. ఈ యశాయమునుఁ దొలఁగించికొనుటకుఁ జంద్రగుప్తుఁడు మందిసాధనముగఁ జాణక్యులకుఁ గన్నట్టినాఁడు అతఁడు నందుని దాసీపుత్రుఁడు. రాజపుత్రుఁడు. మగధ సింహాసనముపై జన్మసిద్ధమగు నొకయధికారముగూడ నున్నది. వీఁడు గుణవంతుఁడు. అతనిని గద్దెనెక్కించినచో - సాంప్రదాయమునుఁ బ్రేమించువారినిగూడ - లొంగదీసికొనవచ్చును. ఈ విషయములన్నియుఁ జాణక్యుల బుద్ధిలో మెఱసినదే తడవు- వారు చంద్రగుప్తుని మాగధసామ్రాజ్యసింహాసనముపై నిలుపఁదలఁచిరి. మెల్లగా భారతి సామ్రాజ్యాధిపతినిఁగూడ జేయఁదలఁచినారు.

చాణక్య చంద్రగుప్తు లీప్రయత్నములో నుండగనే గొన్ని యశుభకరములైన సంఘటనలు జరగినవి. గ్రీకు సామ్రాజ్యాధిపతియైన యలెగ్జాండరు- 'ఇరాను'నుఁ ద్రొక్కి-భారతముపైఁ బడెను. అపుడు భారతీయు లనుభవించిన సంకటము లెట్టివో ముందే వర్ణించితిమి. గణరాజ్యము లొక్కొక్కటిగ నాతని చేతిలో బంతులై యాడెను. కాలక్రమమున నాతఁడు వెన్నెక్కుఁ బోవలసివచ్చినచు, గ్రీకు చక్రవర్తి భారతీయులకుఁ గల్పించిన యవమానముఁకూత్ర మంత సులభముగా మరచిపోదగినది గాదు.

ఇంతలో చాణక్యుడు మొదలైన రాజకీయ నాయకులు సుసంఘటితమైన యొక సామ్రాజ్య నిర్మాణము నాగిని కేగాని భారతదేశస్వాతంత్ర్యము రక్షితముగా నేరదన్న ప్రచారము సింధుప్రాంతములలో సాగించిరి. ఆ ప్రచారము జనప్రియముగూడ నైనది.

క్రాంతికారకమైన యీ ప్రయత్నము గొంతవఱకు ఫలించినదనియే జెప్పవచ్చును. అలెగ్జాండరు వెనుకకు వెళ్ళి నాడుగదా! అతనిచే విజితములైన గణరాజ్యములన్నియు వాడు మరలిపోయినవెంటనే స్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించి కొన్నవి. అలెగ్జాండరు మరణమునకుఁ దగువఱకు నల్ప కాలములోనే గ్రీకు 'క్షత్రపుల'ను భారతీయులు వధించిరి. ఆశ్చర్యకరము - స్వాభిమాన పూరితమునైన - ఈ సాముదాయిక క్రాంతినిగూర్చి "జస్టిన్" (Justin) అను చరిత్రకారుఁ డీవిధముగ వ్రాసెను :

"India after the death of Alexander had shaken as it were, the yoke of servitude from its neck, and put his governors to death. The author of this liberation was Sandrocottus".

పై వాక్యములలోఁ జెప్పబడిన 'శాండ్రోకోటస్' యను వాడు చంద్రగుప్తుఁడే - గ్రీకు చరిత్రకారులు - చంద్రగుప్తుఁడను పేరు నిశ్చయముగా లభించిరి - చదివిరి.

గ్రీకు సామ్రాజ్య సేన భారతముపై దండెత్తనెంచెను -
దానికిఁ బ్రతీకారము

చాణక్య చంద్రగుప్తుల ప్రోత్సాహమున - సీమా
ప్రాంతములందు - సాముదాయికమైన విప్లవములు జరగెను.
కాని వారికి భయముమాత్రము బోలేను. కారణ మేమనగా
గ్రీకు సైనికులు - మరల యెత్తివత్తురన్న వార్తలను
చాణక్యుఁడు బాగుగాఁ బ్రచారమొనర్చినాఁడు. దీనికిఁ గార
ణము స్పష్టమే. గ్రీకులను వధించి గణరాజ్యములు స్వతంత్ర
మైన మాత్రమున చాణక్యుల యాదర్శము నెఱవేరలేదు
గదా ! వీనినన్నిటి నొక సామ్రాజ్యము క్రిందికిఁ దేవలెను.
అందుకై యాతఁడీ ప్రచార మొనర్చెను. ఇంతలో నలెగ్జాం
డరు మరణించినాఁడు. అతఁడు మరణించినను 'గ్రీకు సేనా
పతు లాతని బ్రతిజ్ఞను నెరవేర్చు దలఁచి రనుట చాణక్యుఁడు
ప్రమోగించిన రెండవ ఘంకా ! అలెగ్జాండురు మరణా
నంతరము గ్రీకు సేనాపతులు సామ్రాజ్య విభాగము
లకైఁ దమలోఁదాము గలహించుచుండిరి. ఈ కలహము
లలో భారతదేశమున కానుకొనియున్న 'బాబిలోనియా'
వసేనాపతి భాగమునకు వచ్చునో వాఁడు భారతముపై
దండెత్తివచ్చునని - చాణక్యుఁడు ప్రచారమొనర్చెను. అంత
వఱకు నీ గణరాజ్యము లిట్లేయున్నచో - మరల నీ స్వాతం
త్ర్యము సీటిబుడగయైపోవును. కనుక నీ సంధికాలమందే
గణరాజ్యములు దమలోఁదాము గూడికొని సింధుసాగరము
నుండి - గంగాసాగరపర్యంతభాగమున్న భారతదేశమంతయు
నొక మహాసామ్రాజ్యముగఁ దయారుచేయవలెను. అట్లులె

నచో మరల యవనులు దండెత్తివచ్చినను, వారి నోడింప వచ్చును. కనుక భారతమంతయు నేకరాష్ట్రమైతీరవలెను.

చంద్రగుప్త చాణక్యులు - మగధపై దండెత్తిరి

గ్రీకుసేనాపతులుఁ దమలోఁదాము గలహించుకొను చున్నప్పుడే - కాలమును వ్యర్థమొనర్పక చంద్రగుప్తుఁడు మగధపైఁ దండెత్తెను. ఈ ప్రయత్నమున నాతనికిఁ గొందఁ జనుయాయులుఁ జేరిరి. ఈ విషయమునుగూర్చిన మొట్ట మొదటిప్రస్తావన 'మహావంశము'ను గ్రంథవ్యాఖ్యానములో వచ్చును. మఱికొన్నిగ్రంథములుగూడ నీవిషయమును జెప్పు చున్నవి. చంద్రగుప్తుని సైన్యమునఁ జేరినవారు బంచనద ప్రాంతీయులు, పార్వతీయులు, మఱికొన్ని గణరాజ్యముల వారు. ఈ ప్రయత్నమునకుఁ దోడ్పడుటకై చాణక్యుడే స్వయముగ పర్వతేశ్వరునితో రాయశాసము లొనర్చెను. పౌరవుని రాజ్యము దానికి సమీపమే ! అందుచే పౌరవునితోఁ గూడ జాణక్యులు గుప్తముగ మంతనము లాడియుందురు. పౌరవుఁడుఁగూడ నీ విషయమున నేకాభిప్రాయుఁడే. అతఁడు వెంటనే సమ్మతించెను. ఇంతమాత్రమేగాదు. ధనమును, జనమునుఁగూడ నొసఁగి పౌరవుఁడు బ్రత్యక్షముగ సాయ పడినాఁడు. ఈ సైన్యములకుఁ జాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తుని సేనాపతిగ నొనర్చెను. బంచనదములందలి శాత్రుప్రదేశము లలోఁ దొలుత దమయునికిని స్థాపించుకొని వారు మగధ ముపై దండెత్తిరి. మగధజను లింతకుముందే యీ విప్లవ ములకుఁ దయ్యారై యుండిరి. వారు నందునితోఁ జాలవిసిగినారు.

అంతకుముందే మగధదేశమునఁ జాణక్యుఁడు అఖండసామ్రాజ్యవిషయమై బాగుగ ప్రచారమొనర్చియుండెను. దీనితోఁ బ్రజలు- క్రొత్తసాఖ్యములకై యుద్విఘ్నముచుండిరి. అందుచే మగధరాజ్యములోని జనులలోఁ జాలమంది యీ విప్లవమున కనుకూలురు.

ఈ జంఝావాతమున - చంద్రగుప్త చాణక్యులు అనుభవించిన కష్టములకు లెక్కలేదు. అనేకసారులు వారి సైన్యములు విరోధులచే జయింపఁబడెను. ఉసురు లోమికోనుటకై చంద్రగుప్త చాణక్య లడవులకుఁ బారిపోవలసి వచ్చెను. ఒక్కొక్కసారి భూశయ్య, మరియొక్కసారి యుపవాసము. కాని వీరు దేనికిని జంకలేదు. అపజయము నొందినపుడంతయు ద్విగుణీకృతోత్సాహములై మరల మరల సైన్యములఁ గూర్చికొని దూకుచుండిరి. ఉత్సాహము దరుగని చాణక్య చంద్రగుప్తులు సైన్యములతో మగధసామ్రాజ్య ముఖ్యపట్టణమైన పాటలీపుత్రమునుఁ దరసినారు.

చాణక్యుఁ డఖండరాజనీతివినుఁడు. అతఁడు నందరాజు సైన్యములోఁ గలతలు రేపెను. పట్టణమం దెల్లెడల రహస్యముగ ననుయాయుల నుంచెను. ప్రజలలో బాగుగ గాజుపై నసమ్మతిని రెచ్చఁగొట్టెను. ఈ పూర్వరంగము ముగిసినదే తడవు చంద్రగుప్తుఁడు పాటలీపుత్రముపై విరచి కొని పడినాడు.

మహాపద్మనందుని శిరచ్ఛేదము

రాజధానికి నాల్గు వలఁకులందును చంద్రగుప్తుని సైన్యములు కొన్ని గాచి యుండెను. మఱికొన్ని పాటలీపుత్రమునఁ బ్రవేశించినవి. చంద్రగుప్తుని సైన్యములు - రాజధానిని బ్రవేశించినదే తడవు - పాటలీపుత్రమున గొప్ప యలజడి రేగినది. చంద్రగుప్తుఁ డంతఃపురమునఁ దూరినాడు. మహాపద్మనందుఁడు - అంతకుముందే యవరోధమునుండి - పారిపోయెను. వాఁడు మారువేసమున పాటలీపుత్రమును దాటి పోదలఁచినాడు. కాని మార్గమునందే పైనికులకుఁ దొరకెను. దొరకినదే వాని శిరము నెలపైఁ బడినది.

సామ్రాజ్యాధిపతి చంద్రగుప్తునకు - జయము.

చంద్రగుప్తుఁడు మగధ సామ్రాజ్యాధిపతి యన్న వార్త శరవేగమున దిక్కులకు వ్యాపించినది. మగధము స్వతంత్రమైనది. చంద్రగుప్తుఁడు దన మాతను గౌరవింప దలఁచెను. అందుకై యామెపేరే దన వంశమున కుంచ దలఁచికొన్నాఁడు. అప్పటినుండి వారిది మూర్యవంశమైనది. సింహాసన మధిష్ఠించిన వెంటనే - చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్యునకు మహామాతృవదవి నొసఁగెను. ఈ సంఘటనము జరిగినది క్రీ॥ పూ॥ 321 వ ప్రాంతములందు.

సికందరు క్రీ॥పూ॥ 323 వ సంవత్సరము మరణించెను. అపు డుత్తరభారత మంతయు - హత్తోత్సాహమై, నిరాశాదళితమై - యుండెను. ఆ రాజశక్తినిఁ బునరుజ్జీవింపఁ జేసి

క్రాంతిని లేపిన మహాపురుషులు చాణక్య చంద్రగుప్తులు. ఆ సమయమున గ్రీకు సామ్రాజ్యములోని సేనాపతులు పరస్పరము గలహించికొనుచుండిరి. ఈ యవకాశమున నొకక్షణమైనను జాణక్యుడు వ్యర్థపరుప లేదు. విరోధులలోఁ జెలరేగిన యశాంతితో నాతఁడు దన సామ్రాజ్యమున శాంతిని స్థాపించెను గ్రీసుదేశమునందలి యవ్యవస్థతో నాతఁడు మగధలో సువ్యవస్థను సృజించెను.

చాణక్యుని నీతికి మొదటి యంగము - శస్త్రబలము.

ఏకచ్ఛత్ర సామ్రాజ్యముయొక్క శాంతి సువ్యవస్థలు-ఎవ రేమన్ననుఁ గడకు - దండనీతిపై ననే యాధారపడవలెను. కనుక చాణక్యుని రాజనీతికి - వెన్నుబలము దండనీతియే ! త్పాత్రతేజము, శస్త్రశక్తి యివి - సామ్రాజ్యమునకు రాజకీయములైన యంగములు మాత్రమేగావు; సమాజజీవనము యొక్క ప్రాణము. త్పాత్రధర్మము దుర్బలమైనచో-సమస్త ధర్మములు- శాస్త్రములు- కళలు - రాష్ట్రజీవనము ఇవి యన్నియు - వలదఁ బడిపోయినట్లే!

“సర్వేధర్మాః ప్రక్షయేయ ర్వివృద్ధాః ।

త్పాతే త్యక్తే రాజధర్మే పురాణే॥”

ఇది సత్యము. రాజనీతి యనెడు భవ్యభవసముపై స్యశక్తి యు పునాదిపై ననే నిలచును. ఈ రహస్యమును చాణక్యుడు బాగుగా నెఱుఁగును. అందుకై యాతఁడు నూతన సామ్రాజ్య రక్షణార్థము - ప్రబలమై - వినియంత్ర

తమై - జయశీలమైన ప్రచండ పైన్యములఁ జేకూర్చు ప్రయత్నమును- ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో నొనర్చెను. మూడు నాలుగు వర్షములలోననే- చంద్రగుప్తుని పైన్యము గొప్పదియని- దేశములకుఁ దెలిసినది. ప్రజలారాజుపై విశ్వాసముంచి హాయిగఁ గన్న మూయవచ్చు ననుకొన్నారు.

ఇంతటి బ్రసిద్ధిని జేకొన్న యా చంద్రగుప్తునియొక్క పైన్య సంఖ్య యెంత?

దీనికి నాలుగు వర్షములకుముందు చాణక్య చంద్రగుప్తు లిద్వరు నేకమై - పంచనద ప్రాంతములలో శత్రువుల నెదిరించిరి ఆ ప్రయత్నము గణరాజ్యములను సంఘటితమొనర్చి యేక సామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకై జరిగినదే! అపుడు వీరికున్న పైన్యము జాలవఱకు శూన్యమే! ఈస్థితినుండి యిపుడు చంద్రగుప్తుఁ డెంతవఱ కెదిగినాడు? అతని కాల్యలము ఆరులక్షలట! ముప్పదివేల గుఱ్ఱపుదళము. రెండువేలు మదభరితములైన గజములు. నాల్గువేల రథములు. ఇవి యాతని నేటి పైన్యసంపద!

ఈ బలాధ్యమైన పైన్యశక్తి ప్రభావముతో చాణక్యుఁడు త్తరభారతమునందలి గణరాజ్యముల నొక్కటొక్కటిగ జయించెను. తాము స్వతంత్రులుగఁ బ్రదుకవలెనను రాజుల యున్నాదమును మోసెను. ప్రజలకు శాంతిఁ జేకూర్చెను. సువ్యవస్థను నిండించెను. కడకు సింధునది కీవైపునుండి - పంచనదము - పార్వతభాగములు - సింధు దేశము యీ భాగమంతయు చంద్రగుప్తుని మూర్య సామ్రాజ్యమిళితమైపోయినది.

ఇట్లు మన యైతిహాసిక కాలమునందు - సింధునదీ పర్యంత మేకసామ్రాజ్యనిర్మాణ మొనర్చిన యద్భుతశాలి చాణక్యడే! కాని యీ కార్య మింకను పూర్తిగాలేదు. కావలెనన్నచో---

సింధునదిగాదు - భారతదేశముయొక్క నైసర్గిక సీమ
హిందూకుశపర్వతములే !

చంద్రగుప్త చాణక్యులు సింధునదీతటపర్యంతము రాజ్యమును బ్రసరింపఁ జేయుటతోఁ దృప్తిపడలేదు. వారి ప్రతిజ్ఞ యఖండభారతీయసామ్రాజ్య స్థాపన, మ్లేచ్ఛ నిర్వా పణము. నాఁడు భారతదేశ మున్నది సింధునదిప్రాంతము వరకే గాదు. దానికి పైనున్న గాంధారమును యీ దేశము నందలి భాగమే ! కాబూలు (కుభా) కుర్రం (క్రము) స్వాత్ (సువాస్తు) గుమల్ (గోమతి) మొదలైన - నేఁడు ఆఫ్ఘను స్థానమునకుఁ జేరిన ప్రదేశములన్నియు- పూర్వము భారత దేశముగా గణనకెక్కినవే ! నాటి భారతదేశము హిందూ కుశపర్వతముల శిఖరమువఱకు - అంతవఱకు వైదికధర్మాను యాయులయిన భారతీయులు- వారి జనపదములు - నివసించు చుండిరి పరంపరాగతముగ వచ్చిన రాజులు-వీరినిఁ బాలించు చుండిరి. ఈ ప్రదేశములు హిమశీతలములుగదా !

అందుచే నిక్కడి జనులు గౌరవర్ణులు. ఆ కారణముచే మనవా రా ప్రాంతమును శ్వేతభారతమని పిలుచుచుండిరి. కనుక సింధునదికి దక్షిణపువైపు - రాజ్యముచు బ్రవృద్ధము గావించిన చాణక్య చంద్రగుప్తుల పట్టుదల యంతటితో

నాగలేడు. హిందూకుశపర్వత శిఖరములపైన సామ్రాజ్య
ధ్వజమును స్థాపించు తెట్లనియే వారి యాలోచన. అవకా
శమునకై వారు బొంచికొనియుండిరి.

“శ్లో॥ యత్కాంతంతి తపోభి రన్య మునయః
తస్మిన్ తపస్విన మిహ....”

గ్రీకు సామ్రాజ్యమునఁ గలతలు - రాజ్య విభాగము

ఇంతలో గ్రీకు సామ్రాజ్యమునఁ గలతలు రేగినవి.
యద్ధముకూడ జరగెను. కడకు ‘సికందరు శాహి’ సామ్రా
జ్యమును - ఆ సేనాపతులు దమలోఁ దాము బంచుకొన్నారు.
ఆ పంపకముతో భారతదేశముయొక్క సీమలలోనికి వ్యాపిం
చిన బాబిలోనియా రాజ్యము సెల్యూకస్ భాగమునకు
వచ్చెను. వీఁడు మహాశూరుఁడు. సమర్థుఁడైన సేనాపతి.
బాబిలోనియా ప్రాంతములకు నాతఁడు స్వతంత్రుఁడైన
యధికారి యయ్యెను.

ఇంతలో భారతదేశమున మార్పులు జరగినవిగా!
పంచనదమునుండి సింధుదేశమంతయు బూర్తిగా భారత
సామ్రాజ్యములోని భాగమైపోయినది. తన రాజ్యమునుఁ
దనకు వెనుక కివ్వవలెనని సెల్యూకస్ చంద్రగుప్తునకు రాయ
బారమంపినాడు; కాని నేటి భారతదేశ స్థితే వేరు. తక్ష
శిల రాజైన - అంబుజనివంటి దేశద్రోహులు నేఁడు లేరు.
అతని మహామాత్యునివంటివారు లేరు. నేఁడున్నది చంద్ర
గుప్తునివంటి రాష్ట్రాధిమానపూరితుఁడైన రాజు; చాణ
క్యునివంటి మహామాత్యుఁడు. సెల్యూకస్ పంపిన రాయ

భారమునకు చాణక్య చంద్రగుప్తులు నవ్వినారు. వారు బ్రతిసందేశ మిట్లాసగిరి: “పంచనద సింధు ప్రాంతములు భారతదేశములోనివే! వానిని నూనుండి వెన్నకు గోరుటలో నీకు న్యాయములేదు. ఇక గాంధారమును - హిందూకుళ పర్వతములవఱకున్న - భాగములు భారత దేశమునకుఁ జేరినవి. వానిని బలవంతముగ నింతకుముందు గ్రీకు లాక్రమించిరి. ఆ ప్రదేశములను మాకు వెనుక కివ్వవలెను.”

అసంఖ్య గ్రీకు సేనతో - సెల్యూకస్

భారతముపైకి నడచినాడు

ఈ ప్రతిసందేశమునకు సెల్యూకస్ సేనాపతి కొడలు మండినది. వాడు హిందూదేశముపైకి - దాడివెట్టెను. ఈ సంఘటన జరిగినది క్రీ॥ పూ॥ 315 వ ప్రాంతములో. సికందరు భారతముపైకి దండెత్తినది 320 వ ప్రాంతములో నంటిమిగదా! అతడు సింధును దాటి 327 వ సంవత్సరమున భారతదేశమును బ్రవేశించెను.

ఈ వివరము లింతకుముందే జెప్పితిమి. ఈ ‘సెల్యూకస్’ యుద్ధము భారతముపై జరిగిన రెండవదాడి.

సింధునదిని దాటినంతనే యెదుటఁబడు చిన్న చిన్న గణరాజ్యములను - సులభముగ జయింపవచ్చునని సెల్యూకస్ దలఁచెనేమో? కాని నేడట్లు జరుగలేదు. చంద్రగుప్త చాణక్యుల ప్రయత్నములతో, భారతము బునరుజ్జీవితమైనది. సింధునదీ ప్రాంతములు - పంచనద ప్రాంతములు - సింధు సాగర భూములు సుసంఘటితములై ఏక ఛత్రముక్రిందికి

వచ్చినవి. వారి సైన్య మొక నాయకుని యాజ్ఞలకు లోబడి నది. వారి కత్తులు వాడియైనవి. ఆ సైన్యములను నడపిన నాయకుడు చంద్రగుప్తుడు.

ఇటువాగులును కలసిన వెంటనే యుద్ధ మారంభ మయ్యెను. గ్రీకు సైన్యములు - ప్రచండమైన సాహసమును ప్రదర్శించినవి. కాని భారతసేనావారము నెదుట - వారి యాటలు బనికీరాలేదు. రెండు మూడు యుద్ధములు జరగినవి. అన్నిటియందును గ్రీకు లోడిరి. ఇక సెల్యూకస్ నకుమిగిలిన దొకటే మార్గము. అది చంద్రగుప్తుని శరణుజొచ్చుట.

పౌరవ పరాభవ ప్రతీకారము

సికందరు శాహి బ్రతికియున్నప్పుడు పౌరవు నాతడు జయించెను. అపుడు జరగిన యత్యాచారములకు లెక్క లేదు. గ్రీకులపై చంద్రగుప్తుడు సాధించిన యీ విజయము - పౌరవుని యవమానమునకు బ్రతీకారము.

పరాజితుడైన సెల్యూకస్ చంద్రగుప్తుడు విధించిన

యన్ని షరతులకు లోబడినాడు

సంధి షరతుల ప్రకారము - సింధునదికి దక్షిణమందున్న భాగములు - సర్వమును చంద్రగుప్తునకు వదిలివేయఁ బడినవి. ఇంతమాత్రమే గాదు. గాంధారము మొదలైన భూములు - హిందూకుశ పర్వతములవఱకును - చంద్రగుప్తుని సామ్రాజ్యమునకే జేరినవి. ఈ నియమమున కంగీకరించు వఱకును - యుద్ధము నిలువదని - మహామాత్యులు చాణక్యుల యాజ్ఞ ! సెల్యూకస్ కిమ్మనలేదు. అన్నిటికే సమ్మతించి

నాడు. విజయోత్సాహముతో - భారతమును సాధింశుమని
తలలెత్తుకొని వచ్చిన - గ్రీకుసేనలు యవమానముచే నధో
ముఖములై - హిందూకుశ పర్వతములను దాటి - వెనక్కుఁ
బ్రయాణించెను.

భయము లేక ప్రీతి లేదు

చంద్రగుప్తుఁడు సాధించిన యీ విజయములచే
హిందూకుశ పర్వతములవఱకును - నాతని రాజ్యమయ్యె
నంటిని. దాని నానుకొనియే “సెల్యూకస్” రాజ్యము.
సెల్యూకస్ మేధావి. అతఁడు చంద్రగుప్తుని పరాక్రమమును
గమనించెను. చాణక్యుల బుద్ధి సంపద కచ్చెరువందినాడు.
వీ రిద్వరి స్నేహమే తన యభివృద్ధికి మార్గమని యాతఁడు నిర్ణ
యించికొన్నాడు. ఇంతమాత్రమేగాదు. సికందరు శాహి
సేనాపతులు దమలోఁ దాము - సామ్రాజ్యమును విభాగించు
కొన్నారు గదా! వారిరాజ్యములు సెల్యూకసునకుఁ బ్రక్క
ప్రక్కనే యుండినవి. వా రేనాడైనను దనపైకెత్తివత్తు
రేమో యన్న భయమును సెల్యూకస్ నకుండెను. రాజ్యా
శలకుముం దేశాంధవ్యములు నిలువవుగదా! వారి నెదిరిం
చుటకై నను - గ్రీకురాజు - చంద్రగుప్తుని మైత్రి సంపాదించు
కొనవలెను ఈ చిక్కులన్నియు మనసున నుంచుకొని- యవ
నాధిపుఁడు చంద్రగుప్తునితో సంధి చేసికొన్నాడు.

ఇంతమాత్రమేగాదు. అతఁడు చంద్రగుప్తుని మైత్రిని
భాంధవ్యముగఁగూడ బరివర్తింప యోచించెను. అందుకై
సెల్యూకస్ తన బిడ్డను చంద్రగుప్తున కొసగి వివాహ
మొనర్చినాడు.

యవనరాజౌనర్చిన- యీ సాలంకృత కన్యాదానము-
చంద్రగుప్తుని కీర్తి మందిరమునకు- రత్నకీలితమైన గోపుర
మైనది.

మహామాత్యులు - చాణక్యుల ప్రభావము

చాణక్యుల ప్రతిభవలన సువిశాల మార్యసామ్రా-
జ్యము వంద సంవత్సరములు సుస్థిరముగ నిలచెను. చాణ-
క్యులు - కౌటిలీయార్థశాస్త్రమును వ్రాసినారు. చాణక్యుల
జీవితము- లక్ష్యము, వారు రచించిన గ్రంథము- లక్షణము.
ప్రతిభాసంపన్నులైన చాణక్యులు- దమ రాజకీయ విజ్ఞాన
ముతో - మహా గ్రంథమును వ్రాసి- వ్రాసినట్లు దా మాచ
రించి, లోకమునకుఁజూపి కృతార్థులైరి. చాణక్యుల శాస్త్ర
శక్తి, చంద్రగుప్తుల శాస్త్రశక్తి - రాజ్యమున శాంతి సువ్య-
వస్థల నెలగొల్పినవి. ఆనాటి వైభవ మెట్టిదో మెగస్తసీసు
వ్రాసిన - గ్రంథమును జదివిన మనకుఁ దెలియును. మెగస్త-
సీసు గ్రీకు రాయబారి. ఆతఁడు సెల్యూకస్ చేఁ బంపఁబడెను.

ఒకానొకనాడు- ఒక గడియసేపు - దటస్థపడిన యొక
యైతిహాసిక సన్నివేశము - ఒక్క వేయి సంవత్సరముల
యైతిహాసము మార్చివేయును. ఈ యద్భుతశక్తి కాలపురు-
షుని యింద్రజాలములలో నొకటి. చంద్రగుప్తుఁడు గ్రీకుల
నోడించినాఁడుగదా! ఈ పరాక్రమ ప్రదర్శనము భారతేతి-
హాసమునే మార్చివేసినది. దాని ప్రభావ మంతటిది. సెల్యూ-
కస్ దాడినిగురించి వర్ణించుచూ 'విన్ సెంట్ స్మిత్' యీ-
క్రింది వాక్యములు వ్రాసినాఁడు : "చంద్రగుప్తుఁడు గ్రీకుల
కొనర్చిన పరాభవము వారి మనస్సులలో గాఢముగ నాటు

కొన్నది. వా రెక్కువ భయపడిపోయిరి. మరల సుమారు 1500 సం॥ములవఱకు యూరోపునందలి యే స్వతంత్ర రాజ్యమేగాని - భారత దేశమువైపు దలయెత్తి - చూడనే లేదు. సెల్యూకస్ తో జరిగిన సంధివరతుల ప్రకారము - హిందూకుశ పర్వతములు - బెలూచీస్థాన ప్రాంతములు - భారత దేశ సామ్రాజ్యమునకు లోబడినవి. ఇవియే భారత దేశమునకు నిసర్గమైన యెల్లలు. ఇది చంద్రగుప్తుఁడు సాధించిన యద్భుత విజయము. మరల నిట్టి విజయమును సాధించుటకై, యెందరో బ్రయత్నించి విఫలమైరి. ఆంగ్లేయులు ప్రయత్నించి నిరాశులై నారు. ప్రబలులైన మొగలు చక్రవర్తులుగూడ - నీ భాగములను జయింప లేకపోయిరి. ఇట్టి మహా విజయమును భారత దేశపు మొట్టమొదటి చక్రవర్తి - చంద్రగుప్తుఁడు రెండువేల సంవత్సరములకు - ముందే సాధించెను.” ‘వీన్ సెంట్ స్మిత్’ వ్రాసిన యీ క్రింది వాక్యములు జూడుఁడు :

“..... The first Indian Emperor, more than two thousand years ago thus entered into possession of that ‘Scientific Frontier’ sighed for in vain, by his English successors, and never held in its entirety even by the Moghul Monarchs of the 16th and 17th Century.”

— (Early history of India : by V. Smith.)

అలెగ్జాండరు జగజ్జేత గాలెదు; భారత జేతయుఁ గాలెదు.

ఐరోపీయ సంస్కృతులతో గ్రీకు సంస్కృతియే బ్రాచీనము. అందుచే నేటికిఁ గూడ ననేక పాశ్చాత్యులు -

ఆ సంస్కృతీనిఁ దమ మాతృస్థానముగ మన్నింతురు. కనుక నలెగ్గాండరు జూపించిన పరాక్రమముపై నేటికిని పాశ్చాత్యులకుఁ బక్షపాతమెక్కువ. ఐరోపీయ చరిత్రకారు లాతనిని “Alexander the great” అనియే బిలతురు. అతని జీవితముపై నొసర్చిన యతౌకిక కల్పనలకు లెక్క లేదు. వాని నాయకులు ఊర్చియూర్చి చదువుదురు కాని యాతనికిఁ దీవ్ర ప్రతిద్వంద్వలై భారతేతిహాసమునే మార్చిన చాణక్య చంద్రగుప్తుల చరిత్రలు ఎవరో చరిత్రకారులకుఁ దప్ప యూరోపులో సామాన్యయువకులకుఁ దెలియదు. వారు దెలియనివ్వరు. ఆ క్లేయులు మనకుఁ జాలకులైన దురవస్థ బట్టిననాఁడు మన పాఠశాలలకుఁగూడ వారే చరిత్రలు వ్రాసిరి యథాప్రకారము వానిలోను అలెగ్గాండరు విక్రమ వర్ణనలు బ్రవేశించెను. నాలు గైదు తరములుగ నీపాఠము లిట్లే వల్లించుట జరిగినందున మనలోఁగూడ గొందరు చారిత్రకుల మనుకొనువారికి యలెగ్గాండ రారాధ్యదేవుఁ డైనాఁడు. అతనిని గూర్చి యెఱిఁగినంతగ వారు చంద్రగుప్త చాణక్యులఁగూర్చి యెఱుంగరు. ఈరీతి యైతిహాసిక విపర్యాసముచే దేశమున కెంత నష్టము గలిగెనో వివరించి చెప్పఁ బనిలేదు. ప్రతి విషయమందును భారతీయుల యవనతిని జూపింపనిది పాశ్చాత్యులకుఁ దృప్తిలేదు. దీనినిగురించి వా రెన్నో గాఢ లల్లిరి. ఆ గాఢలు పాఠశాలా పుస్తకములలో బ్రవేశించినవి. ఉదాహరణార్థమై యీక్రింది వృత్తాంతము జదువుదముగాక!

పాశ్చాత్యదేశములలో పాఠశాలాపుస్తకములలో నున్న యొక భాగ మిది :

“అలెగ్జాండరు జగజ్జేత యగునని జనులు నమ్మిరి. భారతమునంతయు నాతఁడు జయించితీరుననియు వారి విశ్వాసము. పరాక్రమియైన యీ పురుషుఁడు- జగత్తునంతయు జయించి స్వదేశమునకు మరలివచ్చెను. ఇంక నాతఁడు జయించుట కేదేశమును మిగులలేదు. ఇది యాతనికి పెద్ద నిరుత్సాహ కారణమైనది. దీనితో నాతఁడెంతయో బాధపడెను.”

ఇది యా పుస్తకములలో నున్న కథ. ఈ విషయము యూరోపునందేగాదు; భారతదేశమున వ్రాసిన గొన్ని చరిత్రలలోను గలదు. ఈవ్రాత యెంత హాస్యాస్పదమైనది? అలెగ్జాండరు కాలమున చీనాదేశము ప్రచండమైన సామ్రాజ్యము. దానివై పాతఁడు దిరిగి చూడనేలేదు. అతఁడు భారతమున ప్రవేశించెను. కాని- మగధదేశమునఱకైనను జయించికొనుచు రాలేదు. తాను భారతదేశము నంతయు జయింతునని యాతఁడు నమ్మెను. కాని, యా విశ్వాస మంతయు ముక్కలు చెక్కలెట్లయ్యెనో యింతవఱకు వర్ణించికొని వచ్చితిమిగాదా! అలెగ్జాండరు పరాక్రమవంతుడు గావచ్చును. విజేత గావచ్చును. కాని జగజ్జేతకాదు; భారత విజేత అసలే కాలేదు. మఱి యిట్టివాఁడు “జయించుట కింక యేదేశమును మిగులలేదే” యని అన్నట్లు వారు వ్రాయుట కేవల కల్పన. అతఁడు భారతమునందు జయించినది యొకానొక చిఱుమూల మాత్రమే! ఆ భాగములుగూడ వెంటనే దిరుగఁబడినవి. కనుక గ్రీకుచక్రవర్తి “భారతదేశము నంతయు నేను జయింపలేదే! నా జీవితమంతయు ప్రగల్భమయ్యెనే!” యనిమాత్రము బాధపడియుండును. “గోమాంతకే” యనెడు కావ్యమునం దిట్లున్నది:

శ్లో॥ అన్య కుణాచా అసో సికందరు పరంతు భారత జేతా నా
అంగణ హి నాతయేఁ దేఖలేఁ కళలాహినా కుణా కుణా॥

వేయి సికందరు శాహులు.

గొప్పవారి నొకరితో నొకరినిఁ బోల్చుటయే కష్టము. ఎవరి వెల వారిదే! కాని అట్లుబోల్చి చూపుటాక దురభ్యాసముగ ప్రచారములోనికి వచ్చినది. ఈ యాచారము నారంభించినవారు బాళ్ళాత్య చారిత్రకులే! వారణాస్థాండురును 'The great' అని సమ్మానించిరి. ఆతని ప్రతిద్వంద్యులైన చంద్రగుప్తుని పేరుఁగూడ నెత్తలేదు ఇది చంద్రగుప్తుని కవమానముగదా! నిజమునకుఁ జూచినచో నొక చంద్రగుప్తుఁడు వేయి సికందరుల వంటివాఁడు. సికందరు శాహికి వెన్ను బలమున్నది. అంతకుముందే యాతనితండ్రి గొప్ప సామ్రాజ్యమును సంపాదించిపెట్టెను. దానిసహాయముతో నాతఁడు - గ్రీకు సామ్రాజ్యమును నిర్మించెను. చంద్రగుప్తున కట్టి యనుకూలము లేదు. ఆతనికిడ నొకసైనికుఁడును లేడు. తండ్రి దేశ బహిష్కృతునిఁ గావించెను. ఆతనికి సహాయకుఁ డొక్కఁడే! ఆర్య చాణక్యుఁడు. వీ రిద్వరును శూన్యములోనుండి యొక మహాస్పృష్టి నొసర్చిరి. సైన్యమును సమకూర్చికొనిరి. సెల్యూకస్ వంటివాని నోడించిరి. సికందరు పాలించిన సామ్రాజ్యమునకంటెను - గొప్ప సామ్రాజ్యమును బాలించిరి. భారత చరిత్రయందుఁ దమ నామములను స్వర్ణాక్షరములతో లిఖించిరి. ఒకచంద్రగుప్తుఁడు వేయిసికందరు శాహులకు సాటిగాదా? అతని జీవితము భారతచరిత్రలో నొక స్వర్ణ పత్రము గాదా?

తప్పక యెనది.

యవనాంతకుడు : పుష్యమిత్రుడు.

చంద్రగుప్త మౌర్యుడు క్రీస్తునకు ముందు 298 వ సం॥న మరణించెను.

అతని యనంతరము సింహాసనము నెక్కినవాడు బిందుసారుడు. ఇతఁ డాతని సుతుడు. ఇతఁడును మహా పరాక్రముడు. “అమిత ఘాతకుడ” ని యితనికి బిరుదుగద్దు. చంద్రగుప్తుని యనంతరమును జాణక్యుడు మహామాత్యుడుగ నుండెను. ఇతని సాయమున బిందుసారుడు - తండ్రి దృష్టిలోనుంచికొన్న సూక్ష్మమును గొనసాగింప మొదలు పెట్టెను. చంద్రగుప్తుని యాదర్శ మేదో ముందే జెప్పితిమి. భారతదేశము నేకచ్ఛత్రమునకుఁ దెచ్చుట. అతని జీవితమున నీ యాదర్శములో నర్థభాగమే సాధితమైనది చంద్రగుప్తుని కాలముననే స్లేచ్చులు వెనుక నెట్టబడిరి. భారత మంతయు స్వతంత్ర మయ్యెను. ఉత్తరభారతమున నేకచ్ఛత్ర సామ్రాజ్య మేర్పడెను. కాని - అతని యాదర్శ మంతే గాదు. భారతదేశమంతయు నొకనీడక్రిందికి రావలెనని యాతఁడు గాంక్షించెను. దక్షిణ భారతమునుగూడ నాతఁడు జయింపఁ దలంచెను. ఈ పని పూర్తిగాలేదు.

దక్షిణభారతమందు నాడు వేలు వేలు రాజ్యములుండెను. అవి ప్రాచీనములు. స్వతంత్రములు. ఇతరుల

దాడి వారిని బాధింపలేదు. ప్లేచ్చులు వారిని గన్నెత్తి చూడలేదు. కాని భారతమంతయు నొకరాష్ట్ర మగుటలో నున్న శాంతి - విభిన్న రాజ్యములుగ నుండుటలో లేదని చంద్రగుప్త చాణక్యులు గ్రహించిరి. కాని యా యాదర్శమును సాధించుటకుముందే చంద్రగుప్తుడు మరణించినాడు.

బిందుసారుడు దక్షిణముపై నెత్తెను. అతడు జతుర్విధోపాయ చతురుడు. దక్షిణమున ననేక రాజు లాతని యానతిని శిరములఁ దాల్చిరి. పూర్వ, పశ్చిమ సముద్రముల మధ్యనున్న రాజ్యములు సుమారు పదునేడు బిందుసారుని రాజ్యమున విలీనము లైపోయెను. చంద్రగుప్త చాణక్యుల కలలు సత్యమొనర్చుటకై బిందుసారుఁ డెంతయో గష్ట పడెను. ఇది యాతడు సాధించిన గొప్ప విజయము. ప్రయాణములకే యనుకూలములు లేని యా కాలమున నింతటి విజయమును సాధించుట యాశ్చర్యములలో నాశ్చర్యము.

లోకమందు యింత సైనికబలమున్న సామ్రాజ్యములేదు;
గ్రీకులకుఁగూడ నంత బలము లేదు.

చాణక్యుఁ డనుసరించిన రాజనీతి నియమములు చాల గొప్పవి. అతఁ డేర్పాటు జేసిన పద్ధతులు ప్రజల కెంతయో క్షేమకరములు. జను లా రాజ్య పద్ధతి నెంతయో బ్రశంసించిరి. అశోకుఁడు బౌద్ధుడుగ మారిన యనంతరముగూడ - సుమారు నూరువర్షములు మౌర్యసామ్రాజ్యముపైకి దండెత్తి వచ్చిన దిట్ట లేదు. ఆ సామ్రాజ్యమయొక్క భూమార్గములు, సముద్రమార్గములు - వీనియం దేశత్రువులుగూడ

బ్రవేశించి యుషద్రవము గలిగింప వీలులేకుండెను. చాణక్యు లేర్పఱచిన యాచారము లంత పటిష్ఠములు.

పుణ్యశ్లోకుః డశోకుః డు.

చక్రవర్తియైన బిందుసారుడు క్రీ॥ పూ॥ 273 వ సం॥న కాలగతిఁ జెందెను. అతని సింహాసనముపై నశోకుఁడు గూర్చు న్నాఁడు. అతనికిన్న పెద్దవారు సోదరు లుండిరి. వారిని దొలఁగించి యాతఁ డధివసించెను. భారతేతిహాసమునందు మాత్రమేగాదు; లోకముయొక్క యితిహాసమునందుగూడ “అశోకుఁడు పుణ్యశ్లోకుఁడ”న్న కీర్తి యాతని శొక్కనికే దక్కినది. కాని - యతని జీవితము మాత్రము ఇతిహాసమున స్వర్ణపత్రములలో నొకటిగా లేకపోయినది. కారణమేమనఁగా - నీ గ్రంథము మొదటనే యొక నరపాలుఁడు గొప్పవాఁడనుటకు మా యంచనాలేమో నిర్ణయించి మనవిఁజేసితిమి.

అశోకుఁడు బౌద్ధమతానుసారియైనాఁడు. అతఁ డా మతమును స్వీకరించిన వెనుక దాని మూలసూత్రములైన యహింస మొదలగు వానికి విపరీతముగ ప్రాధాన్యము నొసఁ గెను. దాని పరిణామములు పరమ దుష్టములై - భారతదేశ రాజకీయములపై - వారి స్వాతంత్ర్యములపై - వారి సామ్రాజ్యముపై బ్రతిఘటించినవి. ఈలోపము అశోకునియందు మాత్రమే గాదు; ముఖ్యముగ బౌద్ధమతముయొక్క మూల సూత్రములలో; బ్రవృత్తులలోనే యుఁగియున్నది.

“ నమో భగవతే బుద్ధాయ ”

బౌద్ధమతమును గుఱించి విమర్శించుటకు ముందు పాఠకుల సీ విషయములు జక్కఁగా జ్ఞాపక ముంచికొనవలయునని మనవి జేయుచున్నాను. లేకున్నచో - నా వాదమును వారస్తవ్యస్తముగ నర్థము జేసికొను ప్రమాదముగలదు. “బౌద్ధమతముపై నాకు, గొప్ప యాదర మున్నది. భారతేతిహాసమున గొన్ని యుత్తుంగములైన శిఖరములు గలవు. ఆ శిఖరముల కాంతులు జగత్తునే విభ్రాంతి పరచునవి. అట్టి గగనచుంబిశిఖరములలో నొక శిఖరమే బుద్ధభగవానుఁడు.” ఇట్టి యాదరమును భగవంతునిపైఁ గలిగి యాతని శిష్యునివలె సమీపమునఁ గూర్చుని యా భగవానుని గొన్ని ప్రశ్న లడుగ నిచ్చయున్నది. ఆ ప్రస్థావనకుముందు “నమో భగవతే బుద్ధాయ” యని మనసార నా మహానుభావునకు నమస్కరింతును, వారు జన్మించుటచే హిందూ దేశము బవిత్రమైనది. బుద్ధభగవానుని శ్రీ మహావిష్ణువుయొక్క తొమ్మిదవ యవతారముగ ననుభవజ్ఞులు గుర్తించిరి.

బౌద్ధధర్మము భారతదేశమున నామావశేష

మగుటకుఁ గారణమేమి ?

అశోకునికి ముందు 300 వర్షములవఱకును బౌద్ధమతము మగధదేశము పరిసర ప్రాంతములందు మాత్రమే వ్యాపించెను. ఆ ప్రాంతములందే యక్కడక్కడ నుపదేశింపఁ బడుచుండెను. ఆ దినములలో నాని ప్రచారమనఁగా హృదయ పరివర్తనము మాత్రమే. అందుచే

దాని ప్రసారము మందముగనే జరిగినది. సికందరు సెల్యూకసుల కాలములవరకును “పంచనద - గాంధార” ప్రభృత ప్రాంతములలో దాని పేరుగూడ వ్యాపింపలేదు. ఈ విషయ మింతకుముందే దెప్పితిమి. గ్రీకుల కా మతముయొక్క యూసే తెలియదు. చాలమంది చరిత్రకారులు బౌద్ధమతము వేదముల ప్రామాణ్యము నాక్షేపించెననియు, నిరీశ్వరవాద మనియు, నందువలన నా కాలమునందలి వైదికధర్మము యులైన జనులు దానిని బ్రబలముగ విరోధించిననియు విశ్వ సింతురు. ఇంతవరకును సామాన్యజను లట్లే నమ్ముచు వచ్చిరి. కాని ఇది సత్యముగాదు. గౌతమబుద్ధుడు వేదనిందకుఁడనుట పరిహాసభాజనము. అట్లే నిరీశ్వరవాదమునకు, శూన్యవాదము నకు నతఁడే మూలపురుషుఁ డనుటయు ససత్యము. బుద్ధభగ వానుని జన్మకు ముందే- భారతదేశమున నవైదికములు, నిరీశ్వరములునగు సంప్రదాయములు సుమారు యేబదిఁజుకుండి నవి. బౌద్ధ గ్రంథములనుబట్టిగూడ నీవిషయము తెలియును. బౌద్ధము వైదికమా? కాదా? యను చర్చ మేధావుల వాద వివాదములకు సంబంధించిన తార్కిక విషయము. ఇక హృదయ పరివర్తనాకార్య మందుమా - ఏమత మెవ్వనికి రుచించిన దానిలో వాఁడు జేరును. దీనితో నొరులకు లాభ నష్టములు రెండును లేవు. బుద్ధుని కాలమునుండి శంకరుని కాలమువఱకును బౌద్ధ మొకప్పుడును పట్టుచుని పది దినములు శాంతితో గడవినది లేదు. దానికెప్పుడును సంఘర్షణలే! శంకరుల మేధస్సుతో నది సంపూర్ణముగ తాడితమైపోయినది. కాని శంకరులకు ముందే వైదికధర్మాభిమానులైన విప్రులు,

క్షత్రియులు బౌద్ధధర్మములను, దాని పరిణామములను, వాని యనుయాయులను దీప్తముగ ద్వేషింప నారంభించిరి. ఈ ద్వేషములకుఁ గారణము తాత్వికములైన విషయములలోఁ గల భిన్నత గాదు. దానికి రాజకీయములైన కారణములే ప్రధానములు. అవి యేవో గొంత సంక్షేపముగ దెల్పుదును.

అశోకుఁడు వైదిక ధర్మముపై బౌద్ధధర్మమును
బలవంతముగ రుద్దెను.

అశోకుఁడు బౌద్ధమతమును స్వీకరించెనంటిని. వయస్సు గడచుకొలఁదియు నాతనికి బౌద్ధమతాభినివేశ మెక్కువై పోయినది. అంతవఱకును బౌద్ధమతవ్యాప్తి యుపదేశమూల కముగనే జరుగుచుండెను. దీనితో నాతనికిఁ దృప్తి గలుగ లేదు. రాజబలముతో నాతఁడు దానిని బ్రచారముసేయఁ దలఁచినాఁడు. వైదికధర్మానుసారము ముఖ్యములైన ధర్మములు గొన్ని గలవు. అవి బౌద్ధులకు నిషిద్ధములు. వారి మతము ననుసరించిన యతఁడు బౌద్ధుల కనిష్టములైన వైదిక ధర్మములను దండనార్హములని బ్రకటించెను. యజ్ఞ యాగములు హింసాప్రధానములని యశోకుఁడు దన సామ్రాజ్యమున వాని నాచరింపరాదని గతినముగ శాశించెను. వైదిక ధర్మమునకు యజ్ఞానుష్ఠాన మాదరశేంద్రము. వేదకాలము నుండియు యజ్ఞగోష్ఠులు వైదిక సంస్కృతికి వికాసస్థానములుగ నుండెను. ఇట్టి యజ్ఞముల నపరాధములని యశోకుఁడు హఠాత్తుగఁ బ్రకటించినాఁడు. అశోకుని సామ్రాజ్యమున నూటికి ఎనుబదిమంది బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు మొదలైన వైదిక ధర్మానుయాయులే యుండిరి. అశోకుని యీ ప్రకట

నము వారి మనస్సున కెంతయో బాధను గలిగించినది. వేటాడులుఁగూడ నపరాధ, మని యారాజు నిర్ణయించి నాఁడు. వైదిక ధర్మములలో క్షత్రియునకు వేట కర్తవ్యముగ నిర్ణయింపబడెను. లక్షలాది ప్రజలయొక్క ఆహారముగా ఉన్న చేపలు, కోళ్లు కూడ చంపుట అశోకుడు నిషేధించెను. ఇవియేకాక అరణ్యములలోనున్న హింసాపశువులను చంపుటకూడ నిషేధించెను. ఒకవైపి పని యొనర్చుచునే యాతఁడు పెద్దపెద్ద స్తంభములపై “సర్వధర్మములను సహిష్ణువులుగ మన్నింపవలెను. శ్రమణులను - బ్రాహ్మణులను గౌరవింపవలె”నని బ్రహ్మాండముగ జెక్కించినాఁడు. మరి - తా నెందు కట్లు బ్రవర్తింపలేదో! అంత గొప్ప చక్రవర్తికి దన మాటలకును - చేతలకును గల యీ విసంవాదిత్వము స్ఫురింపక పోవుట గొప్ప యాశ్చర్యము.

బౌద్ధమతము బోధించు నీ ధర్మములు భారతదేశము యొక్క సామాజిక జీవనమునకును- రాష్ట్రీయ శక్తికిని హాని గలిగించునని చాణక్యుఁ డెన్నడో యంచనా వేసినాఁడు. అశోకున కేబది సంవత్సరములకు ముందున్నవాఁడు చాణక్యుఁడు. ఈ ప్రమాదములను గమనించిన చాణక్యుఁడు దన యర్థశాస్త్రమునందు “సంసారమును వదలి భిక్షుకులై పోవు వారిపై” గొన్నినిబంధనలను విధించినాఁడు. “చిన్నవయస్సు నందున్న స్త్రీ తన తల్లిదండ్రులయొక్క, రాజుయొక్క అనుమతి లేనిదే సన్యసించుటనుగూర్చి చాణక్యుఁడు తీవ్రమైన యసమ్మతిని దెలిపెను. అట్లే పురుషుల విషయమునగూడ భార్యాపుత్రులకు జీవనోపాధి చూపనిదే సన్యసింపరాద”ని

నియమించెను. ఇట్టి వెన్ని విషయములనో చాణక్యులు సమాజ టేమమునకై జెప్పెను. కాని యశోకుని కాలమున నీ నియమముల నన్నింటిని సడలించినాడు. ఎవ్వరేగాని యెట్టి వయస్సులో నున్నను నిర్బాధముగ భిక్షుసంఘమునఁ జేరవచ్చునని-యాతఁడు శాసించెను. జనులు గుంపులు గుంపులుగ జేర నారంభించిరి. మఱి-యీ నిర్వాప్యపారుల కన్నవస్త్రములు! వారిని బోషించుట రాజు పరమ ధర్మముగ భావించెను. రాజశోశమునుండి లెక్కలేనంత ధనము బౌద్ధసన్యాసుల వెచ్చములక్రింద బోవుచుండెను. ఈపని యంతయు ధర్మమనెడి ముసుగుక్రింద నొనర్చినదే! కాని - యీ ధనమంతయు నెవ్వరిది? వైదికధర్మానుయాయులగు ప్రజలది. అశోకుని రాజ్యమున ననేకులు - వైదికధర్మానుయాయులే యని చెప్పితిమి. తమ ధనమంతయును దమకు విరుద్ధములైన లక్ష్యములకై ఖర్చుపెట్టబడుచుండుట యీ జనుల కసహ్యమైనది. వారిలో నతృప్తి ప్రబలెను. ఇది సహజమే!!

సామ్రాజ్యముయొక్క శత్రుబలమునకు మూలోచ్చేదనము.

అహింసాధర్మమున కశోకుఁ డొసఁగిన మితిమీరిన ప్రాధాన్యముచే సామాజిక జీవనమునకు - రాష్ట్ర జీవనమునకు యెంత దెబ్బ దగిలెనో! ముందే తెల్పితిమి. ఇంత కంటెను నపకారక విషయ మొకటి గలదా? “శత్రుబల మెల్లను హింసామయము. పాపకారక” మని యతఁడు విశ్వసించెను. అతని పాలికి ఔత్తరధర్మమే బనికీరానిదై పోయినది. పరాక్రమ ప్రదర్శన క్రమము అధర్మము. అందుకై యాతఁడు శత్రుత్వాగ మొనర్పవలె నని

బ్రేరేపించెను. సంసారముల వదలి యనేకులు భిక్షువులలో జేరి - విహారములలో విశ్రాంతి గైకొన జొచ్చిరి. దేశస్వాతంత్ర్యమును రక్షించుటకై - యాత్మార్పణ మొనర్చు మహావీరుని కంటెను - విహారములలో సోమరిపోతుగ నిద్రించు సన్యాసి పుణ్యవంతుడుగ - పూజార్హుడుగ గౌరవింపఁబడెను. అశోకుడు బ్రచారమొనర్చిన యిట్టి ప్రవృత్తులచే సామాన్యజనులలో శస్త్రధారణమందును, విక్రమ ప్రదర్శనము లందును - నాసక్తి తగ్గిపోజొచ్చెను. సైనికవృత్తి నవలంబించువాడు బాసిగ నెంచబడెను. తిండిపోతులైన బౌద్ధసన్యాసులు సమాజముల దిద్దు నేర్పుకాండ్రైరి.

అశోకుడు తాను దేశమున నెలకొల్పిన స్తంభములపై నీ వాక్యముల జెక్కించినాడు. “శస్త్ర విజయమున కన్నను - ధర్మవిజయము శ్రేష్ఠమైనది.” కాని - పాశవిక వృత్తులు జెరలాడు నీ యైహిక ప్రపంచమున నూటికి నూరు పాళ్ళు ధర్మవిజయము సాధ్యమేగాదు. మానవుడు సాత్త్వికుఁడగుట గొప్ప సిద్ధియే ! కాని - యది వైయ్యక్తికము. దీని నొక సమాజమునకే యన్వయించుట యపాయకరము. అమృతమును ద్రావిన మనుష్యుఁడమరుఁడగును. కాని యాయమృతము సిద్ధించు తెల్లు ? అది యంగడిలో నమ్ము పదార్థము గాదు.

అశోకుడు శస్త్రబలమును బరిత్యజించె నంటిని. అశోకుడు ధర్మవిజయము గొప్పదను నీ సూక్తిని దనరాజ్యమున గ్రామ గ్రామమునందును వెల్లడించెను. పరరాజ్యములలోఁ గూడ నాతఁ డీ ధర్మభేరిని జాటింపఁ జేసెను. అతనికి సాధన

సామగ్రి సంపూర్తిగ నుండినది. ఎందరో ధర్మోపదేశకులు-
 దూరదూర దేశములకు వెళ్ళి - యా ధర్మమును బ్రచార
 మొనర్చిరి. కాని యా యైహిక ప్రపంచమున - బరిపూర్ణ
 ముగ ధర్మవిషయ మేనాటికినీ నశక్యమే! తొలినాళ్ళలో
 నశోకుఁడు సింహాసనమును శస్త్రబలముచేతనే సాధించు
 కొనెను. దానిని స్థిరపరచికొన్నదియు సైన్యబలముచేతనే.
 అతఁడు సింహాసనమునకు వచ్చిన వెంటనే “ధర్మబలమే
 ప్రధానము”ని యీ విహార మా విహారమని దిరుగుచున్నచో
 నశోకుఁడు చక్రవర్తియై యైయుండఁడు. భారతదేశమునకుఁ
 బ్రక్కప్రక్కలనే గ్రీకులు మొదలైన వా రుండిరి. అత్యంత
 హింసకులై - కేవల శస్త్రజీవులైన శకులు - హూణులు -
 కుషాణులు మొదలైనవారుండిరి. వారికి భారత చతురంగ
 సేనను జూచిన భయము. అది సర్వత్ర జయశీలమని వా
 రెఱుంగుదురు. అశోకుని కాలమునకు ముందును - నతని కాల
 మునను వా రీ దేశముపై దండెత్తిరాకుండుటకు గారణము
 శస్త్రసజ్జితమైయున్న సైన్యబలమే! కాని - యశోకుఁడు
 దయారుచేసిన భిక్షువులను జూచికాదు. అశోకుని యనంతర
 మాతని రాజ్యము చిన్నా భిన్నమై పోయినది. చంద్రగుప్త
 చాణక్యు లెంతో కష్టపడి సంపాదించిన ఘనవిజయము అశో
 కుని సన్యస్తశస్త్రమునకుఁ బలియై పోయినది.

ఈ చర్చ యిక్కడ సంక్షిప్తముగానే ముగింతును.
 కారణము స్థలాభావము. విశేషముల నెఱుంగగోరువారు నా
 రచించిన “సన్యస్త ఖడ్గమును” నాటకమును జూడవచ్చును.

బుద్ధుని యుపదేశములతో నారంభమైన యీ లోటును దురదృష్టవశమున భారతదేశ మెంతఘోరముగ ననుభవించినదన్నసంగతి - దానిలో విపులముగ వ్రాయఁ బడినది. ఇట్టి భయంకరమైన ప్రచారముపై వైదికధర్మాను యాయులు గత్తిఁ గట్టకుందురా!

బౌద్ధధర్మముయొక్క చర్చగాదు, మఱి - దాని

రాజకీయ పరిణామముయొక్క చర్చ.

మే మిపుడు వైదిక - బౌద్ధ ధర్మములలోని తత్వము లలో దర తమ విచార మొనర్చుటలేదు. అట్లే యజ్ఞ యాగ ములు - సన్యాసములు మొదలగు నాచారములకుఁ బార తాకిక దృష్టిలో వెల యేదియనియు నిర్ణయించుటలేదు. ఐహిక దృష్టితోఁగూడ నీ తత్వములకు వెలయెంతయని సమ గ్రముగ విశ్లేషించుటయు లేదు. వారి యా తత్వములలో నేటి దేశ కాల పరిస్థితుల ననుసరించి యేవి విశ్వాసార్హము లనియే మా విమర్శనము. ఈ విషయమునందుఁగూడ మాకు బొత్తిగా సభినివేశము లేదు. మఱి- మాకిపుడు చర్చనీ యాంశము- యే యే కాలమునందు బౌద్ధము మొదలైన ధర్మ ములు- వాని యనుయాయులు మొదలగువానితో నే యే విపరిణామములు భారత సామాజిక జీవనమున బ్రతిఫలించినవి- భారత సామాజిక జీవనము నెట్లు మార్చినది పినుటమాత్రమే.

అశోకుని మృత్యువు తరువాత

విశ్వధర్మమును మనస్సునం దుంచుకొని లోక కళ్యాణార్థమై శ్రమించిన పుణ్యశ్లోకుఁ డశోకుఁడు-క్రీస్తు పూర్వము 232 వ ప్రాంతములలో గతించెను.

యితని యంతమే మౌర్య సామ్రాజ్యముయొక్క యంతమునకు శ్రీకారమైనది.

అశోక చక్రవర్తి సుమారు రిరువదియైదు సంవత్సరములు తను- మనోధనములను బౌద్ధప్రచారమునకై వినియోగించెను. అతని యనంతరము సింహాసనమెక్కినవారు నికరమైన బౌద్ధులు. శత్రుబలమును నమ్మనివారు, దుర్బలులు. దీనితో సుమారు రేబది పర్వములనుండి పటిష్ఠమై వచ్చిన సామ్రాజ్య శత్రుబలముపేక్షితమై పోయినది. బలసన్నద్ధమై- వాయవ్య పర్వతప్రాంతములందున్న సామ్రాజ్య సైన్యము- అహింసా ప్రచారముతో విశకలితమై, అనుత్సాహదగ్ధమై పోయినది. భారతమునకు పొరుగుభాగములందే శత్రువులు గాచుకొని యుండిరి. అశోకుని యనంతరము ముప్పది పర్వములకు భారతముపై మఱిల వారి దాడి యారంభమయ్యెను.

“బ్యాక్టీరియన్” అను గ్రీకురాజుయొక్క దాడి

చంద్రగుప్తుడు సెల్యూకసును బరాధవించి క్రీ॥ పూ॥ 315 వ ప్రాంతములలో గ్రీకులను హిందూకుశ పర్వతములను దాటిపోవునట్లునర్చెను. హిందూకుశ పర్వతముల నానుకొని యే ‘బ్యాక్టీరియా’ యను ప్రాంతము లున్నవి. వానికి రాజైన సెల్యూకస్ గ్రీకు సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను. ఈ గ్రీకులు స్వతంత్రులుగదా! వీరికిని యూరోపియను గ్రీకులకును నడుమ నెంతయో దూరముండెను. అందుచే కాలక్రమమున వారి స్నేహబాంధవ్యములు దెగిపోయెను. స్వల్పముగా వైరములు గూడనుండెను. ‘బ్యాక్టీరియా’లోనున్న గ్రీకులను ఆసియాగ్రీకు

లనుచుండిరి. “సికందరు శాహి” యున్నపుడు శౌర్యసాహ సములుగల గ్రీకుజాతి - కొంత కాలమునకు బలహీనముగ మారిపోజొచ్చినది. వారిలో శౌర్య మెంతయో తగ్గెను. కాని వారిలో నొక్క గుణముమాత్రము బోలేదు. సికందరు శాహి భారతమును జయింప బ్రతిష్ఠ యొనర్చెనుగాదా! ఆ యాదర్శమును బూర్తి యొనరింపవలెననుకోర్కె వారికిగద్దు. మౌర్యసామ్రాజ్యముయొక్క శత్రుశక్తిని యహింసా ప్రచారమును జంఝావత మార్చివేసినది. అందుచే ఆసియా గ్రీకులలో భారతమును జయింపవలెనను నాశ మటల మొల కెత్తెను. “డెమేట్రీయస్” యను గ్రీకు చక్రవర్తి హిందూ కుశములను దాటి భారతముపైకి వచ్చినాడు. భారత దేశమున కెదిరించు శక్తి యేదీ? అతడు కాంభోజ - గాంధార ప్రాంతములను సులభముగ దాటి సింధునది నుత్తరించెను “పంచ నదమును” వాస్తవమునర్చికొని మగధపై నాతడు నడచెను. “పాటలీపుత్రమును జయించి భారతదేశ సార్వభౌముడ నౌదు నన్న యలెగ్జాండరుయొక్క కలను నేడు సాధించి తీరెదమ”ను విజయ ఘోషలు గ్రీకుసైన్యములో జెలరేగినవి.

పంచనదాదిక భారతీయులకు యింతలో నెట్లు

వీరవృత్తి మాయమయ్యెను?

నూరువర్షములకు ముందు గ్రీకులెత్తివచ్చినప్పుడు ఆ గణతంత్ర రాజ్యము లడుగడుగునను నిలచి యుద్ధము లొనర్చెను. ప్రజలు ద్రిక్తులై గ్రీకుల మార్గములను తీక్షణముగా మరకట్టిరి. అలెగ్జాండరున కీ భూమిని జయించుట దుర్భర

మనిపించెను. ఇట్టి జాతి నాటి గ్రీకులకంటెను పరాక్రమమున నల్పులైన “బ్యాక్టీరియన్” గ్రీకుల కెట్లు తెలివొసంగినది? అడుగడుగునను యుద్ధము లొనర్చు భారతీయుల విక్రమము నకు- సికందరు- సెల్యూకసులు - జకితులై అడుగు పెట్టలేక పోయిరిగదా? ఈనాఁడు “డెమేట్రీయస్” అయోధ్యా ప్రాసాదములలో సుఖముగ నిద్రించుచున్నాఁడు.

అశోకుఁడు బౌద్ధుఁడైన నలుబది సంవత్సరములకే “డెమేట్రీయస్” దండెత్తివచ్చెను. మఱి యింతలోపల నగ్ని నైనను పుడిసిలింతు మను పంచనద ప్రాంతీయుల వీరవృత్తి యొక్కడ జోయినది? వారి వీరవృత్తిని మూలమట్టముగ నణచివేసిన సంఘటన మేదియు జరగినట్లు ఐతిహాసిక ప్రమాణములు లేవు.

సెల్యూకస్ పైన్యముల కంటెను - డెమేట్రీయస్” సేనావారములు విక్రమముగలవియా? కావున, తమ కంటెను దమపూర్వులే యధిక తేజస్సంపన్నులని “బ్యాక్టీరియన్” గ్రీకులే యొప్పుకొనుచుండిరి. మఱి భారతదేశ మోడిపోవుటకుఁ గారణము? భారతక్షత్రియులలోఁ గలిగిన వీరతాహాసమే.

సికందరు క్రీ॥ పూ॥ 327 ప్రాంతములలో భారతముపై దాడి వెట్టెను “డెమేట్రీయస్” దాదాపు క్రీ॥ పూ॥ 200 ప్రాంతములలో భారతదేశముపై కెత్తివచ్చినాఁడు. ఈ నడిమి కాలమున భారతీయుల వీరవృత్తిని సమూలనాశన మొనర్చుటకై జరగిన సన్నివేశ మొక్కటే! అది యశోకుని ‘యహింసా ప్రచారము.’ అశోకుఁడు బౌద్ధధర్మమును స్వీక

రించిన పిదప తన సింహాసనాధికారమును దోడు చేసికొని
బౌద్ధధర్మమును వ్యాపింపఁ జేయ మొదలుపెట్టెను. ఆ ప్రచారము
బ్రహ్మాండముగ జరిగినది. ఇంతకన్నను మఱియొక యైతి
హాసిక ఘటన యా మధ్యకాలమున జరిగినదే లేదు.

ACC NO. 10379
అలెగ్జాండరు కాలమున భారతీయుల మనోవృత్తి.

డెమేట్రీయస్ కాలమున భారతీయుల మనోవృత్తి.

సికందరు కాలమున కాంభోజ, గాంధార, పంచనద
ములలో బౌద్ధమతముయొక్క ప్రచారమే లేదంటిని. ఆనాటి
జనులు వైదికధర్మావలంబులు, వీరోపాసకులు. ఊత్ర
వృత్తి నభిమానించు యశాధేయము మొదలైన గణతంత్ర
రాజ్యములవంటివి యానాఁడు వెలింగెను. వారు ముఖ్యముగ
నాయుధ జీవులు, నాగరకులు, సుసంస్కృతులు. అవసరము
వచ్చినపుడు ఊత్రీయులేగాక సమస్తవర్ణములును గత్తివట్టు
చుండెను. స్త్రీలుగూడ యుద్ధము లొనర్చుచుండిరి. శత్రు
ధారణము వారి జీవితములలో నొక భాగము. శత్రువు లెత్తి
వచ్చినపుడు స్త్రీ పురుషు లిద్వరును ఖడ్గమును బట్టెడువారు.
దుర్దైవవశమున నోడిపోయినప్పుడు స్త్రీలు వారి శిశువులతోఁ
గూడ నగ్నిప్రళయమందు లీనమై పోవుచుండిరి. ఈ విష
యము లన్నియు నింతకుముందే దెల్పితిమి. ఆనాటి ఊత్ర
వృత్తిని గుఱించి- చాణక్యుఁ డన్న ఈ క్రింది మాట లెంతో
తేజస్సు గలవి. 2250 95U

అర్థ శాస్త్ర మార్య చాణక్యుల రాజకీయములకు
లక్షణ గ్రంథ మంటిని. చంద్రగుప్తుఁడు బరిపాలనా విషయ

మున తు॥ చ॥ తప్పక యనుసరించిన గ్రంథ మదే! ఆ చాణక్య
లేమనుచున్నారో జూడుడు :

“అమర్యాద ప్రవృత్తేన శత్రుభిః సంగరే కృతే
సర్వేవర్ణాశ్చ దృశ్యేయః శత్రువంతో యుధిష్ఠిర !

వైదిక ధర్మానుయాయుల పరంపర యిదే! అవసరము
వచ్చినపుడు బ్రాహ్మణుడు మొదలైన నాగరికులుగూడ
యుద్ధములకుఁ దొలఁగి నిలువలేదు. సామ్రాజ్యమునందలి
మహాసైన్యములు శత్రువులపై నుటుకుటకు రణభూమియందు
సన్నద్ధులైనపుడు రాజులు సైన్యముల సంబోధించి యిట్లు
పలుకవలెనట !

“వేదేష్వ ప్యనుశ్రూయతే! సమాప్త దక్షిణానాం యజ్ఞానా
మవభృథ స్నానేషు యా సా గతిః శూరాణా మితి॥ క్షిణేన తా
మ ప్యతియాంతి శూరాః ప్రాణాన్ సుయుద్ధేషు పరిత్యజంతి,
తుల్యభోగోస్మి భవద్భిస్సహ॥ భోగ్య మిదం రాజ్యం॥ పరాన్
హంతవ్యం॥”

“యజ్ఞములచేతఁగలుగు సద్గతి శూరులకు రణాంగ
ణమున లభించును. న్యాయమైన యుద్ధమునఁ బోరి ప్రాణా
ర్పణ మొనర్చు వీరులకు స్వర్గము తక్షణమే - ప్రాప్తించును.
ఈ రాజ్యము నావలెనే మీరును - నింతవరకు దీని ననుభ
వించితిరి. వెనుకకు జంకకుడు; శత్రువులపైఁబడుడు.” ఉత్తేజ
కరములైన నిట్టి వాక్యములతోనే సెల్యూకస్ పైకి నడపుచున్న
దన సైన్యములకుఁగూడ చంద్రగుప్తుఁ డుత్సాహమును
గలుగ జేసెనేమో? ఎవ్వారి కెరుక. ఆకామకులై - దురి

తమున కొడిగట్టి - పరులు మనపై నెత్తినపుడు స్వరక్షణార్థమై జరుపు యుద్ధములను - వైదికులు హింస యనలేదు. దానిని వారు ధర్మయుద్ధమని పిలిచిరి.

“పరితాణాయ సాధూనాం! వినాశాయ చ దుష్టుతాం!”
యనునది వారి విజయఘోష.

సికందరు దేశముపై దండెత్తి వచ్చినపుడు- ఇట్టి ధర్మ యుద్ధము జరుగఁబోవుచున్నదనియు- భారతీయులు వీరశ్రీని బ్రదర్శింపవలసినదనియు- దేశము నలుమూలల బ్రహ్మాండ ముగ బ్రచారములు సాగెను. ఇట్టి ప్రచారకులను కొందరను బట్టి సికంద రురితీసెననిగూడ లోగడ చెప్పితిమి. ఆ ధర్మ యుద్ధములలోఁ గొందరు వైదిక విప్రులుఁగూడ- బాల్గానిరి.

ఇట్లు- విక్రమముచే దొణికిసలాడు చంద్రగుప్త చాణ క్యుల పై న్యము- యవనాధిపుని హిందూకుశ పర్వతముల దాటిపోదొలినది. వారంతతో నిద్రఁబోలేదు. భారతదేశము నందేగాక ప్రపంచమందంతటిలో బలవత్తరమైన సైన్య శక్తిని సమకూర్చుటకు సన్నాహములు సంతత మొనర్చు చుండిరి. భారతపై నికుల విక్రమము, గ్రీకులనుఁ గలఁచివేసెను. అందుకే దాదాపు క్రీ॥ పూ 125 సంవత్సరముల ప్రాంతము వరకును- ఏరు- యీ దేశమువైపు గనుదిప్పి చూడనేలేదు. అనగా నశోకుఁడు వీరవృత్తి నాదరించుచు వైదికధర్మాను యాయుయై యున్నంతవరకన్న మాట! దాదాపు క్రీ॥ పూ 252 వ సం॥ ము వరకును హిందూకుశ పర్వతముల కావల నున్న గ్రీకులు- భారతదేశమున్న భయపడుచుండిరి.

కాని యశోకుండు బౌద్ధధర్మమును స్వీకరించినవెంటనే యీ సమస్తములైన రాష్ట్రీయగుణములు జనులలో హఠాత్తుగ మాయమయ్యెను. గౌతమబుద్ధుండు దనకు సంసారమునందరుచి జనించినదే తడవు శాక్యరాజ్యమును వదలి భిక్షువై పోయెను. అట్లే యశోకుండును బౌద్ధధర్మావిష్టుడై సంతనే సామ్రాజ్యమును వదలి భిక్షువై పోయి-బౌద్ధమతమును బచారము చేయుచున్నచో-భారతీయుల రాష్ట్రధర్మమున కింత దెబ్బ యగిలి యుండెడిదిగాదు. అశోకుని త్యాగములకును నది యొకపిడిగల్లుగ నుండియుండును. కాని చచ్చునటకు నశోకుండు సింహాసనమును వదలలేదు. రాజ్యమునంతయు నాతడు బౌద్ధమత ప్రచారకుల మతముగ మార్చివేసెను. రాజ్యమునకు వాయవ్య ప్రాంతములలో నాతడు “ధర్మ విజయమే శత్రు విజయమునకన్నను శ్రేష్ఠమైనది”; “అగ్రోధమున గ్రోధమునుజయింపవలెను”; “అహింసాపరమోధర్మః”; “మా హింస్యాత్ సర్వభూతాని” ఇత్యాది వాక్యములను పెద్ద పెద్ద స్తంభములపై జెక్కించినాడు. ఇవి యన్నియును వైదికధర్మములే! దేశకాల పాత్రముల ననుసరించి హిత కారకములే! కాని బౌద్ధమతమున నా వివేకము బోయినది. సమాజమునకే యీ సూత్రముల నన్వయింప మొదలుపెట్టిరి. బౌద్ధ భిక్షువులు రాజకోశములందలి ధనముల దినుచు దేశముల దిరిగి శత్రుబలము పాపముని ప్రచారము చేయసాగిరి. అశోకుని సామ్రాజ్యమున “రజ్జుకులు” “ధర్మమహామాత్రులు” “ప్రాంతీయాధికారులు” అనెడి పదవులుండెడివి. వీరిచే ఆయా ప్రాంతములయందు అశోకుని ఆజ్ఞ ప్రకారము బౌద్ధ

మత ప్రచారమును, ఆ ధర్మము నాచరించుటకు ప్రోత్సాహమును చేయవలసి వచ్చుచుండెడిది ఈ పదవులకు బాధ్యతే నియమింపబడిరి. బాధ్య భిక్షువుల కీ ప్రోత్సాహము లభించినది. గాంధార పంచనదాది క్షేత్రములలో కేవలము నాగరకులందేగాక సైనికులలోగూడ బాధ్యధర్మ ప్రచారము సాగెను. దీనితో సైనికులకు వీరగుణమునం దాసక్తి మందగించినది. ఇటువది వర్షములు వీరవృత్తి నిరోధకము, అరాష్ట్రీయమునైన ఇట్టి ప్రచారమును సాగించి యశోకుడు మరణించెను. అతని పిదప సింహాసనముపై దుర్బలు లెక్కిరి. వారును బాధ్యులే ! చంద్రగుప్త చాణక్య లెంతో కష్టపడి సాధించిన రాష్ట్రీయభావ మశోకుని యుపేక్షతో నిర్దళితమై పోయెను. కోట - క్రొత్తడము లుపేక్షింపబడెను.

సారాంశము

బాధ్యులు శస్త్రబలమును నిందించిరి. జనుల స్వాతంత్ర్యమును, బుద్ధి నరికట్టిరి. వీరవృత్తి నుపేక్షించిరి. అహింస నతిరేకముగఁ బ్రచారమొనర్చిరి. ఆ ప్రచారమునకు రాజేతన సర్వబలములతో చేయూత నొసఁగెను. దేశమెల్ల బాధ్య మతములుగ మారెను. సైనికులు బాధ్యభిక్షువులైనచో జనులు, వారిని సేవింపవలెనని యాదేశములు సాగినవి. ఈ ప్రచారములు వాయవ్యదిశలో నెక్కువగ సాగెను. దీనితో సైనికులు పూర్వహరచనాచమత్కారములు మఱచి పోయిరి. వీరహుంకారముల నేమిరి. అందుచే “ డెమేట్రీయన్ ” నడపిన గ్రీకు సైన్యములు హిందూకుశములను దాటి మగధదేశమువై పు నడచెను.

సామ్రాజ్యాధికారము లన్నియు - బౌద్ధులచేతియందే యుండినవి. పాగ్లీయ సామంతులు వారు, న్యాయాధిపులు వారు, కోశాధిపులు వారు. కాని - వీరిలో నెవ్వరును శత్రువులైన యవనుల నెదిరింప ముందుబడకుండిరి. భారత రాష్ట్రీయ భావమునకుఁ గలిగిన యవమానమునకై వారి కొక నిట్టూర్పును రాలేదు. నాటి మౌర్యరాజు బృహద్రథుఁడు. అతఁడు బౌద్ధుఁడు. అతఁడుగాని తన యింటికిఁ జిచ్చువెట్టఁ బూను కొన్న గ్రీకుల నదలింపఁ దలఁపలేదు.

‘ధమ్మపదము’లోఁ జెప్పిన ట్లక్రోధముతో క్రోధమును జయింపవలెనన్న సూక్తిని మనన మొనర్చికొనుచు గ్రీకులను దన మనస్సునందే జయించికొనుచు బృహద్రథుఁడు పగటికలలు గనుచుండెనేమో ?

వైదికులలోఁ గలిగిన రాష్ట్రీయ ప్రక్షోభము;

కళింగరాజు కారవేలుఁడు గ్రీకులపై నడచెను.

గ్రీకుల దాడితో బౌద్ధుల మనస్సులలో నేమియు గలవరము గలుగలేదని జెప్పితిమి. కాని - వైదికధర్మానుయాయులుమాత్రము హృదయములలో నమితముగ బాధపడిరి. మఱి దీనికిఁ బ్రతీకార మొనర్చు టెట్లు? వైదిక ధర్మము నుద్ధరించుటకుఁ బూనుకొన్న రాజ్య మేదియు నుత్తర భారతమున వారికిఁ గానరాలేదు. కాని - దక్షిణదేశమునఁ గళింగులును - ఆంధ్రులును విజృంభించిరి. ఈ రెండుదేశములును అశోకుఁడు మరణించిన వెనుక స్వతంత్రములై మౌర్య సామ్రాజ్యముయొక్క యధికారమును మన్నింపవయ్యెను.

కళింగులును, ఆంధ్రులును వైదికాభిమానులే! అందువల్లనే భారతరాష్ట్రాభిమానులు. ఈ రాజు లిర్వురును పరాక్రమవంతులు. గ్రీకురాజు మగధపై కెత్తివచ్చుచున్నాడనియు-బృహద్రథుఁడు వారి కేమియుఁ బ్రతీకార మొనర్పఁ దలఁపలేదనియు వారి చెవిసోకినది. ఈ సంగతి విని దక్షిణదేశమందలి వైదికధర్మానుయాయులై సప్రజలలోఁగూడ మహాసంక్షోభము చెలరేగెను. అపుడు కళింగరాజైన 'కారవేలుఁడు' సైన్యములను గూర్చికొని గ్రీకురాజుపై నడువ నిశ్చయించికొనెను.

యవనుల భయము

కారవేలుఁడు పెద్ద సైన్యములతో మొదలు మగధను జయించెను. జయించి - యయోధ్య సమీపమున యవనుల నెదిరించెను. భయంకరమైన యుద్ధము జరగెను. గ్రీకులకు జరిగిన నష్టములకు లెక్కలేదు. "డెమేట్రీయస్" అనుత్సాహ దగ్ధుఁడై సైన్యముల మఱలించికొని పంచనదములవైపు బరు విడిచినాడు.

రాజసూయ యజ్ఞము

యవనులను భారతీయులు భారత దేశపు సీమలఁ దాటఁ దరిమిరి. కారవేలుఁడు జయించిన ప్రదేశములలో సువ్యవస్థను నెలకొల్పుట కారని కవధి జిక్కలేదు. వెంటనే యాతఁడు కళింగమునకు మఱలవలసివచ్చెను. దానికిఁ గారణము కళింగమున రేగిన రాజకీయములు. కారవేలుఁడు మగధరాజును పదచ్యుతు నొనర్పలేదు. భారత స్వాతంత్ర్యము, సన్మానముల యొక్క రక్షణకై గ్రీకులపై సాధించిన విజయమునకు

జ్ఞాపకముగ కారవేలుండు రాజసూయ యాగమును సేయ మొదలు వెట్టినాడు. ఈ రాజసూయము రాష్ట్రీయ భావము నకు బ్రతీకము. ఇంతవఱకును నశోకుండు సమస్త యజ్ఞ యాగములను బలాత్కారముగ నిషేధించెను. ఈయేబది వర్షము లొక్క యజ్ఞమును దేశమున జరుగలేదు. ఆంధ్ర కళింగములలో వైదిక రాజ్యములు నెలకొన్నవి. మఱి వైదిక ధర్మముల పునరుజ్జీవనము జరిగినది. వైదిక ధర్మప్రతీకమైన రాజసూయ యాగము మహా వైభవముతో జరిగెను.

మఱి గ్రీకుల దాడి.

‘కారవేలుండు దక్షిణమునకు వెళ్ళిన సమయమును గని పెట్టి- కాంభోజ, గాంధారములలో పీఠముపెట్టిన గ్రీకులు మరల విజృంభించినారు. నేడు వారి నాయకుండు ‘మిన్యాండర్’. నాడుగూడ పంచసద ప్రాంతములలో గ్రీకుల నెవ్వరు నెదిరింపలేదు. వారందరు బౌద్ధులుగదా! ప్రతీకార శూన్యులు. మగధరాజుగూడ గ్రీకుల నేమియు ననఁ దలఁపలేదు.

భారతీయ బౌద్ధులకు భారత శత్రువులైన గ్రీకులపై సానుభూతి.

ప్రతీకారము చేయకపోవుటయేగాక - ‘మిన్యాండరు’ పై ననేక బౌద్ధులు సానుభూతినిఁగూడ జూపిరి. కారణ మేమనఁగా - ‘బౌద్ధమతమునందలి చాలావిషయములు నాకు నచ్చినవి నేనును అనతికాలములోనే బౌద్ధమతమును స్వీకరించెద’నని మిన్యాండరు చెప్పుచుండెడివాడు. అందుచే

గ్రీకులు వైదికులపైననే గత్తిగట్టినారని బాధలు భావించిరి. భారతదేశము నాక్రమించిన తరువాత గ్రీకులందఱు బాధులే యగుదురని వారు నమ్మిరి. అపుడు - స్వ, పర, రాష్ట్రభేద మేమున్నది? జాతి - రాష్ట్రము - వంశము వీనిపై బాధమునకుఁ గౌరవములేదు. కనుక గ్రీకులు బాధులకు సాయ మొనర్చుటకే వచ్చిరని బాధ భిక్షువులు జనులలోఁ బ్రచార మొనర్చిరి. వీరి యవివేకమును 'మిన్యాండరు' జక్కఁగా వాడుకొనెను. అతఁడు భారతముపైఁ దన దాడి బాధులను రక్షించుటకేయని ఘోషింపసాగెను. దుర్బలుఁడైన మగధ రాజును జయించి భారతీయ వైదికధర్మానుయాయులు మగధరాజ్యమును పాలించ ప్రయత్నించుచున్నారు. కాన వారలను నేను నాశనమొనర్చెదనని 'మిన్యాండరు' పలికిన పలుకులు. 'మిన్యాండరు' మరల పంచనదముల జయించి యయోధ్యవఱకు వచ్చెను. డేమేట్రీయన్ యొక్క జీవితంలో జరిగిన అనుభవములను బట్టి మరల అట్టి స్థితి తనకు పట్టకుండుటకు అతఁ డొక పనితనము నెఱపినాఁడు తాను జయించిన ప్రదేశములలో సంతయుఁ గన్నుగలిగి చక్కని ద్యవస్థను నెలకొల్పుచు వచ్చెను. అప్పుడపు డాతఁడు గ్రొత్త సైన్యములనుగూడ జేర్చుకొనుచు వచ్చెను. హతాత్తుగ నొకనాఁడు పాటలీపుత్రముపైఁ బడుట కాతఁడు సమయము నకై వేచియుండెను.

పాటలీపుత్రములో :

కళింగరాజైన 'కారవేలుఁడు' సంపాదించిన విజయముతో వైదికధర్మజ్యోతి యుత్తర భారతమున మరలఁ జిలు

వెలుగుల నెరప నారంభించినది. ఇంకొలో 'మిన్నాండరు' మగధపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాడన్నవార్త వ్యాపించెను. స్వదేశీయులైన బొద్ధులు గ్రీకులతోఁ జేయగలిపి - దేశమును నాశమొనర్పఁ జూచుచున్నారన్న సంగతియు వారి కవగతమైనది. గ్రీకు సామ్రాజ్యము భారతమున స్థాపింపబడినచో నిక - రాష్ట్రీయభావ పునరుద్ధరణము జరిగుట గలలోని వార్త. ఈ భావములు మనస్సులనుఁ గలచిన వేదమార్గాను యాయులు 'బృహద్రథుని' సింహాసనమునుండి తొలగించి చంద్రగు పునివంటి సమర్థుడైన మరియొకని మగధ సామ్రాజ్యమున కభిషేకింపఁ జూచుచుండిరి. బ్రహ్మాండమైన రాజకీయ క్రాంతి రహస్యముగ నుత్తర భారతమున సాగుచుండెను. కాని- దీనికి - నాయకుడైన నడపించువాఁడెవ్వఁడు? బృహద్రథు నోడించి- సింహాసనముపై నధిపతింపబడుటకు శక్తిగల మగవాఁడు?

పుష్యమిత్రుఁడు !

మగధరాజుకడ నొక యల్పసైన్యముండెను. అది పేరు నకు మాత్రమే. దానియందుఁ బుష్యమిత్రుఁ డొక సైనికోద్యోగి. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. వైదికధర్మాభిమాని. దేశస్వాతంత్ర్యమును నిలుపవలెనను నాకాంక్ష గలవాఁడు. నిష్కల శివభక్తుఁడు. ఈతనిది శుంగకులము. ఈతని శౌర్యాది గుణములు బృహద్రథునకుఁ బ్రీతి గలిగించినవేమో ! అందుచే- నతఁ డీతనిని సేనాపతి నొనర్చి గ్రీకులతోఁ బోరాఁ బంపెను. సేనాపతియైన వెంటనే పుష్యమిత్రుఁడు తీవ్రముగ సైనిక సన్నాహముల నొనర్చినాఁడు. రాజ్యమునందలి వైది

కుల కన్నులన్నియు నాతనిపైఁ బడినవి. ఇతఁడే దమ | కాంతి నాయకుఁడని వా రెన్నికొనిరి ఇతనికిన్నను - మగధసింహాస నము నెక్కుటకు యోగ్యుఁడు వారికిఁ దోపలేదు.

ఒక్కొక్కప్పు డీతిహాసమునందు “ఫలానుమేయాః ప్రారంభాః, సంస్కారాః ప్రా క్తనా ఇవ” అన్నట్లు జరగును.

అనేక సంఘటనలు దేశచరిత్రలోమాత్రము పైని కాళిదాసుమహాకవి యన్నట్లే జరగును. సాధారణముగ రాజ్య విస్లవములు రహస్యాత్మకములు. మగధలోని రాజ్యక్రాంతిని గుఱించి కొంత సంక్షేపముగ నింతకుముందే దెలిపితిని. పైని వర్ణించిన విషయమునుబట్టి పుష్యమిత్రుఁడే యాక్రాంతికి నాయకుఁడుగనుండి రహస్యముగ దానిని నడపించుచుండెనని మీ రూహించియుందు రనుకొందును. రాజపై న్యములలోని యితర నాయకులు, ప్రజలలోని ప్రముఖులు యీతని నేతృ త్వమున కంగీకరించి సహాయ మొనర్చుచుండిరి.

బృహద్రథ మౌర్యుని శిరచ్ఛేదము

పూర్వరంగమంతయు సిద్ధమైనది. ఒకా నొకనాఁడు పాటలీపుత్రమున అంతఃపుర పరిసరములలో సైన్యముల యొక్క సంచాలన క్రమములు జరగుచుండెను. ఇవి వేడుక కుగాఁ నేర్పాటుఁ జేయఁబడినవి. ఈ సైనికుల విన్యాసములు జూచుటకై స్వయముగ బృహద్రథుఁ డచటికి వచ్చెను. సేనా పతియైన పుష్యమిత్రుని యానతో సైనికులు బహువిధచాతుర్య ములు నెఱపుచుండిరి. ఇంతలోబృహద్రథుఁడుగూర్చున్నవై పు

పైనికులలో నొక గలకలము రేగినది. దీనికిఁ గారణమేమో చరిత్రలో దొరకుటలేదు. ఆ గలకలములోనే సేనాపతియైన బుష్కమిత్రుఁడు సప్రమాట్టు బృహద్రథుని తల నఱకెను ఈ శిరచ్ఛేదముతో మూర్య చక్రవర్తుల పాలన మంతరించినది. బౌద్ధుల రాజ్యము గడముట్టెను.

అకస్మాత్తుఁగ జరిగిన యీ సంఘటనముతోఁ బ్రజలలో కొంత గలవరము బయలుదేరెనేకాని అక్కడ మూర్య రాజునకుఁ జెందినవా రెందరో యుండినను వారిలో నొక్కరునుఁ బుష్కమిత్రునిపై ప్రతీకారేచ్ఛతో విఱచుకొని పడలేదు. మఱి యీ పైనికులందఱుఁ బుష్కమిత్రునకు జయకారములు వేసిరి. దీనికిఁ గారణము?

పైనికులలో ననేకులకు మూర్యునిపై నసమ్మతి యుండెను. కాని - యెవ్వరును నేమియుఁ జేయలేకుండిరి. బృహద్రథుని సంహరించుట యను మహాకార్యమును సాధించుటకు బుష్కమిత్రుఁడు సిద్ధపడెను. అంద రాతని శౌర్యమును బ్రశంసించిరి. మగధ దేశమును, భారత రాష్ట్రీయ భావమును సంరక్షించుటకు వారికి మూర్యుని వధ దప్పని దయ్యెను. ఈ మహాప్రయత్నమును సాధించుటకుఁ బుష్కమిత్రుఁడు సిద్ధపడెను.

భారతీయ స్వాతంత్ర్యరక్షణకొఱకై చంద్రగుప్తుఁడు జేసిన పనినే నేడు బుష్కమిత్రుఁ డొనర్చెను.

సికందరు మొదట భారత దేశముపై దండెత్తి వచ్చినపుడు మగధరాజు మహాపద్మనందుఁడు గదా ! అతఁ

డసమర్థుఁడు. అందుచే గ్రీకులకుఁ బ్రతీకార మొనర్చుటకై మహా పద్మనందుని వధింపవలసినదని చాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తుని బ్రేరేచెను. అతఁడాపని నొనర్చి గ్రీకులఁ బారద్రోలినాఁడు. అట్లే నేఁడును నసమర్థుఁడైన బృహద్రథమారునిఁ బరిమార్చి - పుష్యమిత్రుఁడు దేశమును రక్షింపఁ బూనుకొనెను.

శుంగవంశ జుఁడు పుష్యమిత్రుఁడు

ఈ ఘటన దాదాపు క్రీ॥ పూ॥ 184 వ సంవత్సర చ్రాంతములందు జరగెను. వైదిక విధుల ననుసరించి పుష్య మిత్రుఁ డభిషిక్తుఁడై పాటలీపుత్రమున నశోకుని సింహాస నముపైఁ గూర్చున్నాఁడు. మార్కవంశ మంతమై శుంగ వంశముయొక్క పాలన యారంభమైనది.

గ్రీకులపై 'పుష్యమిత్రుని' దాడి.

సింహాసన మెక్కినదేతడవు పుష్యమిత్రుఁడు రాజ్య మును గట్టుదిట్ట మొనర్చెను. కోట క్రొత్తడములు జక్క బరచెను. బలవంతములైన చతురంగములను సమీకరించెను. రాష్ట్రీయభావమును బ్రజలలో రేకెత్తించెను. అయోధ్య వైపు నడచి - 'మిన్యాండరు' నెదుర్కొనెను. భారతీయుల ధాటికి గ్రీకులు నిలువలేకపోయిరి. 'మిన్యాండరు' పంచనదము వైపు బరువడినది. ఇంతకుముందును "డెమేట్రీయస్" యొడి పోయినవాడే! కాని యాతఁడు వెనుదిరిగినదేతడవు కార వేలుఁ డాతని వెంబడింపక బారిపోనిచ్చెను. పుష్యమిత్రుఁ డట్లు సేయలేదు. పరువెత్తు గ్రీకులను వెంటఁదరిమెను. అపు డపుడు వారు వెనుదిరుగుచుండిరి. తిరిగినదేతడవు పుష్య

మిత్రుఁడు భయంకరముగఁ బోరాడుచుండెను. అట్లు జరిగిన ప్రతియుద్ధమునను గ్రీకుల కోటమి తప్పలేదు. వారి పూహములు నిలువలేదు. పుష్యమిత్రుఁడు 'మిన్యాండరు' సింధునదిని చాటిపోవువఱకును - దరిమినాఁడు. సింధునదీపర్యంత భూములన్నియు స్వతంత్రములైనవి.

గ్రీకులు అవమానముతోఁ దలలు వంచికొనిరి .

వారికత్తు లట్టువ నెక్కిను.

భారతదేశముపై గ్రీకులొనర్చిన కడఁపటి దాడి యిదే! సమాట్టు బుష్యమిత్రుఁ డొనర్చిన పరాభవము వారి శత్రుజీవితముగే నాశనమొనర్చినది. వారు మరల నెన్నడు సింధునదిని దాటి భారతదేశముపై వచ్చుటకు సాహసింపలేదు. 'సికందరు' దగ్గరనుంచి మాటిమాటికిని భారతదేశమున కుపద్రవము గూర్చుచుండెడు యవనులు యీ పరాభవముతో సంపూర్ణముగఁ దేజోహీనులైపోయిరి.

గ్రీకుల పాలనమునుండి విడివడిన దేశములను బుష్యమిత్రుఁడు దనసామ్రాజ్యమున గలిపికొన్నాఁడు. ఉజ్జయినికి దక్షిణముననున్న రాజ్యమంతయు దన పుత్రుఁడును సేనాపతియు నైన యగ్నిమిత్రున కొప్పింపఁ బడినది అతఁడును దండ్రీవలెనే మహాశూరుఁడు. అగ్నిమిత్రుఁడు దక్షిణమందున్న విదర్భదేశమువరకునుగల సామ్రాజ్యమున కధిపతియయ్యెను. మొదట విదర్భ రాజీతని యధికారమును మన్నింపఁడయ్యెను. అగ్నిమిత్రుఁ డాతనిపై దండెత్తెను. విదర్భాధిపతి యోడి పోయినాఁడు. విదర్భ రాజున కొక కుమార్తె యుండెను. ఆమె

పేరు మాళవిక. మాళవిక యగ్నిమిత్రుని పరాక్రమాదులను విని యాతనిని మనస్సునఁ బ్రేమించెను. విదర్భరాజున కీ వార్త దెలిసినది. అతఁడు బుష్పమిత్రునకు సందేశమంపి యాతని సమ్మతితో నగ్నిమిత్రునకుఁ దన కుమార్తె నొసఁ గెను. ఈ బాంధవ్యముతో నా రెండు వంశములలో రక్త సంబంధ మేర్పడినది ఈ రమణీయ కథావస్తువే కాళిదాసు రచించిన “మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటకము.”

అశోకుని పాటలీపుత్రమందే యశ్వమేధయాగము

గ్రీకులను సంపూర్ణముగ బుష్పమిత్రుఁ డోడించినాఁడు గదా ! ఈ శత్రుపరాభవమునకుఁ జిహ్వాముగ నాతఁడు వైదికమతానుసారము అశ్వమేధయాగమును గావింపఁ బూనుకొన్నాఁడు. ఈ పుష్పమిత్రుని విషయమై “విన్ సెంట్ స్మిత్” తనచరిత్రలో గౌరవపూర్వకముగ నిట్లు వ్రాసెను :

“The Yavanas and all other rivals having been disposed of in due course Pushyamitra was justified in his claim to reign as the Paramount power of North India and straight way proceeded to announce his success by a magnificent celebration of the Ashwamedha sacrifice at his capital. (P. 189)

పుష్పమిత్రుఁ డశ్వమేధయాగము చేయబోవునన్న వార్త దేశమున వ్యాపించినది. శౌద్ధులుదప్ప నందరును-హర్షించిరి. వైదికధర్మములను - ఆచారములను రాజశక్తిచే నణచిన - యశోకుఁడు వసించిన పాటలీపుత్రమందే వైది

కాభిమానియైన పుష్కమిత్రుడు మహావైభవముతో నశ్వమేధమును గావింపఁబూనుకొనెను. అశోకుడు వైదికధర్మముపై వేసిన యాంక్షలన్నియు పుష్కమిత్రుడు తొలగించినాఁడు. అశ్వమేధము భారత రాష్ట్రీయభావమునకుఁ బ్రతిబింబము.

యువరాజు అగ్నిమిత్రుడు “అగ్నివంటివాఁడ”ని ముగడే చెప్పితిమి. ఆతని సుతుడు వసుమిత్రుడు. ఇతఁడును తండ్రి తాతలవంటివాఁడే! పుష్కమిత్రుఁ డశ్వమేధమునొనర్చినప్పుడు హయమును రక్షించుకొనుచు వెంటనడచుభాధ్యత మనుమఁడైన ‘వసుమిత్రుని’ పైఁ బడినది. అశ్వమేధాశ్వము దేశమున సంచరింప మొదలిడెను. సింధునదీ ప్రాంతములందున్న యొక యవనరాజు దాని నడ్డగించెను. ఇరువురకును యుద్ధముజరగినది. యవనరాజు జోడినాఁడు. విజయాశ్వము వెనుకకు మఱలెను. ఇట్లుకసంవత్సర మాహాయము దిరిగినది. సేనాని వసుమిత్రుడు దానిని రక్షించుచు వెంటనే యుండెను. ఆ హయము మరల పాటలీపుత్రమునకు వచ్చెను. మచుమని పరాక్రమమునకుఁ బుష్కమిత్రునకుఁ గలిగిన సంతోషమునకు మితి లేదు. తన సంతోషమును వెలిబుచ్చుచు పుష్కమిత్రుడు “అశ్వమేధమునకు రావలసినద”ని యగ్నిమిత్రున కొక దీర్ఘమైన లేఖ వ్రాసినాఁడు. ఆ లేఖ లుప్తముగాక నేటికిని దొఱకుట మన భాగ్యము. కారణ మేమన- కాళిదాసు “మాళవికాగ్నిమిత్ర” మం దా లేఖలోని యనేక విషయముల నట్లట్లే వ్రాసినాఁడు. ఆ జాబు నిజముగఁ బ్రతియొకరును జదువఁదగినది. వైదికధర్మోద్ధరణమునకై యా రాజెంత మథనపడెనో స్పష్టముగ నా

కమ్మ దెలుపును. సామాన్యప్రజల భావములను దెలుపుటకుఁ గూడ నా లేఖ బనికివచ్చును.

రాష్ట్రీయ విజయోత్సవములు.

భారత దేశమందున్న తపస్వులు-వేదవిద్యావిదులు - ఋషియు కులొత్తంసులు - ప్రముఖులైన వైశ్యులు - అందఱును యశ్వమేధమునకై నాటలీపుత్రమునఁ జేరిరి. పుష్యమిత్రుని కాలమున నుండిన మహాపండితుఁడు పతంజలి. ఇతఁడే మహాభాష్యమును వ్రాసినది. ఇతని నాదిశేషుని యవతారమని జనులు విశ్వసించురు. పతంజలి ప్రతిభా సంపత్తికి లోకములే యాశ్చర్యపడినవి. ఆతని సమక్షమున యవన పరాభవ పరిముక్తమైన భారతదేశమున బుష్యమిత్రుఁడొనర్చిన యశ్వమేధము పురాణకాలవైభవమును దలపించెను.

ఆసియా - గ్రీకు వంశ వృత్తాంతము.

పుష్యమిత్రుఁడు దాదాపు క్రీ॥ పూ॥ 190 - నుండి 180 వ. సం॥ మధ్యకాలమున గ్రీకులను సింధునదిని దాటి పోదరిమెను. భారతము స్వతంత్ర మయ్యెను. నాటనుండి యా గ్రీకుల పతన మారంభమైనది. సింధునది కావైపు గాంధారమునను - బ్యాక్టీరియా యందును - (బాష్లిక దేశము) చిన్నచిన్న రాజ్యములు దలచూప మొదలువెట్టెను. ఇంతలో క్రీ॥ శ॥ ప్రథమ శతకములో - మధ్య యేషియాలో - శక జాతి పురుషులు విజృంభించిరి. వారు బాష్లికము - ఇరాను-గాంధారము - మొదలగు దేశములపైకి నడచి యక్కడ నున్న గ్రీకులను - స్వాధీన మొనర్చికొన్నారు. వారి ధాటి

కాగి యా గ్రీకులు నిలువలేకపోయిరి. స్త్రీలు - పురుషులు - శిశువులు- దారిలో నష్టకష్టములు బడుచు, సింధునదిని దాటి- భారతదేశమునకు వలసవచ్చినారు. వీరి దేశమునకు వచ్చిన శరణార్థులు. క్రీ॥ పూ॥ 329-327 సంవత్సరములలో గర్జించుచు “యుద్ధం దేహి” యని భారత దేశముపై విజచిగొని బడిరి. సికందరు, సెల్యూకస్సులు విజయార్థమై యోడి పోయిరి. భారతీయ పరాక్రమము నెదుట - గడకు వారి వైభవమే దగ్ధమై పోయినది. రాగ రాగ నాగ్రీకులే హత వీర్యులై క్రీ॥ శ॥ ప్రారంభమున భారతదేశమునకు “భిక్షాం దేహి” యని వచ్చిరి.

కాని యట్టి దుర్దశలయందు పూర్వవైరమును స్మరింపక భారత దేశము వారి కాశ్రయమిచ్చెను. భారతీయుల యాదర మట్టిది! గ్రీకులు మన నగరములలో నివసింప మొదలు పెట్టిరి. వారిలో గొందరుఁ బౌద్ధులైరి. కొందఱు వైదికులైరి. ఆనాఁడు భారతదేశమున వ్యాపించినవి వైదికములైన రాజ్యములే! అగుటచే - గ్రీకులు పౌద్ధులుగ మారినను - వైదికులుగ మారినను- వారు భారత రాజకీయముల నేమియు మార్చలేక పోయినారు. వీరికి శక్తి మట్టమైనది. కాలక్రమమున వారు గ్రీకు భాషనుగూడ విస్మరించిరి. భారతీయ భాషలను నేర్చి - వారి యాచారములలో మిళితమై - యా సమాజమున లీనమైపోయిరి. వారిలోఁ “దాము గ్రీకుల మన్న” భావమే యంతరించి పోయెను. భారతీయులలో వారు బరస్పర వినాహము లొనర్చికొనిరి. ఇట్లుక శతాబ్దములలో వారు భారతీయులే యైనారు - భారతదేశమును గ్రీకు దేశముగఁ

మార్పదలచిన జాతి - దమ స్వస్వరూపమును గోల్పోయి - పాలలో నీటివలె భారతీయులలో నైక్యమై పోయెను.

ఈ సందర్భమున ననేక చారిత్రకు లొక ముఖ్యమైన విషయముపై దృష్టి నుంచలేదు. అందుచే దాని నిచట నవ శ్యముఁ జెప్పవలసియున్నది. భారతదేశముపైకి విజయాధ్యులై యవనులు దొలుత నెత్తివచ్చిరి. వారి యనంతరము మైచ్చులు మొదలై నవారు దండెత్తి వచ్చిరి. శతాబ్దముల తరఁబడి వాఙ్ భారతీయులకుఁ బోరులు జరగెను. కత్తి గట్టవచ్చినవారు - బ్రథమమున భారతీయులను జయించినను - మరల వారిచే నోడింపఁబడిరి. ఆ శత్రువులుఁ దమ శస్త్రముల విడచి భారత సమాజ, సంస్కృతులలో లీనమైపోయిరి. తమ స్వరూపమునే గోల్పోయిరి పచన మొనర్ప నేతెంచినవారు - దామే శాక మొనరింపఁబడినవా డైరి. చరిత్రచే స్పష్టమగు విషయమింతే! శత్రువు లట్లు మారుటయు శస్త్రబలముచేతనే - శాంతిపాతముచే గాదు.

ధర్మచ్ఛలము గాదు. రాష్ట్రద్రోహ పాపమునకు బ్రతీకారము

“పుష్యమిత్రుఁడు బౌద్ధుల నెంతయో బీడించెను. వారి చిత్తశాంతిని దోచెను. మశములను ధ్వంసపరచెను” అని పౌరాణికములైన యుత్పేక్షలతో - యాతని చేతలను బౌద్ధ గ్రంథములు వర్ణించినవి. పాశ్చాత్య చారిత్రకులుఁగూడ బౌద్ధుల వ్రాతలు నమ్మలేదు. ఇవి యతిశయోక్తులని - ప్రక్కకు నెట్టివేసిరి. కాని కొందరు వీనికిఁగూడ వెలలను గట్టికొన్నారు. కట్టికొని ధర్మమనెడు కైతవముతో పుష్యమిత్రుఁడు బౌద్ధు

లను బీడింప మొదలువెట్టెనని - వాదించిరి. పుష్పమిత్రుఁడు బౌద్ధులను బీడించినది నిజము - మేమును అంగీకరింతుము. కాని యా పీడించుట కేవలము.

బౌద్ధులు - శూన్యవాదులు - యజ్ఞేయవాదులు - నాస్తికులు - యహింసకులు - వేదనిందకులు - అని సాముదాయికములైన పీడినములు జరుగలేదు. బుద్ధుఁడు బ్రతికియున్నప్పుడే - మతప్రచారమునకై యాతని నెవ్వరడ్డగించినది లేదు “ఆ సిద్ధాంతముఁగూడ నొకటి యుండనీ లేమ్మని” యా భారతీయులు దృష్టిబడిరి. చంద్రగుప్త చాణక్యుల కాలమున వైదిక ధర్మవిప్లవ యెంత తీవ్రముగ నుండెనో వర్ణించితిమి. వీరికాలమునకు 300 వర్షములకు ముందే! బౌద్ధమతముండెను. దానిజోలి కెవ్వరును బోయినవారు గాదు. చంద్రగుప్తుని సభలో మెగస్తసేసుండెనుగదా! అతఁడు బౌద్ధమునుగుఱించి మంచిగాని - చెడ్డగాని జెప్పలేదు. దీనికి గారణము? సికందరు సెల్యూకసుల కాలమునకు బౌద్ధులు - రాజకీయములలోఁ బ్రవేశింపలేదు. దేశమునకు హాని గలిగించు కార్యములలో ప్రవృత్తులు గాలేదు. వారి కప్పుడె శక్తి లేకుండెను. చంద్రగుప్త చాణక్యుల కాలమున వారి నెవ్వరడ్డగింపలేదు. ఇతరులవలెనే వీరును - దమ తమ మత విధుల ననుసరింపుచు శాంతముగఁ బ్రతుకుచుండిరి. ఇంతేగాదు - వారి మతప్రచారమునకు - రాజు లడ్డుండలేదు.

కాలము గడచెను! ‘డెమేట్రీయస్, మిన్యాండరులు’ భారతముపై దండెత్తి వచ్చిరి. వీరు మన దేశ శత్రువులు. అయోధ్యవరకు వారు నిరాటంకముగ సైన్యములతో

వచ్చినారు. మగధరాజును దొలగించి యా సింహాసనమున గ్రీకురాజును గూర్చుండబెట్టుటకై - బ్రయత్నములు జరగెను. అప్పుడు బౌద్ధులు రాజకీయములలోఁ బ్రవేశించిరి. దేశద్రోహకరములైన బనులు సాగెను. బౌద్ధులు మిన్యాండరును 'మిళిందుఁడని' బిలచిరి. వాఁడు బౌద్ధమును స్వీకరించెను. వెంటనే బౌద్ధులు 'అతఁడే తమ రాజు' అనినమ్మిరి. కొందరు రాజులాతని యాజ్ఞను మన్నించిరిగూడ. మిళిందుని యాస్థానమందు గొప్ప బౌద్ధపండితులు గూడ యుండిరి. వారు స్వరాష్ట్రీయ రాజ్యసభయందువోలే ఆతని సభయందుఁగూడ సంతోష మనుభవించిరి. ఇనన్నియు దేశద్రోహకరములైన పనులు. ప్రతి మతమునందును - రాష్ట్రీయభావమునకు - విరుద్ధములైన ప్రచారములు సాగినవి. గ్రీకులతో బుష్పమిత్రుఁడు బోరుచున్న రోజులవి. ఆ పరిస్థితులలో నిట్టి ప్రచారములు ప్రమాదకరములుగదా ! అందుకై 'బుష్పమిత్రుఁడు' దేశద్రోహులను దండించెను. అట్టి ప్రచారము లొనర్చు మతములను - మంట గలిపెను. తన సామ్రాజ్యసంరక్షణార్థమై స్వదేశద్రోహ మొనరించుచున్న గుప్తశత్రువులకు న్యాయమైన శిక్షయొసఁగుటలో ధర్మద్రోహ మేమున్నది ? రాజ్యమునకు బాధగలిగినప్పుడు - ఆ పని గావించినవారు - వైదికుఁడైనను, బౌద్ధుఁడైనను - వానిని రాజు తప్పక దండింపవలసినదే ! ఆ కర్తవ్యమునే బుష్పమిత్రుఁడు నెరవేర్చెను. అట్లు సేయు టాతని ధర్మము - వంచన గాదు.

ధర్మ సహిష్ణు వెవ్వఁడు ? అశోకుఁడా ? పుష్యమిత్రుఁడా ?

పరధర్మమును సహించిన యుదారులలో - అశోకుఁడు అగ్రగణ్యుడనుట పరిపాటియైపోయినది. అంతేగాని 'బుష్మమిత్రునిఁ' దడవిన చారిత్రకుఁడే లేడు. పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు పుష్యమిత్రుని యుదారతను గమనింపలేదు. పైగా బౌద్ధులను పీడించినవాడని యాతనిరూపమును జిత్రించిరి. అతఁడు ధర్మవంచకుఁడనియు నొక యారోపణము ఇక మన చారిత్రకులు వారికిఁ బలుకు బండలు. యథాప్రకారము భారతదేశ చరిత్రకారులు వ్రాసిన గ్రంథములలోఁగూడ పుష్యమిత్రున కీ యపకీర్తియే దక్కినది. సత్యముగా జూచినచో అశోకునికంటెను - పరధర్మముల నెక్కువ సహించినవాడు 'బుష్మమిత్రుఁడే!' అశోకుఁడు బౌద్ధమును ప్రబలముగ ప్రచారమొనర్చెను. ఆ ప్రభావమునకు రాజదండన మూతగాగొనెను. నాఁడు భారతదేశమున నెక్కువమంది వైదికులే! వారి ధర్మములు- యాగములు, మృగయ మొదలైనవి. ఇవన్నియుఁ దోషములని అశోకుఁడు బ్రకటించెను. శాసనము లొనర్చెను. మఱి పుష్యమిత్రుఁడు బౌద్ధుల ప్రతిమతమునందును వైదికపద్ధతిలో యజ్ఞయాగములొనర్పఁబడవలెనని-శాసనము లొనర్పలేదే! ప్రతి బౌద్ధ గృహస్థుఁడును - వైశ్యదేవము జేయవలెనని నిర్బంధింపలేదు. బౌద్ధులను స్వేచ్ఛగ తమ ధర్మముల ననుసరించికొననిచ్చెను. వారి ప్రచారము నడ్డగింపలేదు. కాని యుద్ధకాలమునందు వారు - దేశద్రోహమునకుఁ బూనుకొన్నారు. మరి యప్పుడు వారిని దండించుట కేవల నియమమేగాదు; యవశ్యక ర్తవ్యముఁగూడ.

పుష్యమిత్రుడు జేసిన యొక్కటే గొప్పపనియన్నది. అశోకుడు వైదికులపై వారికనిష్టములైన శాసనముల రుద్దెను. పుష్యమిత్రుడు వానినిఁ దొలఁగించినాఁడు. మరి వీ రిర్వురిలోఁ బరధర్మసహిష్ణు వెవ్వరు ?

ఈ ప్రకరణమున 'విన్ సెంట్ స్మిత్' వ్రాసిన వాక్యములను చదివితీరవలెను. ఆతనికి బౌద్ధవైదికులలో నెవరిపై ననుపక్షపాతములేదుగదా! 'విన్ సెంట్ స్మిత్' గూడ నొకముఖ్య విషయమును మరచినాఁడు. బౌద్ధులకును వైదికులకును జరగినవిమతకలహములే యని యాతఁడు నందరివలెనే నమ్మెను. కాని బౌద్ధులకుఁ గలిగిన యిక్కట్టులకుఁ గారణము, వైదికుల మత ద్వేషముగాదు. వీరికి బౌద్ధులొనర్చిన రాజద్రోహమే! విన్ సెంట్ స్మిత్ బౌద్ధ వైదికుల కలహములను-మత కలహములన్నాఁడు గదా! కాని యితఁ డెట్లు నమ్మినను - బరమతమును ద్వేషించుటలో నొక యడుగు ముందుకు నడచినవారు వైదికుల కన్నను బౌద్ధులే యని - యాతని ప్రాతలను బట్టియే చెలియును. 'విన్ సెంట్ స్మిత్' చెప్పిన వాక్యములలో గొన్ని యీ క్రిందివి :

"The memorable Horse sacrifice of Pushy-
mitra marked the begining of Brahmanical
(Vaidik) re-action which was fully developed
by centuries later in the time of Samudragupta
and his successorsIts credit may be
given to semi- mythological stories of Buddhist
writers. Pushyamitra was not content with
the peaceful revivals of hindu rites, but
indulged in a savage persecution of Buddhism ...
It will be rash, to reject this tale as wholly

baseless, although it may be exaggerated That such outbursts after all should have occurred is not wonderful if you consider the extreme oppressiveness of the Jain and Buddhist prohibition when ruthlessly enforced, as they certainly were by some Rajas and probably by Ashok. The wonder rather is that persecutions were so rare. And that as a rule the various sects managed to live together in harmony and in the enjoyment of fairly impartial official favour" (Early History of India: Page 190-191)

సికందరు కాలము మొదలుకొని - యడుగడుగునను భారత దేశమునకు గ్రీకు లుపద్రవమును గల్పించిరి. క్రమ క్రమముగ వారి రాజశక్తి - శస్త్రశక్తి క్షీణించినది. కడకు వారిని మూలోచ్చేదన మొనర్చు నిర్మలము బుష్కమిత్రు నకు లభించినది. ఈ మహాకార్య నిర్వహణకే యాతఁడు మగధ రాజును జంపెను. కనుక యవనాంతకుఁడన్న బిరుదము - పుష్కమిత్రునకు జక్కగా శోభించును. ఆతఁడు బ్రహ్మాండమైన సామ్రాజ్యమును జయించెను. దానిని సుస్థిర మొనర్చెను భారతీయ స్వాతంత్ర్యమును రచించెను. అతఁడు రాజ్యమేలినది ముప్పదియారు సంవత్సరములు క్రీ॥ శ॥ సుమారు 149 వ సంవత్సరమున నా మహాసమ్రాట్టు దేహమును జాలించెను.

చంద్రగుప్తుఁడు యవన విజేత. భారత చరిత్రలో నతని జీవితము - మొదటి సువర్ణ పత్రమైనది. పుష్కమిత్రుఁడు యవనాంతకుఁడు. భారత చరిత్రలో నతని జీవితము - ద్వితీయ స్వర్ణపత్రము.

నివసించుచుండిరి. వీరొక రీతిగ నడవిజాతివారే! వీరి కింకను బైన కుమాణులుండిరి. వీరుఁగూడ నన్నిరీతుల బైవారి వంటి వారే! వీరి దేశము నానుకొని హూణులుండిరి. వీరి నివాస స్థానములు కొన్ని చీనా దేశముయొక్క భాగముల లోనికిని జొచ్చుకొని యుండెను. ఈ ముప్పులును దేశద్రిమ్మరులు. ఇతరులెవరైనను, దొఱకినప్పుడు వారితో నన్యులు లేకున్న దమలోఁదాము కలహించి కొనుటయే వీరి వృత్తి. వీరు క్రూరులు- శూరులు. ఇట్టి జనులు లక్షల కుండిరి. ఈ ముప్పు రిలోనున్న బరస్పర మనస్పర్థలు- దీప్తములు. అందులకై- వారిలోవారు- నివాస స్థానములకై- నిరంతరము గలహించుట వాడుక.

క్రీ॥ శకమున కొకటిన్నర శతాబ్దమునకు ముందు వీరిలో భయంకర వైమనస్యము లేర్పడెను. అట్టి భయంకర మైన వైమనస్యము లంతకుముం దెన్నడు నేర్పడలేదు. వాని ఫలముగ చీనాదేశమువైపున్న హూణులు, కుమాణుల పైకెత్తి, వారిని బడమటికిఁ దరిమినారు. కుమాణులు, బాష్లీ కముపైనున్న శకులఁ దోలి యచట దమరాజ్య మేర్పరచిరి. బాష్లీకము గ్రీసుదేశమునకుఁజెందినది. సికందరు శాహికాలము నుండియు - గ్రీకులు చిన్న పెద్ద రాజ్యములను స్థాపించిరని జెప్పితిమి. శకులు మహావీరులు. వారిలో స్త్రీలుఁగూడ గుఱ్ఱములెక్కి యుద్ధములుఁ జేసెడువారు. శకులు బలుమారు గ్రీకులపైఁ దండెత్తిరి. గ్రీకులు శకుల పరాక్రమమునకుఁ జలించిపోయిరి. వారి ప్రదేశములన్నియు- శకు లాక్రమించి కొన్నారు. ఇంతలో హూణులు - శకులపై నెత్తినారు. శకు

లను పారద్రోలి హూణులును - బాహ్లికమున నెలకొనిరి. ఈ శకు లసంఖ్యాకులు. వారు దేశము నాక్రమించికొనుచు- 'బెలూచీస్థానము'న బ్రవేశించి 'బోలన ఖండి' మార్గమున ఒక సంవత్సరములోనే- భారతదేశములో- 'సింధు' 'కథియవారు' 'గుజరాతు' మొదలైన చోటులందు నెలకొన్నారు. వీరికర్మలు మహాకూరములు. ఇండ్లనుదోచుట-స్త్రీ, శిశువులనుఁగూడ వధించుట-సాధ్యమైన స్త్రీలనెత్తికొనిపోవుట-వీరి వ్యాపారము. శకుల గుఱ్ఱపు దళములతో భారతదేశము జలింపసాగెను. ఆకాలమున భారతదేశమున నేవైన రాజ్యములుండెనో? లేదో? వారు శకుల నడ్డగించిరో? లేదో? చారిత్రకముగా వివరములుఁదెలియవు. క్రీస్తు శతాబ్దియొక్క ప్రారంభముననే శకులు భారతమునందలి 'బెలూచీస్థానము' 'సింధు' 'కథియవారు' 'గుజరాతు' 'అపరాంతకము' (కొంకణ) నందలి కొన్ని భాగములు - వీని యందు వ్యాపించి - యుజ్జయిని వరకు నెలకొనిరి. కుమాణులు హూణులయొక్క బాధను భరించ లేక, భారతదేశము నంతయు వ్యాపించిన శకులు ఇంకెంత కాలముందురోయని - భారతీయులు మిక్కుటముగా బాధపడ జొచ్చిరి.

ఇతిహాసకాలమున సుమారు సహస్రవర్షములు-దక్షిణ భారతమున మ్లేచ్ఛుల యాక్రమణములేదు. అది స్వతంత్రమై సంపన్నమై యుండెను.

పరకీయులు వాయవ్య దిశనుండి- పలుమారు దండెత్తి వచ్చుచుండిరి. వారికిఁ బ్రతీకార మొనర్పవలసిన బాధ్యత యుత్తర భారతముపైననే యుండెను. అచటి శూరులు బలుమా రీ ప్రయత్నము లొనర్చిరి. శత్రువులను వెనక్కు

నెట్టిరి. అందుకే - బరకీయశత్రువు లెవ్వరు గాని - వింధ్యమును దాటి- దక్షిణము రాలేకపోయిరి. ఒక్కసారి 'ఇరాను' దేశస్థులు - వీరి పైకి నడచిరి. ఆదాడి యతి పాచీనము. దాని వేగమును క్షణభంగురమైనదే! క్రీస్తున కైదు నూరు సంవత్సరముల ముందునుండియు - వింధ్యమును దాటివచ్చిన శత్రువేలేడు. దక్షిణము నందలి- కళింగ, పాండ్య, చేర, చోళ రాజులు మహాప్రసిద్ధులు, పురాతనులు. వారు పూర్వ - పశ్చిమ - దక్షిణ సముద్రాధీశ్వరులై యెల్లలను సంరక్షించి కొనుచుండిరి. ఆ రాజులకు నావికాసైన్య ముండెను. అది ప్రబలముగఁగూడ నుండినది. అందుచే సముద్ర మార్గమున నైనను వారి నెవ్వ రెదిరింపలేకుండిరి. నావికు లింతమంది యుండుటచేతనే - వీరి వ్యాపారములు - 'సయాము', 'ఫిలిప్పైన్స్' మొదలగు ద్వీపములవఱకును సాగెను. ఆ ద్వీపవాసు లీ రాజుల యధికారమును మన్నించి వీరి సంస్కృతిని గ్రహించిరి.

వాయవ్య దిశనుండి యెత్తుకొని వచ్చిన- శత్రువులను- ఉత్తర భారత దేశము పలుమారు వెస్కకు నెట్టెనని చెప్పితిమి. అందుచే నాశత్రువులు నర్మదను సమీపింపనే లేక పోయిరి. కాని శకులు పలుమారు బెలూచీస్థానమందలి - 'బోలన ఖండి' మార్గమున నెత్తివచ్చుచుండుటచే యావఱకే, 'సింధు' 'కథియవారు' 'గుజరాతు' ప్రాంతములలో నెలకొన్న శకుల సహాయమున వారు దక్షిణమునకు వచ్చుటకుఁ సుకరమైనది. వారు రానే వచ్చిరి.

ఆంధ్రుల హుంకారము.

ఆ కాలమునఁ దక్షిణదేశమున కళింగులు - ఆంధ్రులుఁ బ్రసిద్ధులుగ నుండిరి. ఈ రెండు రాజ్యములును వైదిక ధర్మ మూలమైన భారతీయత నాశ్రయించినవియే! సింధుదేశము నుండి యుజ్జయిని పర్యంతము - శకు లొత్తుకొని వచ్చు టయు - భారతమునం దెవ్వరును వారి నెదుర్ప లేకుండు టయు - నందరకును మనోవేధగా నుండెను. ఆంధ్రులుఁగూడ సంతాపపడిరి. ఇంతలో శకులు నర్మదనుదాటి-యాంధ్రరాజ్య ముయొక్క యెల్లలను బ్రవేశించినారు. ఇఁక వారు పేక్షించిన లాభములేదు. ఆంధ్రులు ప్రిబలసైన్యముతో వారి నెదిర్చిరి. సికందరు శాహి యెదిర్చినపు డుత్తరమున - యశాధేయరాజ్య ములును, మాళవములును నెట్లు విజృంభించి వానిని వెనక్కుఁ దోలెనో ముందే వర్ణించినాము. అట్లే నేఁడును - దక్షిణమున నాంధ్రులును-నుత్తరమున నాశాధేయ, మాళవములును-శత్రువుల పైకెత్తెను. వారిప్రగతి కుంతితమైనది. శకు లేక కేంద్రితమైన సామ్రాజ్యమును భారతమున స్థాపింపలేకపోయిరి. వారి రాజ్య ము లక్కడక్కడ చిన్నచిన్నవి యెదురుగ నుండెను. అందుచే వారు భారతీయుల సామర్థ్యమును క్రిందుపరుపలేకుండిరి.

మాళవుల విజయము

ఉజ్జయినీ రాజ్యముల బ్రసరించిన శకరాజ్యములపై - యశాధేయ మాళవములు దండెత్తియుందురు. క్రీస్తునకుముందు దాదాపు - 57 వ వర్షమున 'ఉత్తమ భద్ర'మను శకులకోటపై మాళవులెత్తినగాధ - కొన్ని గ్రంథములలో గలదు. నాటి

శకరాజు, నహపాణుడు. నహపాణుని పై న్యమును - మాళవకులు నాల్గువైపులఁ జుట్టిరి. తుముల యుద్ధము జరగినది. శకులు పూర్ణముగ నోడిరి. నహపాణుఁడు యుద్ధమున వధింపబడెను.

మాళవ సంవత్సరము

శకుల హృదయములపై నీ పరాజయము - తీవ్రముగఁ బనిచేసెను. సుసంఘటితమైన భారతపై న్యము నేదుర్చుటకు వారికిఁ గుండెలు లేకపోయెను. మాళవదేశము సాధించిన యీ విజయము భారతదేశమంతయుఁ బ్రసిద్ధమైనది. వా రీ విజయజ్ఞాపకార్థముగ నొక శకమునే నెలకొల్పిరి. విజయమును సాధించిన యావర్షమునకు 'కృత' మని పేరుపెట్టిరి. ఆ జయమునకుఁ జ్ఞాపకముగ నాణెముల నచ్చొత్తిరి. వానిపై బ్రాహ్మీ లిపిలో - 'మాళవ జయః' - 'మాళవానాం జయః' 'మాళవ గణస్య' ఇట్టివాతలు గనపడును.

ఇదియే నేటి మన విక్రమ సంవత్సరము.

ప్రసిద్ధులైన రాజులొకఁడు దమ తమ రాష్ట్రములలో - దమ నామములతో శకముల నేర్పరచుచుండిరి. దిగ్విజయ మొనర్చిన రాజు - లేక గణము, శకకర్తలమని యనుకొనుట - వారి నట్లే యితరులు గౌరవించుట నాటి యాచారము. శివాజీపేరిట 'శివ శక' మొకటి చెలామణిలో నుండెను కాని యీ శకములన్నియు వారివంశమంతర్ధానము జెందుటతోడనే మాసిపోయెడివి. అట్లువోయినవెన్నియో! కాని-కొన్నిమాత్ర మట్లుపోవక నిలచినవి. నాటనుండి నేటివఱకును-ధర్మకార్యము

లను నిర్వహించువిషయముననై నను నవి యనుసరింపఁబడుచు వచ్చుచున్నవి. అట్టివానిలో 'మాలవ శకము' ప్రధానమైనది. ఇదియే 'విక్రమ శకము'నియుఁ బ్రఖ్యాతి నొందెను.

సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుఁడు డా॥ జయస్వాల్ తమ 'హిందూ పాలిటీ' లో మాలవ శకమే విక్రమ శకమని సమర్థించిరి. కాని వారు విక్రమ శబ్దమునకు వేరర్థమునుఁ జెప్పినారు. 'విజయమును సాధించిన సంవత్సరము'ని వారి యూహ. కాని యీ శకనిర్ణయము రాజైన విక్రమాదిత్యుని పేరిటనే వచ్చినదని మాయభిపాయము. విక్రమాదిత్యుఁడు జ్ఞయినిని బాలించిన కాలమున నాతఁడు జూపిన పరాక్రమము మహా ప్రసిద్ధమైనది. భారతదేశమంతయు నాతని నభినందించినది. ఈ విక్రమాదిత్యుఁడు బ్రదర్శించిన పరాక్రమముపై నాటికిని నేటికిని భారతీయుల కభిమానముగద్దు. అందుకే కోట్లకొలది హిందువు లుత్తరభాగమున నేటికిని విక్రమసంవత్సరమునే శారవించురు—

విక్రమ సంవత్సరము - శాలివాహన శకము.

వీని యుత్పత్తినిగురించిన మతభేదములు.

విక్రమ సంవత్సరముయొక్క యుత్పత్తినిగురించి చారిత్రకుల కేకవాక్యత లేదు. మన చరిత్రలో జరిగిన ముఖ్య ఘట్టములనుగూర్చియే యనేక సందేహములు గలవుగదా ! అట్లే దీనినిగూర్చికూడ. బుద్ధదేవుని జన్మ మెప్పు డను విషయమందే చారిత్రకులకు మతభేదములు గలవు. కొందఱు నూతేంద్రకుముం దందురు. మరికొంద రేబది వర్షములకు వెనుక

యందురు. కనిష్ఠుని కాలమునుగురించియు నింతే! కొండ
 రీతఁడు క్రీస్తుశకము - డెబ్బదియెనిమిదవ సంవత్సరమున
 సింహాసనము నధిష్ఠించి యుండె నందురు. వేరుకొండఱు క్రీ॥
 శ॥ 120 వ మధ్యమందున రాజ్య మేలెనందురు. ఇట్లే విక్రమ
 సంవత్సర విషయమందుఁ గొన్నిమతభేదము లున్నవి. కొందరు
 విక్రమ వర్షమునకు మాళవ గణముయొక్క సంవత్సర
 ముతో సంబంధము లేదందురు. భారతమునఁ బ్రవేశించిన
 శకుల రా జొకఁ డుండెను. ఇతని పేరు 'అజీజ్'. ఇతఁడు క్రీ॥
 పూ॥ 58 వ వర్షమున తనపేర నొక సంవత్సరమును బ్రచార
 మునకుఁ దెచ్చెను. అతని పిదప గుప్తవంశీయుడైన విక్ర
 మాదిత్యుఁడు శక, కుషాణులను నాశమొనర్పఁగా- నప్పటి
 నుండి విక్రమ వర్ష మారంభమయ్యెనని గొంద రందురు.
 క్రీ॥ పూ॥ 58 వ వర్షమున విక్రమాదిత్యుఁడను పేరుగల
 రా జొకఁ డుండెనట! అతఁడు శకులను జయించెను. దానికి
 జ్ఞాపకార్థముగ విక్రమసంవత్సరము వెలసెనని మఱికొంద
 రందురు. ఈ విక్రమవర్షమునకు మాళవ సంవత్సరముతోఁ
 గాని- లేక శకరాజైన 'అజీజు' వెలయించిన సంవత్సరముతోఁ
 కాని - సంబంధములేదట. కాని యా కాలమున విక్రమా
 దిత్యుఁడను నొకరాజున్నట్లు శాసనములేవియు లేవు. ఇతర
 సాధనములును లేవు. అతఁడు వెలయించిన నాణెములు మొద
 లైనవియు గనపడుట లేదు. ఇదియొక పౌరాణికమైన యాఖ్యా
 యిక మాత్రమే. విక్రమ శకమును వెలయించిన విక్రమా
 దిత్యుఁడతఁడు గాడు. అతని కాలము వేరు. అతనిని గురించిన
 సాధన సామగ్రిగలదు.

శాలివాహనుని గురించియు నిట్టి కథలే గలవు. కొందరిట్లందురు : “హిందూ దేశమునందలి కుషాణులలో తొలి రాజౌకఁ డుండెను. అతనిపేరు ‘విమాక్యాడ్ ఫాయినిస్’. అతఁడొక శకమును వెలయించెను. అతనికాలము క్రీ॥ శ॥ 78 వ సంవత్సరమందు- అతనిదే “శాలివాహన శకము”. ఇతరులయభిప్రాయము ననుసరించి క్రీ॥ శ॥ 78 వ వర్షమందు- రాజ్యమధిరోహించినవాఁడు కనిష్కుఁడుగాని - యీతఁడు గాడు. కనిష్కుఁడే తాను సింహాసనమెక్కిన దానికి జ్ఞాపకముగ నొక వర్షమును వెలయించె నందురు. ప్రతిష్ఠాననగరమందుండిన శాలివాహనుఁడు శకుల జయించెను. అపు డాతఁడు శకుల శకమునే శాలివాహన శకమని పిలచెనట! మరికొంద రీ రెండు నిర్ణయములను సమ్మతించురు. శాలివాహనునకు కనిష్కునితో నేసంబంధమును లేదని వారి తలఁపు. క్రీస్తుశకము 78 వ వర్షమున శాలివాహను డుండెను. అతఁడే ‘గాథా సప్త శతినీ’ సంకలన మొనర్చినది. అతఁడు “గుజరాతు” సారాప్రదేశములందున్న యొక శకరాజు నోడించి జయముగాంచెను. నాటనుండి శాలివాహన శక మేర్పడినది.

ఈ విషయమై యెక్కువ చర్చించుట కిచటఁ జోటు లేదు. అందుకై యొక నాల్గు మాటలను జెప్పి ముగింతును. శకసంవత్సర విషయమై యనేక మతభేదము లున్నవని తెల్పితిమి. ఏది ఎట్లున్నను- నీ రెండును - శక కుషాణులపై భారతీయులు సాధించిన విజయమునకు సూచకముగ నుంచబడినవే. ఇప్పటి కింత చాలును.

భారతీయు లొనర్చు కాలగణనయందు 'శక' శబ్దమున కంటెను - సంవత్సర మనుటయే చక్కగా నదుకుకొనును.

వేదకాలమునుండియు "సంవత్సరము- లేక- సంవత్" శబ్దములు కాలగణనకై మనవా రుపయోగించుకొనుచు వచ్చుచున్నారు. శక శబ్ద మా యర్థ మొసఁగుట లేదు. ఈ పదము ఆకాలమునందు భారతము నాక్రమించిన పరశత్రువులైన శక కుషాణులకు సంకేతముగ వాడుకొన్నదే! 'విక్రమ సంవత్' యనునది కేవల సంస్కృతశబ్దము. శాలివాహన శకము- గీర్వాణ భాషాపరినిష్ఠితము గాదు. శక శబ్దము సరిగా నదుకుట లేదు. అది తీసివేయవలసినదే. మన ధర్మకార్యము లలోఁగూడ "శాలివాహన శకే" లేక "శాకే" యని జెప్పి కొనుచుందురు. ఈ రెండు పదములును పరిత్యాజ్యములు.

విక్రమ, శాలివాహన సంవత్సరములు మనవారు- శక - కుషాణులపై సాధించిన విజయములకు సూచకము లంటిమి. ఈ విషయములు కేవలము చమత్కారకల్పనయే గాదు. అర్థగర్భితముగూడ! గుప్తరాజులు మొదలైనవారు దమ పేరిట ననేక సంవత్సరములు వెలయించిరి. అవి వారితోనే బోయినవి. యీ రెండుమాత్రము బోక నిలచినవి. ఇవి నిలచుటకుఁ గారణము-శక కుషాణులపై సాధించిన జయమును తెలుపుటయే! భారతీయులకు వారు ప్రబలశత్రువులు. వారితో మనవారు- సుమారు- రెండున్నర శతాబ్దములు బాధపడిరి. దుస్సహమైన యీ దమనమును- దాస్యమును నడ్డగించిన విక్రమశాలురు- విక్రమాదిత్య, శాలివాహనులు.

అందుపై - వారు వెలయించిన సంవత్సరములపై జనుల కత్యం
తాదర మేర్పడినది. కాలమున నెన్నియో సంవత్సరములు
మునిగిపోయెను. ఈ రెండునుమాత్రము రెండువేలేండ్లనుం
డియు నిలువక వచ్చుచున్నవి. ఈ రెండును ముఖ్యముగ
భారతీయుల గౌరవమునకుఁ బాత్రములు.

భారతీయులు శస్త్రవిజయముతోఁ బాటు శకులపై
ధర్మవిజయమునుగూడ సాధించిరి.

మాశవికులు 'నహపాణు'ని చంపి రంటిమి. దీనితో
వారి యాక్రమణ కుంతితమయ్యె నంటిమి అట్లే దక్షిణమున
నున్న యాంధ్రులు- ఉత్తరమునకెత్తి- శకుల రాజ్యములపై
బడి "గుజరాతు- సారాష్ట్రము-సింధు" మొదలగు ప్రదేశము
లలో విశంకటముగ బోరిరి. శాలివాహన వంశీయులైన
గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి - వసిష్ఠపుత్ర పులమాయి మొదలగు
వారు మహాపరాక్రమవంతులు. ఉజ్జయినివరకునున్న శకులపై
వారు బలుమారు దండెత్తిరి. శకులకు బలుసారు లోటమి
దప్పలేదు. అందుచే వారికి శాలివాహన రాజన్యుల యాధిప
త్యము స్వీకరింపవలసియే వచ్చెను. శక రాజు 'రుద్రుఁ' డను
వాఁడు దన కూతును శాలివాహనవంశ రాజున కిచ్చి వివాహ
మొనర్చెనట ! దీని విషయమై శాసనము లున్నవి. ఇంతకు
ముందు సెల్యూకసు గావించినదియు నీ పనియే !

భారతీయులకును-శకులకును సుమారు 150 వర్షములు
తెగనిపోరాటము సాగినది. ఈ యుద్ధములో మడసిన సైని
కులు లక్షలు. అందుచే శకుల సంఖ్యాబలమునుగూడ భారత

దేశమున సన్నగిల్లుచు వచ్చినది. ఈవిషయముగూడ మనము మఱువఁదగినది గాదు.

శకుల శస్త్రశక్తి భారతీయుల ప్రతీకారమున కాగలేక-
 క్రమక్రమముగ క్షీణింపఁజొచ్చెను. అది క్షీణించుకొలఁదియు-
 వీరి సంస్కృతియొక్క నీడలు వారిపై వ్యాపింప మొదలు
 వెట్టెను. శకులకును భారతీయులకును జరిగిన యీ పోరాట
 ములలో కడకు- శకులు వినమితులై వీరికి లొంగిపోవలసియే
 వచ్చెను. శకులు రాజులు మొదలుకొని సామాన్యునివఱకును-
 వారి పేదలనుగూడ 'సత్యసింహుఁడు- రుద్రసేనుఁడని' యీ
 ప్రకారముగ మార్చికొనిరి. అంతగా వారిలో శకసంస్కృతి
 లుప్తమైపోయెను. భారత సంస్కారము జోటు చేసికొనెను.
 ఇంకను- నాశ్చర్యకరమైన విషయ మేమనఁగా- శకులనేకులు
 వైదికధర్మమును స్వీకరించిరి. శకులకును - బౌద్ధులకును,
 చాల పరిచయములున్నవి. వీరు హిందూకుశములను దాటి
 "బెలూచిస్థాన్, సింధు" ప్రాంతములలో నెలకొన్నప్పుడు-
 అశోకుఁడు మొదలైన బౌద్ధరాజు లొనర్చిన ధర్మోపదేశములు
 వీరి చెవులలోఁ బడినవి. "మినియాండరు- మిళిందుఁడైనాఁడు
 గదా! నాటనుండి బౌద్ధభిక్షువులు వారికిఁ బరిచితులే! ఆనాఁడు
 వారిలోఁ బోరిన 'మాళవ, యశాధేయులు' శాతవాహనులు-
 వైదికులు- బౌద్ధులు- శకులకు, నిశ్శస్త్ర- సశస్త్ర ప్రతీకార
 ములలో వేనినిగాని యొనర్చియుండలేదు. కనుక శకులు ఆద-
 రముతో బౌద్ధమతమును స్వీకరించి యుండవలసినదే! అం-
 దుకు భిన్నముగ వారు వైదికమతము నాశ్రయించిరి. వారి
 రాజులలో- ప్రజలలో వైదికధర్మము బాగుగ వ్యాపించెను.

ఈ చమత్కారమునకుఁ గారణము! శకులలో పరాక్రమమును మెచ్చుకొను గుణ ముండినది. అది వారిమూలప్రవృత్తి. వారు శత్రుజీవులని ముందే దెల్పితిమిగాదా! కనుక మహావీరులైన వైరి కుల శౌర్యములు వీరిలో మెప్పును- భయమును దరికొల్పి యుండును. అందుచే వారి స్వభావానుసారము శకులీ ధర్మమునే యాశ్రయించి యుందురు.

సంస్కృతముపైఁగూడ శకుల కాదరము గలిగెను. వారి చేతులయందున్న రెండు మూఁడు మాండలిక రాజ్యముల యందును గీర్వాణమే బాగుగ బ్రచారమునకు వచ్చెను. ఒక శకరాజు తన సభలోఁ జర్చలన్నియు- రాజ్యవ్యవహార పత్రములన్నియు- సంస్కృతమునందే యుండవలెనని నిర్ణయించెనట! ఇతర రాజ్యములతో నాతఁ డొనర్చిన వ్యవహార పత్రములుగూడ సంస్కృత భాషలోనే యున్నవి. ఇట్లు తిన్న తిన్నగా శకులు భారతీయులలో- నైక్యమైపోజొచ్చిరి.

కుషాణుల దాడులు

సమరములలోఁ బోరుచు - శకులపై సాంస్కృతిక విజయమును సాధించుచున్న సమయముననే, కుషాణులు హిందూ కుశములపై దాడి పెడలిరి. కుషాణు లక్కడనున్న హూణులను బోఁద్రోలి-యా ప్రదేశముల నాక్రమించికొనిరి. అప్పుడు జరిగిన రక్తపాతములు - యుద్ధములు, భయంకరములైనవి. హిందూకుశములకుఁ బైనున్న “చీనా” దేశముయొక్క సీమలవరకు కొన్ని గ్రీకు రాజ్యము లుండెను. వానియందెల్ల కుషాణు లలజడి లేపిరి. ఆ ద్వేషమును మనసున నుంచికొన్న

కుషాణులు- బాహ్లికము నొత్తి - హిందూకుశము లాక్రమించి - గాంధారములకుఁ జొచ్చి శకుల కుప్పు బుట్టకుండ జేసిరి. అట బొంది- పంచనదములకుఁ బ్రవేశించి- హిందూస్థానమున సామ్రాజ్యమును నెలకొల్పిరి. వారి రాజు “విమాక్యాడ్ ఫాయినిన్”

స్వాతంత్ర్య ప్రియులైన “యకాధేయులు” మాళవ రాజులు-శాలివాహనులు మొదలగువారు శకులతో సుమారు నూరేండ్లనుండి పోరుచుండి రంటిమి. ఇంతలో వారికన్నను భయంకరులు - రక్తప్రియులునైన కుషాణులు దాపురించిరి. వెంట వెంట వచ్చిన దాడులచే భారతీయులకుఁ జేతులాడక పోయెను. కుషాణులు ‘పంజాబు’న రాజ్యమును స్థాపించిరి. కాని- అంతటితో భారతీయు లూరకుండలేదు. పంజాబు నుండి క్రిందికి కుషాణులను దాటిరానివ్వక యప్పుడప్పుడు బోరుచునే యుండిరి.

క ని ష్కుఁడు

“విమాక్యాడ్ ఫాయినిన్” మరణించెను. కనిష్కుఁడు కుషాణుల సింహాసన మెక్కినాఁడు. ఈ సంఘటన క్రీ॥ శ॥ 78 వ వర్షమున. కొందరు చారిత్రకులు క్రీ॥ శ॥ 120 వ సం॥ మం దందురు. ఇతనికి మహత్వాకాంక్ష యెంతయో బరాక్రమ మంత. హిమాలయముల కావ లీవల నున్న చిన్నచిన్నవియైన శక- కుషాణ రాజ్యముల నన్నిటిని-కనిష్కుఁడేకత్ర జేర్చినాఁడు. అతని కాలమున నది యొక విశ్రుత సామ్రాజ్య మయ్యెను. తాను కుషాణులకు రాజునని కని

ఘోషంబు బ్రకటించికొన్నాడు. అతని రాజధాని పురుష పురము. అనగా - నేటి పెషావరు. ఆకాలమున శకులు-మాళ వమునుండి- సింధుప్రాంతములవరకు రాజ్యములు నిర్మించి కొని యుండిరి. వీ రాంధ్రులకు సామంతులు. కనిష్కుఁ డీ శకు లపై నెత్తెను. శకులకుఁ దోడుగ నాంధ్ర పై న్యములుగూడ నడచెను. కాని- యాంధ్ర పై న్యములు తీరని యుద్ధములతో నలసిపోయినవి అందుచే రెండుసారులు వారికిఁ బరాభవము దప్పలేదు. ఆ పై న్యములు సర్మద కుత్తర భాగమున నుండి దిగజారి - సర్మదయొక్క దక్షిణ తటమునుఁ జేరెను. కనిష్కుఁ డాంధ్ర రాజ్యములపై దండెత్తుటకు సన్నద్ధుఁ డైనాడు. అతని నడ్డి- తమ భూభాగమును రక్షించుకొనుట యాంధ్రులకుఁ గర్తవ్యమైనది. కనిష్కుఁ డంతకుముందే “మాళవము-గుజరాతు” సౌరాష్ట్రము- సింధు పరిసరములు మొదలైన శకరాజ్యముల నన్నింటిని జయించియుండెను. అందుచే శకులు ఆంధ్రుల యధికారమును మన్నించుట వదలి కనిష్కునకు సామంతు లైనారు. అతని పై న్యములు సర్మదను దాటివచ్చెను. అపరాంతక ప్రాంతములలో (ఉత్తర కొంకణ) నొక కోటగూడ నాతనికి స్వాధీనమైనది. ఇంత యైనను కనిష్కున కాంధ్రులపై నెత్తుటకు గుండె జాలలేదు. వారి శత్రుశక్తియంతటిది. అందుచే కనిష్కుఁడు తన దక్షిణాక్రమణ మంతటితో నాపికొన్నాడు. హిమాలయముల కవతల నున్న కనిష్కుని రాజ్యముపై చీనాదేశముయొక్క సేనాపతి దాడియెత్తివచ్చెను. దానికిఁ బ్రతీకార మొసర్ప వలెనని కనిష్కునకు కోరిక గల్గినది. అనంత వాహిని గదలి

నది. వారి నడుమ జరిగిన యుద్ధము లనేకములు. కడకు 'చీనా' సేనాపతి పరాభవము నందెను. కనిష్కుఁడు 'కాశగర్' 'చానక్కంద్' 'ఖోడాన్' మొదలగు ప్రదేశముల నాచి కొనెను. ఇవి ఆసియా యందున్న ప్రదేశములు. చీనా సామ్రాజ్యమునకుఁ జెందినవి.

రాష్ట్రజీవనమునకును - జనుల పౌరుషమునకును

నిజమైన యొజిపిడిరాయి యేది ?

శక కుషాణులు ఆసియా ఖండిమందు గొప్ప యలజడి లేపిరి. వారి యలజడితోఁ గంపించినది భారతదేశ పరిసరములే గాదు. లక్షలు లక్షల కెదిగి వచ్చుచున్న వారి సైన్యములతో 'చీనా' వంటి బలిష్ఠమైన, సుసంఘటితమైన సామ్రాజ్యము గూడ సమరాంగణమున గొన్ని బాధలనుభవింపవలసివచ్చెను. ఒకానొక దేశముయొక్క పౌరుషమును వెలగట్టుటకు- దాని తాత్కాలికాపజయము కారణముగాదు. కాని - కొందఱు చరిత్రకారు లీ సత్యమును గమనింపక "చీనా దేశము సర్వదా దుర్బలము; పరదాస్య బధిరితము. అవనతిదప్ప దానికి వేరు చరిత్రయే లేదు." అని యేమేమో వ్రాసిరి. ఇట్లు వ్రాయుట మూర్ఖత్వముతప్ప వేఱుగాదు. అట్లే భారతదేశ విషయము నను నీవ్రాతనే వారు బ్రయోగించినారు. భారత రాష్ట్రీయ జీవనమనఁగా- పరాజయముల చరిత్రయేనట! ఇట్టి వ్రాతలు చారిత్రకులు వ్రాయవలసినవిగావు. ఇతిహాసమును జక్కగా నధ్యయన మొనర్చినవా రింకను విశాలదృష్టి నలవఱచి కొనవలెను.

ఒకా నొక దేశముపై మరి యొకటి దండెత్తి వచ్చును. తాత్కాలికముగ నిది యోడిపోవును. దానితో నాదేశము పూర్ణముగ పరాస్తమైనట్లుగాదు. ఆ యాఘాతముతో దాని రాష్ట్రీయ జీవనము సంపూర్ణముగ లుప్తమైనదా? యనుటయే చారిత్రకుఁడు గమనింపవలసిన సత్యము. వారికి జరిగిన యుద్ధములలో నంతిమ సంఘర్షణమందు నీ రాష్ట్రములు పాదాక్రాంతములయ్యెనా? యను విషయము చర్చింపవలసిన సత్యము. అట్లు జరుగకున్నచో నా రాష్ట్రము బరాక్రాంత మైనట్లుగాదు. ఇదియే రాష్ట్రీయశక్తిని నెలగట్టుటకు సరియైన తూనికరాయి.

ఈ విషయమును దృష్టిలో నుంచుకొని పరిశోధించినచో శక, కుషాణులకును- భారతీయులకును జరిగిన సంఘర్షణమందెవరు గెల్చిరి? ఎవరు నామమాత్రావశిష్టులైపోయిరి? తెలిసికొందముగాక!

కనిష్కుఁడు బౌద్ధము నంగీకరించెను. దానిలో నాతఁడు మార్పులు దెచ్చెను.

కనిష్కుఁడు చీనాదేశ పర్యంతము యుద్ధములు జరపుటతోనే తృప్తుఁడై యుండలేదు. ఆధ్యాత్మిక- సాంస్కృతిక విషయములపైఁగూడ నాతఁడు లక్ష్యముంచినాఁడు. బౌద్ధ ధర్మమును స్వీకరించుటకును కనిష్కుఁడు గృతనిశ్చయుండయ్యెను. అందుకై యాతఁడనేక స్తూపములు మున్నగువానిని దన సామ్రాజ్యమున నెలకొల్పెను. అశోకుని కాలమున వలెనే కనిష్కుని కాలమందును- బౌద్ధమున బయలు

దేరిన వనేక సంప్రదాయములు. వారిలో వారికి వైమనస్యములు. వీరిలో నేకవాక్యత గొనివచ్చుటకై యశోకుడు బ్రయత్నించెను. కనిష్కుడుగూడ నట్లే యత్నించెను. ఆతఁడొక మహాపరిషత్తు నేర్పాటు జేసినాఁడు. ఈ పరిషత్తున బౌద్ధుల కేకవాక్యత గుదురుటకు బదులు మరియొక నూతన పంథ బయలుదేరెను. దీనినే “మహాయాన” మందురు. అంతకుముందున్న బౌద్ధమునకును దీనికిని భేదములు కొల్లలు. ఈ సంప్రదాయమున కంగీకరింపనివారందరును చేరి- ‘హీనయాన’ పంథ నొకదానిని స్థాపించికొనిరి. కనిష్కుడు హిమాలయ ప్రాంతములందు దన సామ్రాజ్యములో ‘మహాయాన’ సంప్రదాయమునకు బ్రహ్మాండమైన ప్రచార మొసఁగినాఁడు. కనిష్కుఁ డేర్పాటుచేసిన ‘మహాపరిషత్తు’ గీర్వాణమునే ధర్మ భాషగా నంగీకరించినది. ఆ భాషకు వారి దృష్టిలో గౌరవము హెచ్చెను. అంతకుముందు వారి గ్రంథములు ‘పాలీ’ భాషలో నుండెడివి. అవి సంస్కృతీకరింపఁబడెను. ఇంతేగాదు. ‘బుద్ధ చరిత్ర’ వంటి గ్రంథములుగూడ జన్మించెను. అట్టి వెన్నియో బౌద్ధగ్రంథముల నానాటి పండితులు రచించిరి. అపుడు శక, కుషాణులు బౌద్ధమును, సంస్కృతమునుగూడ చేపట్టిరి. కనిష్కుని సామ్రాజ్యమంతయు బౌద్ధమయమగు స్థితికి వచ్చెను. ఈ రీతి భారతీయ సంస్కృతి-ధర్మము- భాష- యాచార విచారములు- వాని యుపాంగములతోబాటు శక, కుషాణుల నావరించికొన్నవి. ఆ రెండు జాతులును భారతజాతీయం దంతర్భూత మయ్యెను.

బౌద్ధధర్మము భారత ధర్మమే యగును. కనిష్కుఁడు దీనిని గ్రహించుటతో భారతదేశ సంస్కృతికి విజయము బ్రాప్తించినట్లే. కాని- కనిష్కుఁడు స్వీకరించినది పురాకాలికమైన బౌద్ధముగాదు. అశోకుఁ డాదరించిన దానివంటి బౌద్ధమును గాదు. దానిలో నతఁడు గొన్నిమార్పులు దెచ్చెను. అతఁడు బౌద్ధదీక్షను స్వీకరించినను 'రుద్రోపాసన' మొదలైన కొన్ని వైదిక ధర్మముల ననుసరించుచునే యుండెను. 'ప్రాణి హింస' యొసర్పరాదు. శస్త్ర విజయమున కన్నను ధర్మవిజయమే శ్రేష్ఠమైనది. మొదలగు బోధల నాతఁ డుల్లంఘించినట్లే! అశోకుఁ డాదరించిన యీ ధర్మములు మహాయానమందు మందునకును గానుపింపలేదు. కనిష్కుఁ డొకవైపు బౌద్ధ ధర్మ ప్రచార మొనర్చుచునే మరియొకవైపు శత్రువులపైఁ గత్తిని రుభిపించెను. తాను చీనాదేశ చక్రవర్తి ననిపించికొనవలెనని యాతనికి పెద్ద యాశ. అందుకై యాతఁడు సంవత్సరములకొలఁది యుద్ధములు బెట్టుకొనెను. ఆ యుద్ధపిసాస - దన సైనికులే దిరుగఁ బడువరకు నాతని కారలేదు. కడ కా సైనికులే యాతని తలఁ దఱిగిరి.

ఇచట కొంత నిలచి విచారితముగాక! హిమాలయముల కావైపు 'కనిష్కుఁడు' బౌద్ధమతమును ప్రచార మొనర్చె నంటిమి. ఆ ప్రచార మెట్లు సాధ్యమైనది! తొట్ట తొలుత శస్త్రముతో నాతఁ డా ప్రాంతములఁ జయించెను. తరువాత దనధర్మము నచ్చట ప్రచారమొనర్చెను. అందుచే నా ప్రచారము సులభతరమైనది. అంతేగాని - విహారములు

గట్టుటయు - లక్షలకు భిక్షువు లా ప్రాంతములలో దిరుగుటయు
గనిష్కుని శత్రువిజయమునకు గారణములుగావు

‘శత్రువిజయమున కన్నను ధర్మవిజయము శ్రేష్ఠము’
ఈ మాట వినుటకుఁ దీపిగనే యుండును. కాని - శత్రువిజ
యము లేక ధర్మవిజయమును సాధించుట కుంటివాఁడు హిమా
లయ పర్వతము లెక్కుట వంటిది. అట్లే ధర్మవిజయములేని
శత్రువిజయమును కేవలము పాశవికమైనది. ఈ రెంటినీ సమ
గముగ సాధించుటయే గొప్పతనము.

భారతీయ బౌద్ధుల రాష్ట్రద్రోహము

సమ్రాట్టైన కనిష్కుఁడు బౌద్ధుఁడైనను, వైదికుఁడైనను
భారతీయుఁడుమాత్రము గాఁడు. మన భారతము నాక్ర
మించిన విదేశీయుఁడు. భారత పశ్చిమోత్తర భాగమం
దాతఁడు బలవంతుఁడై రాజ్యమును స్థాపించెను. కాని - యా
రాజ్యము మనదేశముపై రుద్దబడిన పరరాష్ట్రమే! భారతీయ
రాజ్యముగాదు. అందుకై - కుషాణులరాజ్యమును విధ్వంస
మొనర్చి యచటి భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యప్రదాన మొన
ర్చుటకై భారతదేశమునందలి వైదికులు దీవ్రముగ యత్నిం
చిరి. వారెల్లరు దీవ్రమైన రాష్ట్రభక్తి గలవారు. కాని -
యప్పుడు బౌద్ధులు జేసిన దేమి? కుషాణుఁడైన కనిష్కుఁడు
బౌద్ధమును స్వీకరించెనంటిమిగదా! దానితో వా రుప్పొంగి
పోయిరి. వా రాతనిని దమ సమ్రాట్టుగ నెంచిరి. తమ రాష్ట్ర
భక్తిని మఱచి వై పెచ్చు రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యమునకై
పోరాడు వైదిక వీరులకు విద్రోహము లొనర్ప సమకట్టిరి.

సమ్రాట్టు కనిష్కుని పౌత్రుఁడు వైదిక
ధర్మమును స్వీకరించెను.

కనిష్కుఁడు చీనా దేశ మధ్యమున మరణించెను. అతని
పై నికులే కనిష్కుని తల నుత్తరించిరి. ఇతఁ జౌద్ధుల కండ
లేక పోయినది. కనిష్కుని పుత్రుఁడు 'హవిష్కుఁడు'. ఇతఁడు
బౌద్ధమతమునం దుదాసీనభావమును బ్రదర్శించెను. ఇం
తలో హవిష్కుఁడు - గతించినాఁడు. తరువాత నాతని
పుత్రుఁడు సింహాసన మెక్కెను. ఈతఁడు బౌద్ధ ధర్మముతోడి
సంబంధమునే వదలెను. తన నామమునుగూడ మార్చికొని
'వసుదేవుఁడ'ను శుద్ధ సంస్కృతమైన వైదిక నామధేయ
మును గ్రహించెను. ఇతఁడు శివోపాసకుఁడు దినమును
శివార్చనాపరుఁడైనాఁడు. అతఁడు తన నాణెములపై శివ,
నంది ప్రతిమల ముద్రించినాఁడు.

కనిష్కుఁడు మరణించినదే యతని రాజ్యము దునుకలై నది.

సమ్రాట్టు కనిష్కుఁడు మరణించిన తరువాత యాతని
నామ్రాజ్యమున గలతలు రేగెను. అతని రాజ్యము- ఉత్తర
భారతముననైనను బాగుగ వ్యాపించియుండలేదు 'పంజాబు-
మాళవము- సౌరాష్ట్రము- గుజరాతు- ఉత్తర కొంకణము'
ఇవన్నియు నొకనాఁడు శకులకు లోబడెను. తరువాత వాని
నాంధ్రులు గెలిచికొన్నారు. ఆంధ్రుల నోడించి కనిష్కుఁ
డా రాజ్యములలోఁ దన యాధిపత్యమును నెలకొల్పెనుగదా!
కనిష్కుఁడు మరణించినదే తడవు- ఈరాజ్యము లాతని
యాధిపత్యమును బడదన్ని స్వతంత్రములైనవి. శాలివాహ

నులు శక కుషాణులతో - సుమా రొక శతాబ్దము పోరి - దక్షిణ భారత స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము రానీయక గాపాడిరి. కని ఘోని యనంతరము ఉత్తర పూర్వభారత రాష్ట్రములన్నియు నామమాత్రముగ స్వీకరించిన యాతని యధికారములన్నియు విముక్తములై స్వతంత్రము లయ్యెను.

పాటలీపుత్రమున నస్త్రమించిన సూర్యుడు మరల వెలిగెను.

నాడు పాటలీపుత్ర రాజ్యము చాలచిన్నది. దాని ప్రసిద్ధి మనకు విపులముగ దెలిసినదే. చంద్రగుప్తుడు - అశోకుడు - పుష్యమిత్రుడు - మొదలైన సమ్రాట్లు లా సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి - యాసేతుహిమాచలము శతాబ్దముల తరబడి తమ యాధిపత్యమును వెలిగించిరి. జగజగ వెలుగు సింహాసన మణికాంతులు - శక, కుషాణులు జెలరేగన క్రీ॥ శక ప్రారంభమున జూచుచుండగనే మాసిపోయెను. అందుకై శక, కుషాణు లొక శతాబ్దమునకు పైఁగా సాగించిన యుద్ధములతో మగధసామ్రాజ్యముయొక్క నామముగూడ వినబడుటలేదు. ఎవరో కొందరు - అప్రసిద్ధులైన రాజులు సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి రాజ్య మొనర్చుచుండిరి వారి నామధేయము లా ప్రాకారములను దాటి బైటికి వినవడనే లేదు.

ఇంచుమించు క్రీ॥ శ॥ 300 సం॥ లో పాటలీపుత్రము యొక్క యీ చిటుగద్దెపై - బౌద్ధశాఖయైన 'లిచ్చవి' రాజులచే నొక గణరాజ్యము స్థాపింపఁ బడినది.

ఈ 'లిచ్చవు'లలో నొక ప్రముఖుఁ డుండెను. అతని బిడ్డ 'కుమారదేవి'. ఈమెను చంద్రగుప్తుడు వివాహ

మాడెను. వీరి డొక సామంతరాజు. ఈసంఘటన క్రి. శ. 308 సం॥ మధ్య జరిగెను. ఈ వివాహముతో 'చంద్రగుప్తునకు' 'లిచ్చవుల' సహాయము లభించినది. క్రి. శ. 320 సం॥ మధ్య పాటలీపుత్రమున నొక స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపించినాడు. మౌర్య చంద్రగుప్తునితో నీతని కేసంబంధమును లేదు. కేవలము నామసాదృశ్యముమాత్రమే! ఈచంద్రగుప్తుడు గుప్త వంశమునకుఁ జెందినవాడు. ఈతని పరాక్రమముతో గుప్త వంశము బ్రసిద్ధికి వచ్చెను ఈతడు పరిపాలించిన 11 సంవత్సరములలో చుట్టు ప్రక్కలనున్న మగధము - ప్రయాగ-అయోధ్య-మున్నగుప్రాంతములజయించి (ఈచంద్రగుప్తుడు) మహారాజునిపించికొన్నాడు. స్లేచ్ఛ, శకుల నోడించి భారతీయ సామ్రాజ్యమును స్థాపింపవలెనని యాశలుగల సముద్రగుప్తుడను తనపుత్రుని చేతిలో రాజ్యమునిడి మరణించెను. గుప్తవంశము వైదిక ధర్మాభిమానము గలది. వీరి యుచాసనా దేవత విష్ణుమూర్తి.

సముద్రగుప్తుడు

ఇతడు రాజ్యమునకు వచ్చినదే తడవు దేశ పరిస్థితి సంతయు జక్కగా నాకళించికొన్నాడు. ఉత్తర భారతమునను - దక్షిణముననుగూడ ననేక భారతీయ రాజ్యములుండెడివి. ఇవన్నియు స్వతంత్రములు. 'ఎవరికి వారే' యైయుండిరి. వీనినన్నిటిని - జయింప వలెను. మౌర్య చంద్రగుప్తుని కాలమున చాణక్యుడు గావించినట్లు - దొలుత నొక భారతీయ సామ్రాజ్యమును స్థాపింపవలెను. తరువాత

నాశక్తిపై నాధారపడి శక - కుషాణులపై గాలు దువ్వ వలెను. అంతవఱకు నోర్పుతో నుండవలెను. ఈ యూహ లతో సముద్రగుప్తుఁడు “కామరూప”మును గెల్చెను. నేపాళ మును జయించెను. పూర్వోత్తర ప్రాంతము మొదలుకొని - వింధ్యపర్వతములవరకును సముద్రగుప్తునకు లోబడిపోయి నది. అనంతర మతఁడు వింధ్యములను దాటి - పూర్వదిశ నుండి దక్షిణమున బ్రవేశించినాఁడు. కొందరు స్వాతంత్ర్య ప్రియు లాతనితో యుద్ధము లొనర్చిరి. వారి నాతఁడు జయించెను. జయించి సామంతులుగ జేసికొని - వారి రాజ్యములు వారికి వెనక్కిచ్చినాఁడు అతఁడు జూపించిన పరాక్రమము, యుధారత యద్వితీయములైనవి. పాశ్చాత్యచారిత్రకులే సముద్రగుప్తునకు “హిందూ నెపోలియన్” అని పేరు పెట్టినారు. అనఁగా గొప్పవాఁడన్నమాట! మన మహాపురుషులను వారు బ్రశంసించుచున్నైలి యిట్టిదే. విస్తృత సామ్రాజ్యమును సాధించిన పిదప సముద్రగుప్తుఁడు పాటలీపుత్రమునకు మరలెను. తాను సాధించిన యా విజయములకు చిహ్నముగ నాతఁడశ్వమేధ మొనర్చినాఁడు. ఆశ్వమేధముతో నాతని వైదిక ధర్మాసక్తియుఁ బ్రకటితమైనది. ఇట్లు సాధన సంపత్తులు సమకూర్చికొని సముద్రగుప్తుఁడు శక కుషాణులపై శక్తిగట్ట సన్నధుఁడయ్యెను.

కుషాణుల యంతిమ శరణాగతి

సముద్రగుప్తుఁ డెత్తివచ్చుచున్నాడన్న వార్తలు చిచ్చువోలె వ్యాపించెను. భారత వాయవ్యభాగమున గొన్ని

దేశములు కుషాణులవి యుండెను. అవి గాంధార ప్రభృతములు. ఆ దేశములు దమకు దామై సముద్రగుప్తుని యధికారమును స్వీకరించెను. కుషాణు లానాఁడు దమ్ము 'కుశు'లని వ్యవహరించుకొనుచుండిరి. వీరు సముద్రగుప్తుని యాధిపత్యమునకు లోబడినందుకు గుఱుతుగ నీతని కొలువునకు దమ రాయబారుల నంపిరి. కట్నములనుగూడ నంపినారు. ఈరీతి సుమారు రెండు శతాబ్దములకు పైగా నవ్యాహతములైన యుద్ధములొనర్చి భారతీయులు - కుషాణులు భారతదేశమున స్థాపించిన రాజ్యమును మూలమట్టముగ నాశనమొనర్చిరి. ఇంతటితో కుషాణులు నాశనమైనట్లే !!.

కనిష్కుని కాలమున కొన్ని శకరాజ్యము లాంధ్రుల యాధిపత్యమును త్యజీకరించెనంటిమిగదా ! అవి నామమాత్రముగ గనిష్కునకు లోబడియుండెను అతని మరణానంతర మాశకరాజ్యములు స్వతంత్రములైనవి. అవి మాత్రము సముద్రగుప్తుని యాధిపత్యమును దమకుదామై మన్నింపలేదు.

సప్రమాట్టు సముద్రగుప్తుని మృత్యువు-తదనంతర కాలము

శకులు మొదలైన స్లేచ్ఛరాజ్యములపైకి దండెత్తు ప్రయత్నము లూహామాత్రములుగ నుండగనే సముద్రగుప్తుడు మరణించెను. అతని మరణముక్రీ॥ శ॥ 375వ సంవత్సరమున. సముద్రగుప్తుని యనంతరము చంద్రగుప్తుడు రాజుగావలెనని సముద్రగుప్తుఁ డాజ్ఞాపించెను. ఈతఁడు రెండవ చంద్రగుప్తుడు. సర్వవిధముల సమర్థుఁడు. సముద్రగుప్తున కీతఁడు రెండవ కొడుకు. కాని - సామ్రాటు మరణించినంతనే

రామగుప్తుడు దాను సింహాసనమునకు రావలెనని పట్టుపట్టి నాడు. ఇతడు నిర్గంధకుసుమము. వీని పట్టుదలకు గల యోగ్యత యొక్కటే! తాను సముద్రగుప్తునకు జ్యేష్ఠ పుత్రుడగుట! రామగుప్తుడు పట్టాభిషిక్తుడైనాడు. కాని ప్రజలలో నాతనికి పలుకుబడి లేదు. సైనికాధికారు లాతని నెదిరించుచుండిరి. ఇంతలో నొక సంఘటన జరగెను. అది రామగుప్తుపై బ్రజలకింకను నసహ్యము గలిగించినది. ఈ కథను కొందరు చరిత్రకారులు కల్పన యని త్రోసివేసిరి. కాని దీనిని ప్రాచీన కవులైన విశాఖదత్తుడు - బాణభట్టు మొదలగువారు వర్ణించిరి. అమోఘవర్షుడు మహారాజోపగి న దానశాసనములలోగూడ నీ విషయము నుల్లేఖించెను. ఇట్టి సంఘటనలు జరగుట యాశ్చర్యముగాదని ఢిల్లీ సుల్తానైన “యల్లావుద్దీన్” కథ మనకుఁ దోపును. అతడు పద్మిని యెడల నిట్లే బ్రవర్తించెను. రామదేవునకు జరిగిన యా సంఘటన యిదే!.

సముద్రగుప్తుడు మరణించెను. ఆ గద్దెపై రామగుప్తుఁ డెక్కినాడు. వీడు దుర్బలుడు. ఈ యవకాశమును బురస్కరించుకొని శకులు బాగుగ విద్యుంభించిరి. వారి తర రాజ్యములపైఁబడి యాక్రమించుకొన జొచ్చినారు. రామదేవునకు గృహదేవి భార్య. ఆమె యత్యంత సుందరి. ఆమెను దన కొప్పగింపవలెననియు - లేకున్నచో దండెత్తి వత్తుననియు - నొక శకరాజు రామగుప్తుని బెదిరించెను. శకుని యీ దుర్గర్వముతో మగధరాజ్య వాతావరణము క్షుబ్ధమైనది. రామగుప్తుఁ డందులకును సిద్ధపడెను. యుద్ధము నిలుపు నుద్దేశముతో

నాతఁడు గృహదేవిని శకక్షత్రపునికడ కంపుటకుఁ దయ్యారై నాఁడు. ఈవార్త విని యామె మఱది చంద్రగుప్తుఁడు జాల సంతాపించెను. గృహదేవిని దాను రక్షింపదొరకొన్నాఁడు. అతఁడు కూటసీతి నాశ్రయించెను. “గృహదేవిని దనకడకుఁ బంపుచున్నా”నని శకునకు వర్తమాన మంపినాఁడు. దీనితో వాని సంతోషము మిన్నముట్టెను. గృహదేవి నూతనముగా శకరాజును జూచుచున్నది గనుక - యామె కాలని మొగమును జూచుటకు సిగ్గుగా నుండుననియు - చంద్రగుప్తుఁడు శకరాజునకు దెలియపరచెను. ఆమె వెంట ననేక దాసీలు వత్తురనియు - వారి మేనాలుగూడ దిరస్కరిణీ పరివృతములై యుండుననియు - చంద్రగుప్తుఁడు దెలిపిన మరి యొక విషయము. ఈ కోర్కెలన్నిటిని శకరాజు మన్నించెను. చంద్రగుప్తుఁడా స్త్రీవేషధారియై మేనాలో నెక్కినాఁడు. ఆతనివెంట ననేక వీరులు స్త్రీవేషముల ధరించి పల్లకులలోఁ బోయిరి. మేనాలు శకరాజుయొక్క రాజధానిని దరిసినవి. ఆరాజు గృహదేవి నెదుర్కొనదలంచి - రాజధానిని దాటి వచ్చెను. ఉత్సాహాద్ధిగఁడైన శకరాజు గృహదేవి యెక్కిన మేనాలోనికిఁ దొంగి చూచినాఁడు. వెంటనే చంద్రగుప్తుఁడు చేతనున్న కత్తిచే వాని తల దరిగెను. మేనాలనుండి స్త్రీవేషధారులైన మహావీరులు సరభసముగ వెలి కరుదెంచిరి. తక్కిన శకవీరులను వారు మర్దించినారు.

విజయుఁడైన చంద్రగుప్తుఁడు రాజధాని కరుదెంచెను. అతఁడరుదెంచుచున్న వార్త విన్న జనుల కుత్సాహ మాగలేదు. వారు గగనతలము బగులునట్లు జయ జయారావము

లొనర్చిరి. రామగుప్తుని సింహాసనమునుండి యూడబెరికి - చంద్రగుప్తు నభిషేకింపవలెనని బ్రహ్మాండమగు విప్లవమొకటి రేగెను. ఈ కల్లోలమున నెవడో రామగుప్తుని తల ఖండించి నాడు. చంద్రగుప్తుడు సింహాసనమెక్కెను. చంద్రగుప్తుడు గృహదేవిని పరిణయమయ్యెను. అనంతర మాతడు సుసజ్జిత మగు దన సేనతో శకక్షత్రపునిపైఁ దండెత్తినాడు.

శకుల కడపటి యుద్ధము -

శక క్షత్రపుడైన రుద్రసింహుని మృతి

గుజరాతు, మాళవదేశము వనసీమలయందు - శక రాజులు చంద్రగుప్తుని నెదిరించిరి. ఎదిరినచోట వంతయు - భారతీయ పైస్యములు వారి నోడింప జొచ్చినవి. రణాంగణమున - విజృంభించిన చంద్రగుప్తుడు శకక్షత్రపుడైన రుద్ర సింహుని శిరస్సును ఖండించివేసెను. ఈ రుద్రసింహుడు సత్యసింహుని కుమారుడు.

శకుల సామ్రాజ్య మస్తమించెను.

దీనితో శకుల సామ్రాజ్య మస్తమించినది. వారికి లోబడియుండిన సింధు - కచ్చ - సారాప్ర - గుజరాతు - మాళవ ప్రాంతములు స్వతంత్రము లయ్యెను. వారిని విముక్తమొనర్చినది చంద్రగుప్తుడే! అవి కృతజ్ఞతతో చంద్రగుప్తుని యధికారమును స్వీకరించినవి. శకులను నాశనమొనర్చి చంద్రగుప్తుడు వారి ముఖ్యపట్టణమైన యుజ్జయినిని బ్రేవేళించినాడు. అపు డచట విజయోత్సవములు బ్రహ్మాండ

ముగ జరిగెను. చంద్రగుప్తునకు విక్రమాదిత్యుడన్న బిరుదు సంక్రమించెను. శకులను బరిమార్చి విక్రమాదిత్యుడు సాధించిన విజయమునకు జ్ఞాపకముగ విక్రమసంవత్సరము నెలకొన్నది. ఈ వృత్తాంత మింతకుముందే వచ్చినది. 'ఉజ్జయిని' చంద్రగుప్తునకు రెండవ రాజధాని యయ్యెను. అతఁ డచ్చటనే యుండి రాజ్యమొనర్చుచుండెను.

విక్రమాదిత్యుని విజయముచే భారతదేశమున కబ్బిన దొక యపూర్వమైన కృతార్థత. ముక్కలు చెక్కలుగ విడిపోయియున్న భారతదేశము విక్రమాదిత్యునిచే నొక ఛత్రచ్ఛాయకు గొనిరాబడెను. శకుల నణచుటకై యంతకుముందెందరో యత్నించిరి. యాధేయులు - మాళవులు - శాతవాహనులు - ఇంక ననేకులు, వారి నణచుటకు దాదాపు 250 సంవత్సరములు పట్టెను. చంద్రగుప్తుని పూర్వులుగూడ నీ యుద్యమమునకై బ్రయత్నించిరి. ఏకచ్ఛత్రీతమగు భారతదేశమునకై కలలు గన్నారు. ఆ కలలు విక్రమాదిత్యుడు సత్యము గావించెను. ఇది యాతని ధన్యత.

ఈవిషయమును వివరించుచు ప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడు "విం సెంట్ స్మిత్" ఈరీతి పొగడెను:

"We may feel assured that differences of a race, creed and manner supplied the Gupta Monarch with special reasons for desiring to suppress the impure foreign (ప్లేపు) rulers of the western India. Chandragupta-Vikramaditya although tolerant of Buddhism and Jainism was himself an orthodox Hindu, especially devoted to the cult of Vishnu, and as such could not but have experienced peculiar satis-

faction in "Violently uprooting Foreign Chieftains."

కుషాణులవలెనే శకులును నామావశిష్టులైరి. శకులు వైదిక ధర్మమును స్వీకరించిరి. గీర్వాణభాషను జేపట్టిరి. భారతీయుల యాచారముల ననుసరించిరి. ఈ విషయము లన్నియు నింతకుముందే మనకు బరిచితములు. కాని - వారి కింతవరకును రాజ్యములు గొన్ని యుండెను. ఈ రాజ్యము లలో వారి ప్రత్యేకత యణుమాత్రముగ భాసించుచుండినది. అదిగూడ విక్రమాదిత్యునిచే దళితమైపోయెను. రెండు మూడు తరములలో వారు కుషాణులవలెనే భారతీయులలో సమగ్రముగ నంతర్భూతమైపోయిరి.

భారతదేశమున నెందరో రాజులు పాలించి మరణించిరి. శక - కుషాణాంతకుండైన విక్రమాదిత్యుని త్యాగోదార్యములు లోకప్రియములై నిలచెను. ఇతనికాలమున 'ఘాహియాన్' అను చీనారాయబారి భారతదేశమునకు వచ్చినాడు. ఆతఁడు భారతీయులనుభవించుచుండిన సుఖములను - వైభవములను పుష్టితమగు భాషలో వర్ణించినాడు. జనప్రియమైన విక్రమాదిత్యుని పేరు కథలలోనికెక్కెను. ఆతని న్యాయప్రియత్వము ఆఖ్యాతికలై వెలసెను. విక్రమాదిత్యుండు రాజ్యమును ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు బరిపాలించెను. ఆతఁడు దివంగతుండైనది క్రీ॥ శ॥ 414 వ సం॥ మధ్యమున.

కుషాణాంతకుండైన విక్రమాదిత్యుని పరాక్రమమును గవులు ముక్తకంఠములతోఁ బాడిరి. రమణీయమైన యాతని చరిత్ర భారతేతిహాసమం దొక స్వర్ణపత్రము.

హూణాంతకుడు యశోధర్ముడు.

ఈ పుస్తకమున నింతకుముందే - హూణులనుగూర్చి కొంత దెలిసికొంటిరి. వీరే - శక కుమాణులను బారదోలి వారి ప్రదేశము లాక్రమించి విజృంభించిరి. శక కుమాణుల బాడులచే - లోకము తల్లడిల్లెను. వీరంతకన్నను భయం కరులు - కూరులు, వీరితో బాధపడినది ఏషియాఖండ మొకటేగాదు. యూరోపు ఖండమును హూణుల పాశవ కృత్యములకు గురియైనది. చీనా మొదలుకొని రోము పర్యంత మున్న - సంఘటితములై - నాగరకములైన సమస్త రాష్ట్రములును-వీరి హుంకారములచే గంపించిపోయినవి. హూణుల సంఖ్యాబలమున కంతులేదు. వీరి యాశ్విక సైన్యములు అక్కడక్కడ చెదరు చెదరుగా నుండెడివి. సమయము వచ్చినప్పు డొక్కచో గుమిగూడెడువారు.

వీరి సైన్యములు బయలుదేరునప్పుడు వేలకొలది స్త్రీలుగూడ హయములపై నెక్కి ఖడ్గములును - కేడెములను ద్రిప్పకొనుచు ముందుకు దూకుచుండిరి. వారి కంటి కొక నగరము గానరారాదు. అది భస్మీపటలమైనట్లే. గ్రామములు పటాపంచలగుచుండెను. దొరకిన స్త్రీ - శిశువుల కంఠములు త్తరింపబడుచుండెను. వీరి యుద్ధవిహారములు పట్టపగళ్ళ యందుమాత్రమేగాదు; రాత్రులయందుగూడ వీరు శ్వాపద

ముల గుంపులవలె గ్రామములపైఁ బడుచుండిరి. పడి - వానిని సర్వనాశనము నేయుచుండిరి. స్త్రీ - పురుషుల గ్రుడ్లు బెఱుకుచుండిరి. తమచేత నఱుకబడిన నరుల కపాలములయందు - మద్యముల బోసికొని త్రావుచుండిరి. దిన దినమును వారికి జయోత్సవములే !

హూణుల రాజ్యము - చీనాదేశము నానుకొని యుండెను. అందుచే వీరితో దెబ్బతిన్నది యా దేశమే ! ప్రతి వర్షము వీరి దాడులు వారికి దప్పకుండెను. ఆ దేశ వాసులు వీరి భయంకర కృత్యములతో సతమతమై పోవుచుండిరి. వీరినుండి తమ్ము రక్షించుకొనుటెట్లను చింతయే నిరంతరము చీనాదేశస్థులను బీడించినది. ఆ భయముయొక్క ఫలమే నేడు వారు నిర్మించిన చీనాదేశపుగోడ. ఇదియొక యాశ్చర్యకరమైన సృష్టి. అయిన నేమి ? ఇది వారి భీతికి మూర్తిమంతమైన ప్రతిరూపము.

మధ్య ఏషియా హూణుల దురాగతములచే నొకవైపు తల్లడిల్లుచుండెను. మరియొకవైపు హూణుల పై న్యములు యూరోపున కెగ్రబాకెను. ఆ పై న్యనాయకుడు “ఆటెలా” యనువాడు. వీడు పై న్యములను సంఘటితపరచి-యేషియా ను త్తరించి - యూరోపుపైకి కత్తి ఝళిపించెను. అసంఖ్యమైన యీ యాశ్విక పై న్యము నానావిధములుగ విశకలితమై రమ్యాదేశమున బ్రవేశించి యల్లకల్లోల మొనర్చెను. కళాపీఠములు - దేవాలయములు - నగరములు - గ్రామములు, కనపడినదంతయు భస్మమై పోవుచుండెను. రమ్యా ను త్తరించి యా పై న్యములు పోలెందున బ్రవేశించినవి. దానిని నాశన

మొనర్చి పైని గదలినవి, రోమక సామ్రాజ్యముపైన బడెను. రోమకులు వీరి నడ్డగించిరి. కాని - హూణులు వారిని పడ దనినారు. హూణులకు విజయమున కన్నను - కిరాత కృత్యములు ముఖ్యము. వారు ప్రత్యక్ష రాక్షసులు. యూరోపు ఖండమంతయు వారిచే పరాభూతమయ్యెను. రక్తము లేరులై పారెను. యూరోపునందు హూణులు గావించిన కిరాత కృత్యములు వివరముగ దెలిసికొనవలెనన్నచో “Decline and fall of the Roman Empire” యను పుస్తకము జనువ వలయును. యూరోపుదేమున నొక యాచరము గలదు. ఎవ డైనను పరమ దుష్టుఁడైనచో వాని నీనాఁడును హూణుఁడందురు. మనము పిచాచమన్నట్లు. దీనిచే హూణులు యూరోపున కొనర్చిన యపకార మెంతటిదో మన మూహింప వచ్చును.

మధ్య ఏషియానుండి హూణుల పైన్యముల యొక పాయ యూరోపు ఖండముపైకి దరలెనంటిమి. దాని వేరొక పాయ హిమాలయ ప్రాంతముల సంచరించుచు - నా పర్వతముల సంటియున్న శక, కుషాణుల రాజ్యముల జయించికొని భారతదేశముయొక్క వాయవ్యదిశనుండి గాంధారము - మొదలైన దేశములయందుఁ బ్రవేశించినది. వారి ఖడ్గములు చీనాను దళిత మొనర్చెను. రోమక సామ్రాజ్యమున కంతు లేని దుర్దశ నాపాదించెను. ఈ విజయోత్సాహముతో వారు మత్తులైరి. భారతమునకుఁగూడ నీయవస్థనే వారు బట్టింపఁ దలచినారు. వారు గాంధార ప్రాంతములు దూసికొని సింధునదీ ప్రదేశములందుఁ బారాడఁ దొడఁగిరి. కాని, నాఁడు

భారతదేశ సింహాసనమున గూర్చుండి యున్నది, వీరతా
గంధము లేని ధనానందుడుగాఁడు - నామమాత్రమైన వాని
సామ్రాజ్యముగాదు. నేఁడు భారత దేశమున నున్నది శక -
కుమాణాంతకఁడైన విక్రమాదిత్యుని సుతుఁడు - కుమార
గుప్తుఁడు నేఁడు రాజ్యాధిపతి. అతఁడు క్షత్రియ కులావతం
సుఁడు. భారతదేశమున గుప్తకాల మొక స్వర్ణయుగము.
సువర్ణయుగమైన మౌర్యుల కాలమునందు - మౌర్యులలో
గూడ గడపటివాఁడైన యశోకుఁడు బౌద్ధుఁడై యహింసకు
లేనిపోని ప్రాధాన్య మొసఁగి శస్త్ర సన్యాస మొనర్చెను.
దాని ఫలముగ భారత వీరులు - తాత్కాలికముగ దుర్బలులై
పోయిరి. కుమారగుప్తుని కాలమున నట్టి యన్యాయము జరుగ
లేదు. అతఁడు వైదికుఁడు భారతీయ సామ్రాజ్య శస్త్ర
బలము నాతఁడు ద్విగుణీకృత మొనర్చెను. అడుగు బెట్టినచో
నెల్ల స్మశానముగ మార్చుచున్న హూణుల కిరాతక కృత్య
ముల నాతఁడు గమనింపలేకపోలేదు. వారు భారతదేశము
వైపు నడచి వచ్చుచున్నదియు కుమారగుప్తునియెడలో
బారాడఁ జొచ్చినది. అతఁడు సైన్యముల సమీకరింప
జొచ్చెను. ఉత్సాహాద్గల్పిత సేనాధిపతులను జేర్చికొనెను.

హూణుల తొలి దాడి

హూణులు గాంధార ప్రాంతములఁ బారాడఁ దొడఁ
గిరి. వారి దురాగతమును గమనించి కుమారగుప్తుఁడు వారి
నెదిరింప సైన్యముల బంపినాఁడు. వానిని నడపినవాఁడు
స్కందగుప్తుఁడు. ఇతఁడు కుమారగుప్తుని సుతుఁడు. హూణు
లకు సైన్యబల మధికమంటిని. అది వారి కొక పొగరు. వారు

విశృంఖలముగ భారతీయ సైన్యములపైఁ బడజొచ్చిరి. ఒక సైన్యమును జయించినదే తడవు - మరియొక యాశ్విక సైన్యము భారతీయులను జట్టుముట్టుచుండెను. వారు చీమల వలె నాలుగువైపుల నాక్రమించికొనుచుండిరి. ఆ సైన్యములు జచ్చినదే తడవు క్రొత్త సైన్యములు దయారుగ నెక్కి వచ్చుచుండెను. కాని - హూణుల యీ యుద్ధతంత్రమునకు స్కందగుప్తుఁడు జలింపలేదు. అతఁడు షసుగులేక పోరాడ జొచ్చెను. వర్షానువర్షములు యుద్ధములతోఁ గడచినవి. అసంఖ్యములైన హూణుల సైన్యములు దిన దినమును క్షీణింపఁ జొచ్చినవి. ఇంతయైనను వారు గుప్త సామ్రాజ్యపు పొలిమేరల నాక్రమించికొనలేకపోయిరి. పైగా - స్కందగుప్తుఁడు విజృంభించి వానిని వెనక్కుఁ దన్న నారంభించెను. హూణుల నాతఁడు భారతదేశపు తెల్లలను దాటిపోవువరకును వదలలేదు. ఈ పరాభవముతో హూణుల యెదలకు పెద్ద గాయము దగిలినది. మఱల నలువదియేండ్లవరకును వారికి భారతదేశమువైపు తేరిచూచుటకై నను గుండె లాగలేదు.

హూణులను వెనుకకుఁ దన్నిన సవ్యసాచి స్కందగుప్తుఁడు.

హూణులు రణకర్కశు లంటిని. వారి ధాటికి పెద్దపెద్ద సామ్రాజ్యములే మన్నుదినిపోయినవి. కఠోరులైన యట్టి వారిని మహావీరుఁడు యువరాజు స్కందగుప్తుఁడు పరాభవించి వెనుకకుఁ దన్నెను. తన్ని - రాజధానికి వచ్చుచుండెను. ఈ వార్త ముందుగనే చక్రవర్తియైన కుమారగుప్తుని చెవులు సోకినది. ఇంక నాతని యానందమున కంతులేదు. రాజధాని యందు జరగిన వేడుకలకు పారమే లేదు. వైదిక ధర్మ నిష్ఠు

డైన కుమారగుప్తుడు యువరాజు సాధించిన ఈవిజయమునకు జ్ఞాపకముగ బ్రహ్మాండమగు నశ్వమేధయాగ మొనర్చినాడు.

చక్రవర్తి కుమారగుప్తుని మృత్యువు -
స్కందగుప్తుని రాజ్యపాలన.

యువరాజు హూణులపై సాధించిన యీ విజయముతో కుమారగుప్తుడు తన జన్మయే కృతార్థమైనట్లెంచినాడు. ఆతఁడు క్రీ. శ. 455 వ వర్షమున గన్నుమూసికొనెను. తండ్రి మృతినొందిన యనంతరము సాహసాంకుడైన స్కందగుప్తుడు సింహాసన మలంకరించెను. ఆతఁడు సాధించిన విజయములకు లెక్కలేదు. అతని పరాక్రమములను దెలుపు గాథలనేకములు. స్థలాభావముచే వానినన్నిటి నిట దడపుటకు పేలులేదు.

మధ్యయూరపున యుద్ధము లొనర్చుచున్న హూణులకు నాయకుడు “ఆటిలా” యంటిమి. అట్లే - ఏషియా - యందు బోరుచున్న హూణుపై న్యములకు “భింభిలు”డనువాఁడు నేత యైనాడు. ఆతఁడు విశకలితములైన హూణుపై న్యముల నన్నిటిని నొకచోట సంఘటిత మొనర్చి విజృంభింప సాగెను. తా నా పై న్యములకు రాజుననియు బ్రకటించి కొనఁజొచ్చెను. భారతీయులు హూణుల కొనర్చిన యపకారము వాని మనస్సులో మెదలుచున్నది. భరతఖండము నంతయు జయించి యేలవలయునని వాని యాశ. అందుకై వాఁడు మరల భారతదేశముపైఁ బడినాడు. ఈ సంఘటన జరిగినది “సక్రమాట్” స్కందగుప్తుని యుత్తర వయస్సున.

హూణుల రెండవ దండయాత్ర.

భారతదేశ వాయవ్యదిశయందు గొన్ని సైన్యములుండెను. అవి భారతదేశ రక్షణార్థమై కుమారగుప్తునిచే నిలుపఁబడినవి. తొలితాకుననే హూణుల సైన్యముల నొకటి రెండు సార్లు లోడించి వెనుకకుఁ దన్నిరి. ఈవార్తలు స్కందగుప్తుని చెవుల సోకినవి. అతఁ డగ్నికీలవలె మండెను. హూణుల బరాభవింపఁ దలఁచి రాజధానిని వదలి - స్కందగుప్తుఁడు పంచనదపర్యంత మెదురు నడచినాఁడు. హూణులచే సరాజితములై యనుత్సాహాదిగ్ధములైన సైన్యముల కాలఁడు గ్రోత్తయుత్సాహము రేకెత్తించెను. ద్విగుణీకృతమైన సాహసముతో వారు - హూణుల నెదిరింప సిద్ధపడిరి. ఇంతలో బాటలీపుత్రమున నొక విషాదగాధ జరగెను. పాటలీపుత్రమున పురగుప్తుఁ డుండెను. వాఁడు స్కందగుప్తునకు సవతి తమ్ముఁడు. అన్న లేని యదనుజూచి - వాడు గద్దె నాక్రమించి కొన గుట్రలు బన్నెను. ఈ వార్తలు స్కందగుప్తుని చెవులఁ బడినవి. కాని - యాతఁడు వెనకకు రాలేదు. రాష్ట్రాభిమానముముందు స్వార్థ మాతనికి తుచ్చపదార్థముగ గన్నడి నది. జాగరూకుడై యాతఁడు స్లేచ్చుల నెదిర్చి యుద్ధము లొనర్చుచునే యుండెను. తాను రణభూమిని వదలి వచ్చినచో దన సైన్యము లనుత్సాహము నందును. ఆ యవకాశమును బురస్కరించికొని హూణులు విక్రమింతురు. ఇతఁ పంచనద ప్రాంతములు - ఉత్తర భారతము - హూణులచేతఁ జిక్కి పోవును. ఈ స్థితి యాతనికి హృదయవిచారక మయ్యెను. ఆ వృద్ధసామ్రాట్టు రణశిబిరములందే సైన్యముల బురికొల్పుచు

నుండెను. గాని - పాటలీపుత్రపు గొడవ బట్టించికొనలేదు. రాజన్నచో నాతడు.!

రాష్ట్ర ఖేమమునకై స్వార్థమును దిగస్కరించిన మహా మానవుడు - రణములయందు వెనుకంజ వేయని వీరోత్తంసుడు స్కందగుప్తుడు. క్రీ॥ శ॥ 471 వ సంవత్సరమున రణ శిబిరమందే కన్నుమూసినాడు. రాజనంగా నతడు !

సమాప్తనగా నెట్టివాడు ?

రోమక సామ్రాజ్యము - లోకమును మిరుమిట్లు గొల్పుచున్న రోజు లవి. అపు డా దేశము నొక సమ్రాట్టేలుచుండెను. అతని పేరు వివరముగ మనకుఁ దెలియదు. ఆ రాజునుగూఁటించి ఈ క్రింది కథ జెప్పెదను. “అతడు రోగ గ్రస్తుడై నాడట. చాల చిక్కిపోయినాడట ! మరణ కాలమును వచ్చినది. ఇంతలో నాతడు హఠాత్తుగ నొకనాడు చేత కత్తి ఝళిపించుచు నిలచికొనెను. చెంతనున్న పరివారమునకు నీ యకాండతాండవ మేమియు నర్థముగాలేదు ఇది యేమి యని యాతనిని రాజవైద్యులు బ్రశ్నించిరి. అపుడు మరణింపఁబోవుచున్న యా రాజు వారి కిట్లు జవాబు చెప్పినాడు: “ రోమక సామ్రాజ్యాధిపతి - యితర దేశముల వారివలె సెజ్జపైఁ బొరలాడుచుఁ జావఁడు అతడు ధీరుడై నిలచి కత్తిబట్టి హుంకరించుచునే మరణించును. “A Roman Emperor must die standing” అని బదులు చెప్పెను.

స్కందగుప్తుని జీవితముగూడ నిట్టిదే. అతడు హూణులతో యుద్ధము చేయుచునే వీరోచితమైన మరణము

నందినాడు. అతడు యువరాజుగా నున్నప్పుడు శత్రువులను దోలి - రాజ్యమునకు డ్రేము నాపాదించెను. వృద్ధుడైన తర్వాతగూడ రాష్ట్ర డ్రేమునే భావించి దానికొకటి ప్రాణముల వదలెను సమస్తములైన రాజ్యవిలాసము లాతనికి హస్తగతములై యుండినవి. కాని - వాని నాతఁ డనుభవించలేదు. అతడు రాజర్షియై బ్రదికెను. రాష్ట్ర డ్రేము నకై జన్మమంతయుఁ దపించెను. ఆ ప్రయత్నమునకే ప్రాణముల బలి యొసఁగెను. పరులతో యుద్ధము లొనర్చునపు డాతఁ డనుభవించు కష్టములకు లెక్కలేదు. వాని నన్నిటిని స్కందగుప్తుఁడు జిఱునవ్వుతో నాహ్వానించినాడు. ఇదంతయు దేనికి ? విశాలమైన సామ్రాజ్యముయొక్క స్వాతంత్ర్యమును రక్షించుటకు. అతడు మరణించిన దెక్కడ ? రాజప్రసాదమున గాదు. అదీ రాచరిక మన్నచో !! హూణులు ఏ ఏబది సంవత్సరములలో చీనాదేశమును నాశన మొనర్చి రమ్యానుంచి రోమువరకు సామ్రాజ్యముల నాక్రమించిరో ఆ ఏబది సంవత్సరములలో సింధునదీప్రాంతములలో ఒక్కయంగుళపు మేరయైనను ఆక్రమింపలేకపోవుటకు స్కందగుప్తుని భారతీయ సైన్య ప్రతాపమే కారణము. స్కందగుప్తుఁ డాహవసవ్యసాచి - ఆతని నామము హూణులకుఁ బలాయన మంత్రము. హూణుల పరాక్రమమునకు యూరోపు కంపించిపోయెను. ఏషియా గజగజ లాడెను. కాని - భారతము వారిని వెన్నకుఁ దన్ని నిలచినది. అయిన నేమి ? విధి - స్కందగుప్తునిపై గిల్లకన్నువేసినది. హూణులు సమూలముగ నాశన మగుటకుముందే స్కందగుప్తుఁడు గతి

చెను. కాని, స్కందగుప్తుని జీవితము భారత వీరుల కొక గుణ పాఠమైనది. హైందవుల ప్రతాప మజేయ మన్న విశ్వాసమును వారిలో స్కందగుప్తుని జీవితము నిర్మించెను.

సమ్రాట్టు స్కందగుప్తుడు వీరులలో నగ్రగణుడు. అతడు విక్రమాదిత్యునివంటి దిగ్విజయి. భారతీయుల యశో డిండిమమును దిక్కులకు మ్రోగించిన రణదోహాలుడు. అతని వీర జీవితమునకు మా వినయపూర్వక శ్రద్ధాంజలి.

స్కందగుప్తుని మృత్యువు తరువాత.

పురగుప్తుఁ డింతకుముందే విజృంభించియుండెనని చెప్పితిమి. వాడు కుటిలుడు. పురగుప్తుడు గద్దె నాక్రమించెను. కాని - వాఁ డెట్లును సమర్థుఁడుగాడు. స్కందగుప్తుని మరణము హూణులపాలికిఁ బండుగయ్యెను. అతడు బ్రతికి యున్నంతవరకు వా రాతని పరాక్రమముతో గజ గజ లాడు చుండిరి. అతడు మరణించినదే తడవు 'భింభిలుడు' ముందుకు గదలిరాడు. కొంతకాలమున కతఁడును మరణించెను. అతని యనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చినవాడు 'తోర మాణుడు.' ఇతని కాలమున హూణ లింకను విజృంభించిరి. వారి యత్యాచారములకు మేరలు లేకపోయినవి. కాంభోజ - గాంధార - పంచనద ప్రాంతములలోఁ బడి హూణులు దోచు కొన నారంభించినారు. జగత్ప్రఖ్యాతమైన 'తక్షశిల' యందలి విద్యాపీఠము విధ్వంసమైనది. అంతకంటెను నమూ ల్యమాలైన యనేక గ్రంథములు భస్మీపటలము లైపోయెను. రాష్ట్రీయమైన శస్త్రబలము తేజోహీనమైనదే తడవు - భార

తీయుల సంస్కృతిగూడ యవమానింపఁ బడెను. ఈ విషయము నిరూపించు సంఘటనము లప్పుడు జరగెను.

హూణులు 'యిరాను'పైఁ బడిరి. అది వారికి పాదాక్రాంతమైనది. క్రీ॥ శ॥ 484 వ సం॥మున 'ఇరాను' రాజైన- ఫిరోజు జీవగ్రాహముగ గొనఁబడెను. అతనిని హూణులు సంహరించిరి. ఇరాను సమస్య పరిష్కరింపఁబడినదే తడవు - హూణుల పై న్యముల దృష్టి భారతదేశముపైఁ బడినది. దీనికిని ఇరానునకు బట్టిన గతినే బట్టింపవలెనని వారి యాశ. తోరమాణుఁడు భారతదేశముపైఁ గదలెను. తోరమాణుఁడు - 511 సం॥ ప్రాంతములలో పంచనదమును బ్రవేశించి - మాళవమును ద్రోక్కి - ఉజ్జయిని నాక్రమించికొన్నాఁడు. ఇంతలో తోరమాణుఁడు మరణించెను. అతని పుత్రుఁడు 'మిహిరగులు' నామధేయుఁడు. ఇతఁడు తండ్రికంటెను క్రూరుఁడు, ధీరుఁడు.

మిహిరగులుఁడు రుద్రదేవతోపాసకుఁ డైనాఁడు

హూణులు భారతదేశ వాయవ్య ప్రాంతములందు దిరుగాడఁ జొచ్చినది మొదలు - వైదిక ధర్మమునందలి రుద్రదేవతోపాసన వారి హృదయముల నెక్కువగా నాకర్షింపఁ దొడఁగెను. ఇది యొక యాశ్చర్యకరమైన సంఘటనమే! బౌద్ధధర్మమును హూణులు మొదటినుండియు ద్వేషించిరి. వారి చిత్తవృత్తులకు దానిస్వభావము నచ్చలేదు. కనుక మిహిరగులుఁడు వైదికుఁ డగుటలో నాశ్చర్యము లేదు. మిహిరగులుఁడు బౌద్ధమును ద్వేషింప నారంభించెను. ఈ విషయమునుగూర్చి 'వికెసెంట్ స్మిత్' ఇట్లు పలికెను:-

“The savage invader who worshipped as his patron deity Shiva, the God of destruction exhibited ferocious hostility against the Peaceful Budhistic cult and remorselessly overthrew their Stupas and Monasteries which he plundered of their treasures”

వైదికుల రాష్ట్రాభిమానము - బౌద్ధుల రాష్ట్రవిద్రోహము

ఈ పుస్తకమునం దింతకుముందే వైదిక రాష్ట్రాభిమానమును బ్రకటించుకొను కొన్ని ఘట్టములు చదివితమి. బౌద్ధు లొనర్చిన రాష్ట్రవిద్రోహచర్యలుగూడ దడవఁబడినవి. ఆ ఘట్టము నొకసారి మరల జదువవలెనని కోరెదము. వైదికుల రాష్ట్రాభిమానమును సూచించుటకును, బౌద్ధుల రాష్ట్రవిద్రోహచర్యలను సూచించుటకును ఏ మిహిరగులుని జీవితకథ యొక ప్రబలమైన యుదాహరణము.

మిహిరగులుఁడు వైదికుఁడంటిమి. అతఁడు చుద్రదేవతోపాసకుఁడు. వైదికులను బౌద్ధులు ద్వేషించెదరు కాన మిహిరగులుఁడును బౌద్ధులపై కక్షసాధింప మొదలు పెట్టి నాఁడు. కాని-మిహిరగులుని యీ ప్రవర్తనతో వైదికులు సంతృప్తులుగాలేదు. వాఁడు వైదికుఁడైనను, బౌద్ధుఁడైనను-భారతీయుడు గాఁడన్న దృఢవిశ్వాసము వారి హృదయములలో బాదుకొనిపోయినది. అందుచే వా రాతని రాచటికమును మన్నింపరైరి. వాఁడు బౌద్ధులపైన సాధించిన కక్షలలో భారతీయులైన వైదికు లంతగా చేతులు గలుపలేదు. రాజకీయ దృష్టితో మిహిరగులుఁడు పరదేశమువాఁడన్న భావము

భారత వైదికుల హృదయమును వదలిపోయినది గాదు. మిహిరగులుని చేతులలోఁ జిక్కిన దేశమును విముక్త మొనర్చుటకై వైదికు లెంతయో శ్రమించిరి. వారితో వైరమును గట్టికొనిరి. వైదికులలో రాష్ట్రవిద్రోహులు బొత్తిగా లేరని మా యభిప్రాయముగాదు. 'కంబుజుఁడు' 'జయచంద్రుఁడు'-వీరివంటివారు, అప్పడప్పడు బయలుదేరుచునే యుండిరి. కాని-వైయ్యక్తికముగను, నొకరిద్దరి మాట యెట్లున్నను-వైదిక సముదాయముమాత్ర మిట్టి మ్లేచ్ఛరాజులయొక్క యధికారమును మన్నింపనేలేదు. వారిపై పగను సాధించుచునే వచ్చినది. తమస్వాతంత్ర్య రక్షణార్థమై భయంకరములైన యుద్ధములెన్నో జేయుచు వచ్చినది. వైదిక సంప్రదాయస్థుల యీ రాష్ట్రాభిమానము విన్సెంట్ స్మిత్ వంటి చరిత్రకారుని పొగడ్తులకుఁగూడ దగినదై యుండెను. విన్సెంట్ స్మిత్ భారతీయుల పరాక్రమాదులను వర్ణించుపట్టులందు కొంత కొంత వ్యంగ్యముగ, వికటముగ వ్రాయును. అట్టి వాఁడును "వైదిక ధర్మయులైన హిందువులు మ్లేచ్ఛరాజుల పాలనమును మన్నింపలేదు. వారు తిరుగఁబడి శాత్రవమును సాధించిరి." అను మాటలను మాటిమాటికిని వ్రాయును. వ్రాయకుండుట కాతనికి విధిలేదు. సాధారణముగ నిట్టి పట్టులలో నాతని భాష యిట్టిది:—

"These foreign tribes Shakas, Pahlavas and Yavanas at the time settled in western India as the lords of a conquered native population were the objects of hostility of the Vaidik king Vilivayankur II.....He recovered the

losses which his kingdom had suffered at the hands of the intruding foreigners and utterly destroyed the power of (the Saka king) Nahpan. The hostility of the Andra (Vaidik) monarch was stimulated by the disgust felt by all Hindus, and especially by the followers of the orthodox Bramhanical system at the outlandish foreign barbarians."

పైమాటలనుబట్టి జూచినప్పుడు పరదేశీయులకు బ్రహ్మ శత్రువులు హిందువులే ననుట - ఆతని వాక్యములలో స్పష్టముగ భాసించుచునే యున్నదికదా!

యశోధర్ముడు

మగధ సింహాసనమును పురగుప్తుః డధిష్ఠించెనంటిమి. వాని - స్వరూప స్వభావము లెట్టివో వివరించితిమి మాండలికు లెవ్వరును పురగుప్తుని యాధిపత్యమును మన్నింపలేదు. సామంతులనేకులు స్వతంత్రులై శమరాష్ట్రముల జాలించి కొన జొచ్చిరి. వీరందరును దమలోతాము సుసంఘటితములైనవారు గారు. ఇట్టి రాజ్యములు మాళవదేశ పర్యంతము వ్యాపించియుండెను. వీరందరికిని హూణులనుండి భయము గద్దు. ఉజ్జయిని యందలి విక్రమాదిత్యుఁ డధిష్ఠించిన సింహాసనమందు మిహిరగులునివంటివారు గూర్చుండి రాజ్యమేలుచుండుట వారందరి కసహ్యముగనే యుండెను అందరును హూణుల పరాభవమును గోరుచునే యుండిరి. కాని-వారికెవ్వరికిని స్వతంత్రముగ హూణరాజు నెదిరించు శక్తి లేకుండెను. సామంతులు లోలోన గుములుచుండిరి.

ఈ సమస్యను బరిష్కరించుట కొక మహాపురుషుఁడు ముందుకు వచ్చెను. అతని వంశ మతనికిముందు బ్రసిద్ధమైనదియు గాదు. అతఁ డొక్క మహారాజును గాదు. మాళవ ప్రాంతములందలి యొక చిన్నరాష్ట్రమున కాతఁడు రాజు. కాని-యాతని మహత్వాకాంక్ష దొడ్డది. రాష్ట్రాభిమానము నిస్సీమమైనది. సాహసము ఎల్లలు లేనిది. ఉజ్జయిని సింహాసనమును మిహిరగులుఁ డధిష్ఠించుట యాతనికి గంటకమైనది. మిహిరగులుని సాధింప నాతఁడు బట్టువట్టెను. ఆ మహావీరుని పేరు యశోధర్ముఁడు.

వైదిక రాలజుపై సన్నాహములు.

యశోధర్ముఁడు తనకుఁ జట్టుపక్కల నున్న మాండలికులతో సంభాషణములు సాగించెను. వారి నందరిని హూణులపైకిఁ బురికొల్పి సాహసమును నూరిపోసినాఁడు. అతని యభిప్రాయమున కందరును సమ్మతించిరి. ఈ సంయుక్తమైన యుద్ధసన్నాహమునకు మగధరాజు బాలాదిత్యుఁడును సమ్మతించినాఁడు. సుసంఘటితములైన యీ సైన్యములకు యశోధర్ముఁడు నాయకుఁడైనాఁడు. ఆ సైన్యములు హూణులను నాల్గదిక్కుల జట్టుముట్టెను. వైదికుల సైన్యములు తెరలు తెరలై కలిసికొనెను.

హూణుల పరాభవము - మిహిరగులుని జీవగ్రాహము

ఎదిరినచోట సంతయు హూణులకుఁ బరాభవము దప్పలేదు. యశోధర్ముఁడు మిహిరగులుని మూలబలములపై సైన్యమును నడపినాఁడు. ఈ సంఘటనలు సుమారు క్రీ॥ శ॥

528-వ వర్షమునందు మందోసరయందు జరిగినవి. ఈ మహా యుద్ధమునందు హూణుల కీర్తిస్థంభము పడిపోయినది. మిహిరగులునివంటి పరాక్రమశాలి యశోధర్మునకు బందీగాఁ జిక్కెను. యశోధర్ముని కీర్తి ఘోషణము నాల్గుదిక్కుల యందును జెలరేగినది. నాటి భారతవర్షమంతయు యశోధర్ముని పరాక్రమమును కథలుగా నల్లి పాడెను. “మిహిరగులుని తలదరుగుడని పరాక్రమి యగు యశోధర్ముడు భటుల కాజ్ఞ యొసఁగెను.

బాలాదిత్యుని రాష్ట్రఘాతుకమైన యుదాత్తత.

మిహిరగులుని జంపుటకై యశోధర్ముడు భటుల కాజ్ఞ యొసఁగెనని బాలాదిత్యునికిఁ దెలిసినది. అతఁడు యశోధర్ముని యాజ్ఞను మన్నింపవలదని భటులను మందలించి నాఁడు. మిహిరగులునిఁ దనకు స్వాధీనమొనర్ప వలసినదని బాలాదిత్యుడు యశోధర్ము నాదేశించినాఁడు. మగధ చక్రవర్తి యాజ్ఞను యశోధర్ముడు మన్నించినాఁడు. అతఁడు మిహిరగులుని బాలాదిత్యునకు స్వాధీనపరచెను. మిహిరగులునకుఁ బ్రాణరక్షణ మొనర్చి - యాతనినుండి యేదైన స్వప్రయోనమును సాధించుకొనుటకు బాలాదిత్యుఁ డెత్తు వేసినేమో మనకుఁ దెలియదు. లేక - యాతని ధర్మచాపల్యమే యీ కృత్యమునకుఁ గారణమయ్యెనో యదియును నిర్ణయింపలేము. ‘ధర్మద్వష్టి’యని పేరుగన్న ఈ చాపల్యము మన పూర్వరాజులను జాలమందిని నాశమొనర్చెను. ఈకృప కడ కెదురు తిరిగి వారి ప్రాణములనే బలిగొన్నది. ఇట్టి పొర

పాటునే యొకసారి పృథ్వీరాజు మహమ్మదుఘోరీ విషయమున గావించెను. దాని పరిణామమేమైనది? ఆ మహమ్మదుఘోరీయే మరల పృథ్వీరాజును దలఁ దరగినాఁడు. పామునకుఁ జాలుపోసి పెంచినచో - దాని స్వభావము మారుననుట కల్ల. ఇట్టి పొరపాటునే నాఁడు బాలాదిత్యుఁ డొనర్చెను. అతఁడు మిహిరగులునకు జీవదానమొనర్చినాఁడు. అంతేగాదు. బాలాదిత్యుఁ డాతని నెంతయో గౌరవించెను. గౌరవించి - భారతదేశమునకు వాయవ్యదిశయందున్న హూణరాజ్యముల పొలిమేరలవరకు నాతని సాఁగనంపినాఁడు. మిహిరగులుఁడు తిన్నగా కాశ్మీరమును జేరెను. చేరి - యచటి హూణసైన్యములను సంఘటిత మొనర్చినాఁడు. వెంటనే యాతని కూటనీతు లారంభమయ్యెను. హూణసైన్యముల సాయముతో నాతఁడు కాశ్మీరరాజును వధించినాఁడు. గాంధారమును జయించెను. అక్షరముల నాతఁ డెంతయో బాధించెను. ముఖ్యముగ నాతఁడు వేధించినది బౌద్ధులను. వారి ధర్మసంస్థల నన్నిటి నాతఁడు మట్టిలో గలిపెను. అనేకుల శిరస్సులను ఖండించెను. “శస్త్ర విజయము కంటెను ధర్మవిజయమే గొప్పది” యని దీర్ఘోపన్యాసము లొనర్చు బౌద్ధులనోటికి గడియలు పడినవి. మిహిరగులుని జన్మ వారి కీ గుణపాతమును నేర్పుటకే యుద్దేశింపఁ బడినట్లయ్యెను. మిహిరగులుని యుత్పాతముల నణఁచుటకు బౌద్ధుల కేయుపాయమును దోచినదిగాదు. వా రాతనిపై పింత పింత కథలల్లిరి. దుర్బలులొనర్చు పని యింతే. వారికి ప్రతీకారదక్షత యుండదు. ద్వేషము చావదు. వా రేవేవో కథలల్లి మానసిక తృప్తి

పడుచుందురు. వారల్లిన యుత్పేక్షలలో నీక్రిందిది యొకటి. “హూణ రాక్షసుఁడైన మిహిరగులుఁడు దానొనర్చిన యపరాధములకు ఫలితముగ ననంత సరక యాతనల ననుభవించినాఁడు. ఆ యాతనలు మహాఘోరములై యుండెను. వానికి భూమి గదలినది ప్రళయకాలమునందువలె పర్జన్యుఁడు ఘోషించెను. పశుపత్యోదులు సంతాపముతో నెలుగెత్తి యుటచినవి. ఇంకను జరిగిన యుత్పాతము లనేకములు.” ఇట్టి యుత్పేక్షలతో నేసమస్యయు బరిష్కరింపఁ బడదు. వాఁడేమో బౌద్ధులపై భయంకరముగ విజృంభించెను. దానికి బ్రతీకారముగ బౌద్ధులు మిహిరగులునిపై కట్టుకథలై కల్పనికముగ బగదీర్చికొనిరి. మిహిరగులు దొనర్చిన కార్యము ప్రత్యక్షఫలము. బౌద్ధులు వ్రాసినట్లు వాఁడనుభవించిన శిక్షలు సత్యములో, యసత్యములో బ్రదికిన మనుష్యుఁడెవ్వఁడును జెప్పలేదు.

ఉజ్జయినియందు విజయ ప్రవేశము.

మిహిరగులు నోడించి యశోధర్ముఁడు పంచనద ప్రాంతముల నన్నిటిని విముక్త మొనరించినాఁడు. ఆ కోటల నన్నిటి నాతఁడు జయించెను. జయించిన చోటలన్నిట స్థిరమైనరాజ్యవ్యవస్థల నేర్పరచెను. విజయోత్సాహముగల యశోధర్ముఁడు మాళవములఁ బ్రవేశించెను. విక్రమాదిత్యునికాలమునుండియు భారతీయులకు రాజధానియై - హూణుల యత్యాచారములతోఁ గాంతిని గోల్పోయిన ‘యుజ్జయినీ’ నగరము నాతఁడు విజయోత్సాహముతో బ్రవేశించినాఁడు. నాటనుండి యశోధర్ము ‘మహారాజాధిరాజ’య్యెను. హూణులపై దాను

సాధించిన విజయమునకు గుర్తుగ రెండు కీర్తిస్థంభముల నాటించినాడు. అవి నేటికిని గలవు. ఆకీర్తిస్థంభములు నాటి భారతీయుల విజయోత్సాహమునకు గుర్తు. భారత చరిత్రలో ధ్రువనక్షత్రములు.

తరువాత నేమైనది ?

తరువాత నేమైనది? . యవన, శక, కుషాణ, పార్థియ నాదులు ఆక్రామకులై భారతదేశమునకు వచ్చిరి. వచ్చి, కడకు - భారతీయులలో నైక్యమై పోయిరి. క్రీ॥ శ॥ 540 వ ప్రాంతమందు - మిహిరగులుని యాజమాన్యమున మహాత్తరముగ మెఱసిపోయిన హూణుల సముదాయము సింధునది కావలనున్న వాయవ్యభాగమందే యొకటి రెండు తరములలో నష్టమై పోయెను. మిహిరగులుని భారద్రోలి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొన్న వైదిక ధర్మీయమైన హిందూ జాతి హిందూకుళ షర్వతములవఱకును స్వతంత్రమై మరల రాజ్య మేలికొననారంభించెను. భారతీయ స్వాతంత్ర్యమును బొందినది కేవల వాగ్బలముతోగాదు. మరి- శస్త్రబలముతో. ఈ సందర్భమున డా॥ జయస్వాల్ యిట్లు పలికెను:—

“The Huns were fully Crushed within a century by the Successive (Hindu) dynasties”

హిందూరాష్ట్రములతో సుమారొక శతాబ్దము పోరాడిన హూణజాతి లు నష్టమైపోయినది. క్రమక్రమముగా వారి సంఖ్యాబలమును నశించెను. మిగిలిన యల్పసంఖ్యాకులైన హూణులు భారతీయుల ధర్మము, భాష, యాచారము, వీని ననుసరించి, యొకటి రెండు తరములలోనే భారతీయులలో

సంపూర్ణముగ గలసిపోయిరి. వారి స్వధర్మము వారిలో మందునకును మిగులలేదు.

హూణులపైన భారతీయులు రణభూమియందు సాధించిన యీ విజయముయొక్క ఫలమేమైనది? విచ్ఛిన్న స్థితి యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు: "After the defeat of Mihiragul and the extinction of the Hun power on the oxus India enjoyed immunity from foreign attack for nearly five centuries" అనగా మిహిరగులుని యశోధర్మ పరాభవించిన యనంతరము హూణుల రాజ్యాధికారము, భారతదేశమున దొంగిలూడనే లేదు. వారు - హిందూకుశపర్వతముల కానైపుననే నిలచిపోయిరి. తరువాత సుమారు - 500|| సం॥ములు భారతదేశమంతయు స్వతంత్రమై - సర్వసుఖముల ననుభవించినది. పారియాత్ర పర్వతములనుండి - గాంధార - కాశ్మీర, దేశముల నూడగట్టుకొని కన్యాకుమారిపర్వతము ఒక్కటే వైదికధర్మము; ఒకటే భారతీయమైన నిష్ఠ.

ఐతిహాసిక ప్రాచీనఖండ సమారోపము

క్రీ॥ పూ॥ 600 సం॥ ములనుండి క్రీ॥ అనంతరము 700 సం॥ ముల పర్వంతము అనగా - సుమారు 1300 సంవత్సరముల కాలమును ఐతిహాసిక 'ప్రాచీనఖండ' మందుము. అటుతరువాతి కాలమును 'అర్వాచీనఖండ' మందుము. ఇట్లు విభాగమును జేసికొన్నచో నైతిహాసిక ప్రాచీనఖండము నందలి విషయములన్నియు సమగ్రముగ నిందు జేర్చవలసి యుండెను. కాని - యీగ్రంథము సామాన్య జనమును,

విద్యార్థి సముదాయమును దృష్టిలోనుంచికొని వ్రాసినది. అందుచే నన్నివిషయములను సమగ్రముగ వివరించుటకు సాధ్యముగాలేదు. కొన్నికొన్ని ముఖ్యములైనవానిని దడవుచు బోతిని, వాని సారమిది.

(1) ఐతిహాసిక ప్రాచీనఖండముం దేజాతిగాని సంపూర్ణ భారతదేశమును జయించి యుండలేదు. నాటి భారతీయుల పరాక్రమ మజేయమై యుండెను. ఈ వాస్తవస్థితిని సామాన్యుల దృష్టికి దెచ్చుటయే మా సంకల్పము. అనేక చరిత్రకారులు భారతచరిత్ర నవకతవకలుగ వ్రాసిరి. వారు దమగ్రంథములలో “భారతదేశముపైకి యలెగ్గాండరు దండయాత్ర” “భారతముపై శకుల దండయాత్ర” యని గొప్పగొప్ప శీర్షికలిచ్చి వ్రాయుదురు. ఇట్లు వ్రాయుటతో స్వదేశీయులు, పరదేశీయులునగు గొందఱు - వాస్తవమును గమనింపనేరక సంపూర్ణ భారతదేశము విదేశీయుల వశమైనదను కట్టుకథల నమ్ముట కారంభించిరి. ఈ విషరీతజ్ఞానమును మాయించి, సత్యమును దెల్పుట మా ప్రధానాశయము. ఐతిహాసిక ప్రాచీనఖండమున నేపరదేశపై న్యముగాని - సంపూర్ణ భారతదేశ స్వాతంత్ర్యమును లుప్తమొనర్చి - దానిపై యాధిపత్యమును వహించి యేలినది లేదు. కాని - చాలమంది చరిత్రకారు లీవిషయమును మభ్యపరచిరి. మనకు హితశత్రువులైన యాంగ్లేయచరిత్రకారులు మన ప్రాచీనభారత చరిత్రకు దుర్వాభ్యాసము లొనర్చిరి. వారి వ్రాతలనుబట్టి చూచినచో మన ప్రాచీన దేశచరిత్రయంతయు నొకటే దాస్య చరిత్ర. సర్దులు మనలను జయించిన వారేగాని -

మన మెవ్వరిని గాని జయింపలేదు. ఇది చాల మూర్ఖమైన యారోపణ. అహేతుకమైన దుర్వ్యాఖ్యానము. అర్థరహితమైన మాత్సర్యము.

(2) నేపాళము మొదలు పూర్వసముద్ర పర్యంతము - పూర్వోత్తర భారతమంతయు - దక్షిణాపథమంతయు - ననగా నించుమించు సమస్తభారతము 1300 సం॥ ల కాలము సంపూర్ణముగ స్వతంత్రమై యుండెను. దీనిపైకి భూమార్గమునగాని - జలమార్గమునగాని యేజాతియు దండెత్తివచ్చి కాలు నిలువదొక్కికొన్నది లేదు.

(3) మిగిలిన పశ్చిమోత్తర భాగమునందుమాత్రమే యక్కడక్కడ చెదరుగాఁ గొన్ని పరకీయ రాష్ట్రములుండెను. ఈ భాగమున విదేశీయులు పంచనదమునుండి యయోధ్యపర్యంత మాక్రమించికొని యుండిరి. పంజాబు నుండి గుజరాతు పర్యంతము - శక - కుషాణులు గెలిచి స్వతంత్రులై యుండిరి. హూణులు పంచనదము నుండి యుజ్జయినీ పర్యంతము చెదరు చెదరుగ నాక్రమించిరి. కాని-వీరందరు కడకు భారతీయులచే విజితులైరి.

(4) ఈకాలమున 'యేషియా' 'యూరోపు' మొదలగు దేశములలో నుండిన రాష్ట్రములు పరకీయుల పాదముద్రల క్రింద సతమతమై పోవుచుండెను. కాని భారత రాష్ట్రములు మాత్రము స్వతంత్రములై నిలిచి తమ యస్థిత్యమును నిరూపించికొన్నవి.

(5) ప్రాచీన కాలమున దండెత్తిన యవనులు, కుషాణులు, హూణులు మొదలైనవా రొక భారత దేశముపైకి

మాత్రమే గాదు వచ్చినది. వారు జగత్తునంతయు గలవర పరచిరి. ఆ జాతుల కూరతలో గొన్ని రాష్ట్రములు రూపు మాసిపోయెను. భారతదేశముపై వారి యాటలు సాగలేదు. వారే భారతీయులలో నైక్యమై పోయినారు.

(6) హిందూరాష్ట్రములను గూడ నామశేష మొన ర్చుటకై వారు బ్రయత్నించిరి. కాని - వారి శస్త్రబలము - సంఖ్యాబలము వైదిక ధర్మయుల పరాక్రమమునెదుట తునా తునకలైనవి. వారిని రణాంగణమున భారతీయు లోడించిరి. తరువాత వారి సంస్కృతిని గూడ - లొంగదీసికొని భారత జాతీయందు వారి నైక్యమొనర్చికొన్నారు. వారి నామ ములుగూడ మిగులలేదు.

ఒకక్షణకాల మిట్లు యోచింతముగాక! ఒకానొక దేవపురుషుడు ప్రాచీనకాలఖండమున ఈ భూమిని చూచి తరువాత కాలమెరుగక ప్రస్తుతము హిమాలయ శిఖరముపై నిలబడి భారతదేశమును గమనించిన ఆతని భావపరంపర యెట్లుండును? ఇట్లుండును. “ఒకానొకనాఁ డీ హిందూస్థాన మున నొక కోణమున గ్రీకులు రాజ్యములు నిర్మించికొని యేలుచుండిరి. నేఁ డా యవనుఁ డొక్కఁడును గనపడడే? నిజము! యవనుఁ డొక్కఁడును గనపడఁడు.” మరల నాదేవ పురుషుఁ డాలోచించును “ఈ హిందూదేశమున మరల నొక భాగమున శక-కుషాణుల రాజ్యము లుండెను. నేఁ డవిలేవు”. నిజము నిజము! ఈనాఁడు నేను శకుఁడను, నేను కుషాణుఁడ నని చెప్పకొను మనుష్యుఁ డొక్కఁడుగాని భారతదేశమున లేడు.

ఆ దేవదూత మరల నిట్లు ప్రశ్నించికొనె ననుకొండము.
 “ప్రాచీనకాలమున లోకభయంకరులైన హూణులను నొక
 జాతి యీ దేశమున కల్గొలమును రేపుచు నుజ్జయినీపర్యంత
 మాక్రమించికొనెను. ఆ హూణులలో నేఁ డొక్కఁడును
 మిగులలేదు.” ఎదపై జేయివైచికొని ‘నేను హూణుఁడ’ నని
 పల్కువాఁ డెవ్వడను భారతదేశమున మిగులలేదు.

వారంద రేమైరి? హిందువులలో గలసిపోయినారు.
 యవన, శక, హూణాదులైన యాక్రమకులతోఁ బోరి పోని
 తమ స్వాతంత్ర్యమును నిలిపికొన్న హిందూజాతి నేటికిని
 సమగ్రమై - సర్వనదీ సముదాయమును లీనమొనర్చుకొన్న
 మహాసాగరమువలె భాసించుచున్నది. నేఁడు భారతదేశమున
 మిగిలిన జాతి హిందూజాతియే !.

ప్రాచీనకాలఖండమున భారతదేశప్రతిభ నిలిపిన
 యశఃకాయుఁడు యశోధర్ముఁడు. అతఁడు రూపుగట్టిన పరా
 క్రమము; రాచటికము పండించిన రాజు.